

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Проект співфінансується Європейським Союзом
та Програмою розвитку ООН (ПРООН).
Проект виконується ПРООН

<http://gender.undp.org.ua>

ПРОГРАМА РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ТА ПРАВ ЖІНОК В УКРАЇНІ

Результати соціологічного дослідження

Гендерна політика

КИЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ ІНСТИТУТ СОЦІОЛОГІЇ
KIEV INTERNATIONAL INSTITUTE OF SOCIOLOGY

вул. Волоська 8/5, Київ, 04070, Україна; тел./факс (+38 044) 537-3376, ел-пошта: office@kiis.com.ua
8/5 Voloska St, Kyiv, 04070, Ukraine; phone/fax (+38 044) 537-3376, e-mail: office@kiis.com.ua
www.kiis.com.ua

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

*Результати соціологічного
дослідження*

Київ – 2011

УДК 316.346.2(477.75)

ББК 60.54(4Укр-6Крм)

X98

«Гендерний портрет Криму: виклики та перспективи. Результати соціологічного дослідження». Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 188 с.

ISBN 978-966-2333-29-9

УДК 316.346.2(477.75)

ББК 60.54(4Укр-6Крм)

Авторський колектив:

Дмитро Хуткий

Тамара Марценюк

Тетяна Бурейчак

Це видання підготовлено за фінансової підтримки Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні, яка фінансується Європейським Союзом та Програмою розвитку ООН в Україні та реалізується ПРООН.

Думки, висновки та рекомендації належать авторам та упорядникам цього видання та не обов'язково відображають погляди Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні ЄС-ПРООН або міжнародних донорів Програми.

ISBN 978-966-2333-29-9

© Програма розвитку ООН в Україні, 2011.

ЗМІСТ

Автори та подяки	5
Інформація про дослідження	6
Розділ 1. Вступ (Дмитро Хуткий)	7
1.1. Сучасна проблематика ґендерної рівності (Тамара Марценюк)	7
1.2. Мета і завдання дослідження	7
1.3. Структура звіту	8
Розділ 2. Методологія дослідження (Дмитро Хуткий)	9
2.1. Складові та сфери оцінювання	9
2.2. Огляд законодавчої бази	10
2.3. Аналіз статистичних даних	11
2.4. Опитування населення	11
2.5. Глибинні інтерв'ю з експертами	11
2.6. Методологія аналізу даних	12
2.7. Основні індикатори	12
2.8. Термінологічний словник (Тамара Марценюк)	12
Розділ 3. Система формування і реалізації ґендерної політики в Україні (Тамара Марценюк)	17
Розділ 4. Ґендерна рівність в АР Крим	31
4.1. Стан і динаміка ґендерної рівності за даними статистики (Тетяна Буреичак)	31
4.2. Думки та погляди населення про ґендерну рівність (Дмитро Хуткий)	44
4.3. Експертні думки щодо ґендерної рівності (Тамара Марценюк)	74
4.4. Тріангуляція даних щодо ґендерної рівності (Дмитро Хуткий)	92
4.5. Висновки стосовно ґендерної рівності (Дмитро Хуткий)	99
Розділ 5. Насильство в сім'ї в АР Крим	101
5.1. Стан і динаміка насильства в сім'ї за даними статистики (Тетяна Буреичак)	101
5.2. Думки та погляди населення про насильство в сім'ї (Дмитро Хуткий)	106
5.3. Експертні думки щодо насильства в сім'ї (Тамара Марценюк)	129
5.4. Тріангуляція даних щодо насильства в сім'ї (Дмитро Хуткий)	133
5.5. Висновки стосовно насильства в сім'ї (Дмитро Хуткий)	137
Розділ 6. Висновки, рекомендації та дискусія	139
6.1. Стислий виклад результатів дослідження (Дмитро Хуткий)	139
6.2. Висновки (Дмитро Хуткий)	143
6.3. Рекомендації та дискусія (Тамара Марценюк)	147
Додаток А: Опитувальник для інтерв'ю з населенням	159
Додаток Б: Керівництво для проведення глибинного інтерв'ю з експертами	182
Додаток В: Список експертів	186

АВТОРИ ТА ПОДЯКИ

Команда проекту:

Дмитро Хуткий, магістр соціології, науковий співробітник, КМІС.

Тамара Марценюк, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Тетяна Бурейчак, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри історії та теорії соціології Львівського національного університету імені Івана Франка.

Широкова Олександра, спеціаліст із комунікацій, КМІС.

Катерина Скрипка, заступник завідувача відділом опитування, КМІС.

Ганна Заверика, завідувач відділом контролю, КМІС.

Андрій Андросюк, працівник відділу обробки даних, КМІС.

Автори звіту:

Дмитро Хуткий, магістр соціології, науковий співробітник, КМІС.

Тамара Марценюк, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Тетяна Бурейчак, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри історії та теорії соціології Львівського національного університету імені Івана Франка.

Партнери та подяки:

Ми б хотіли подякувати всім учасникам дослідження – мешканцям АР Крим та експертам з гендерної проблематики.

Ми також хочемо висловити подяку експертам проектів ПРООН, які надавали цінні поради та консультації: **Ларисі Кобелянській, Михайлу Корюкалову, Марині Новіковій та Максиму Ключару.**

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження «Гендерний портрет Криму» було виконано у вересні-жовтні 2011 року Київським міжнародним інститутом соціології на замовлення Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні ЄС-ПРООН.

Дослідження проводилося з 29 серпня до 21 жовтня 2011 року. Польовий етап тривав з 12 вересня по 7 жовтня 2011 року.

Метою дослідження була оцінка стану і динаміки гендерної рівності та насильства в сім'ї в АР Крим.

Для досягнення цієї мети були визначені такі завдання:

- з'ясувати стан законодавчого забезпечення гендерної рівності;
- дізнатись про стан гендерної рівності;
- висвітлити обсяг гендерної дискримінації;
- визначити чинники та перешкоди встановлення гендерної рівності;
- виявити наслідки гендерної нерівності;
- з'ясувати стан законодавчого забезпечення із подолання насильства в сім'ї;
- дізнатись про обсяги насильства в сім'ї;
- визначити чинники та перешкоди для подолання насильства в сім'ї;
- виявити наслідки насильства в сім'ї.

На початку було здійснено кабінетне дослідження, у результаті якого стала зрозумілою система формування і реалізації гендерної політики. Виконаний аналіз статистичних даних виявив об'єктивні аспекти гендерної рівності та насильства в сім'ї. Проведене опитування громадської думки, репрезентативне для населення Криму, яке було здійснено методом особистого інтерв'ю за маршрутною вибіркою обсягом у 1225 респондентів і похибкою 2,8%, надало ключову інформацію щодо думок та поглядів громадян стосовно гендерної рівності та насильства в сім'ї у Криму. Проведення 25 напівструктурованих глибинних інтерв'ю з експертами з гендерної проблематики дало цілісне уявлення про систему відтворення гендерної нерівності та насильства в сім'ї.

Звіт із викладом основних результатів дослідження та рекомендацій оформлений у вигляді цієї публікації.

РОЗДІЛ 1. ВСТУП**1.1. Сучасна проблематика ґендерної рівності**

Після проголошення незалежності Україна стала на шлях демократичних перетворень. Одним з вимірів демократії є забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків і жінок. Демократичне суспільство повинно надавати чоловікам та жінкам можливості однаковою мірою брати участь в усіх сферах життя, в тому числі і у сфері політики, зокрема, на найвищих рівнях прийняття суспільно важливих рішень.

Протягом останніх десятиліть в українському суспільстві відбуваються суттєві зміни щодо осмислення та легітимації ґендерних відносин і запровадження інституційного механізму забезпечення ґендерної рівності. Ґендерний аспект поступово набуває визнання як невід’ємна складова соціального порядку суспільства, яка присутня в усіх його інституціях: в економіці, на ринку праці, в сім’ї, освіті, науці, політиці, ЗМІ тощо.

Успішне впровадження і регулювання ґендерних відносин у суспільстві передбачає утвердження цінності ґендерної рівності як в суспільстві загалом, так і різних його інституціях. Це означає, зокрема, недопущення дискримінації за ознакою статі, забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень (в першу чергу, на ринку праці та у сфері політики), забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків щодо поєднання професійних та сімейних обов’язків, унеможливлення проявів ґендерного насильства.

Однак, відповідно до даних як міжнародних, так і вітчизняних досліджень, українське суспільство значною мірою залишається патріархальним у поглядах щодо участі жінок і чоловіків у публічній і приватній сферах життя суспільства. У політиці, на ринку праці та в сім’ї ще спостерігається ґендерна дискримінація. Українське законодавство щодо забезпечення ґендерної рівності визнається малоефективним (особливо в аспекті впровадження відповідних норм у дію), а процес регулювання ґендерних відносин – фрагментарним. Як наслідок, українське суспільство постійно стикається з такими проблемами, як домінування чоловіків у політичному житті країни, велика різниця в оплаті праці між чоловіками і жінками, ґендерно сегрегований ринок праці, відсутність інституційно забезпечених можливостей успішного поєднання сімейних обов’язків і роботи для жінок і чоловіків, насильство у сім’ї тощо.

1.2. Мета і завдання дослідження

Для здійснення комплексної оцінки ґендерної рівності та насильства в сім’ї в АР Крим Київським міжнародним інститутом соціології на замовлення Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні ЄС-ПРООН було здійснено дослідження «Ґендерний портрет Криму».

Метою дослідження було оцінити стан і динаміку ґендерної рівності та насильства в сім’ї в АР Крим.

Для досягнення цієї мети були визначені такі завдання:

- з'ясувати стан законодавчого забезпечення гендерної рівності;
- дізнатись про стан і динаміку гендерної рівності;
- висвітлити обсяг гендерної дискримінації;
- визначити чинники та перешкоди встановлення гендерної рівності;
- виявити наслідки гендерної нерівності;
- з'ясувати стан законодавчого забезпечення подолання насильства в сім'ї;
- дізнатись про стан і динаміку насильства в сім'ї;
- визначити чинники та перешкоди подолання насильства в сім'ї;
- виявити наслідки насильства в сім'ї.

1.3. Структура звіту

Оскільки цей звіт виконано у певній послідовності, для кращого її розуміння нижче подано опис змістовних частин звіту.

У розділі про методологію дослідження розкрито сфери та індикатори оцінювання гендерної рівності та описано методи, за допомогою яких було виконане це дослідження, а саме: кабінетне дослідження з огляду законодавчої бази, аналіз даних статистики, репрезентативне опитування населення та глибинні інтерв'ю з експертами, – а також розміщено термінологічний словник.

Розділ про систему формування і реалізації гендерної політики в Україні висвітлює законодавче забезпечення та впровадження на державному рівні політики із забезпечення рівності прав і можливостей чоловіків і жінок.

У наступному розділі розкрито оцінку стану і динаміки гендерної рівності в АР Крим, яка здійснена на основі аналізу статистики, даних опитування населення та глибинних інтерв'ю з експертами. За допомогою методологічної тріангуляції сформовано комплексне бачення щодо гендерної рівності у Криму та сформульовані висновки стосовно отриманих результатів.

У подальшому розділі подано опис та аналіз стану і динаміки насильства в сім'ї в АР Крим, який виконаний тими ж методами, що й розгляд гендерної рівності. На основі тріангуляції результатів дослідники роблять висновки щодо насильства в сім'ї у Криму.

В останньому розділі стисло викладені результати дослідження, сформульовані висновки щодо оцінки стану і динаміки гендерної рівності та насильства в сім'ї в АР Крим, а також запропоновані деякі рекомендації щодо вдосконалення гендерної політики. Автори відкривають дискусію щодо викладених результатів.

У додатках подано опитувальник для інтерв'ю з населенням, керівництво для проведення глибинних інтерв'ю з експертами та повний список експертів з гендерних питань, які взяли участь у дослідженні.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ**2.1. Складові та сфери оцінювання**

З метою оцінки стану і динаміки гендерної рівності та насильства в сім'ї в АР Крим були визначені три основні сфери: гендерна політика, гендерна рівність і насильство в сім'ї. Якщо гендерна політика має свої специфічні компоненти, то гендерну рівність і насильство в сім'ї можливо розглядати у наступних аспектах: з одного боку, як об'єктивне явище, уявлення населення, та експертні думки; з іншого боку, як стан, його чинники та перешкоди змін, та наслідки. Відокремлені складові оцінювання детально наводяться далі.

Гендерна політика:

- міжнародні зобов'язання України щодо забезпечення гендерної рівності;
- основне законодавство України про гендерну рівність;
- інституційний механізм із забезпечення гендерної рівності;
- основне законодавство України стосовно насильства у сім'ї;

Гендерна рівність:

- об'єктивний стан і динаміка гендерної рівності;
- уявлення населення про гендерну рівність, її актуальність і важливість;
- експертні думки стосовно об'єктивних закономірностей гендерної рівності;
- об'єктивний стан і динаміка гендерної дискримінації;
- досвід населення з гендерної дискримінації;
- експертні думки стосовно особливостей гендерної дискримінації;
- обізнаність населення із законами та програмами щодо гендерної рівності;
- експертні думки стосовно досконалості законодавства й ефективності державної політики із впровадження гендерної рівності;
- об'єктивні чинники та перешкоди встановлення гендерної рівності;
- уявлення населення про чинники та перешкоди встановлення гендерної рівності;
- експертні думки стосовно чинників та перешкод встановлення гендерної рівності;
- уявлення населення про наслідки гендерної нерівності;
- експертні думки стосовно наслідків гендерної нерівності.

Насильство в сім'ї:

- об'єктивний стан і динаміка насильства в сім'ї;
- уявлення населення про насильство в сім'ї, його актуальність і важливість;
- експертні думки стосовно об'єктивних закономірностей насильства в сім'ї;
- досвід населення з насильства в сім'ї;
- експертні думки стосовно особливості насильства в сім'ї;
- обізнаність населення із законами та програмами щодо насильства в сім'ї;
- експертні думки стосовно досконалості законодавства й ефективності державної політики із подолання насильства в сім'ї;
- об'єктивні чинники та перешкоди подолання насильства в сім'ї;
- уявлення населення про чинники і перешкоди подолання насильства в сім'ї;
- експертні думки стосовно чинників та перешкод подолання насильства в сім'ї;
- уявлення населення про наслідки насильства в сім'ї;
- експертні думки стосовно наслідків насильства в сім'ї.

Окрім вищенаведених складових, гендерна рівність виявляється у різних сферах суспільного життя, найбільш важливі (для гендерної політики) з яких перелічені нижче.

Сфери / типи:

- економіка/праця;
- політика;
- охорона здоров'я;
- сім'я;
- освіта;
- дозвілля та відпочинок;
- духовність.

За масштабом прояву гендерну рівність і насильство в сім'ї з порівняльною метою можливо розглядати у Криму, в Україні в цілому, та в усьому світі.

2.2. Огляд законодавчої бази

Основою гендерної політики в Україні та у Криму зокрема є чинне законодавство України. Щоб врахувати ці нормативні документи, у межах кабінетного дослідження було здійснено огляд та аналіз законодавства за переліком нормативно-правових актів, наданим Департаментом сімейної та гендерної політики Міністерства України

у справах сім'ї, молоді і спорту. При розгляді були також враховані міжнародні угоди, ратифіковані Україною, Державна програма з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року та інші інституційні механізми забезпечення гендерної рівності в Україні.

2.3. Аналіз статистичних даних

З метою з'ясувати об'єктивні аспекти гендерної рівності та насильства в сім'ї було здійснено аналіз статистики. З цієї метою було надіслано офіційні запити й отримано відповіді у вигляді статистики із необхідними коментарями. Доступні статистичні дані стосовно гендерної рівності та насильства в сім'ї були надані Державною службою статистики України, ГУ Державної служби статистики України в Криму, ГУ Міністерства внутрішніх справ України в АР Крим та Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини.

2.4. Опитування населення

Для виявлення думок і поглядів населення Криму, необхідно отримати дані, репрезентативні¹ для всього населення Криму, для чого було проведено загальнокримське опитування методикою особистого інтерв'ю. Польовий етап опитування тривав з 12 вересня по 7 жовтня 2011 року. Завдання з вибірки складало 1200 інтерв'ю, було проведено 1225 інтерв'ю. Маршрутна вибірка, репрезентативна для дорослого населення Криму, включно із м. Севастополем, була стратифікована за типом і розміром населеного пункту, із випадковим відбором на останньому етапі. Похибка вибірки не перевищує: для населення в цілому – 2,8%; для підвибірки чоловіків – 4,7%; для підвибірки жінок – 3,5%.

2.5. Глибинні інтерв'ю з експертами

З метою отримати узагальнені систематичні оцінки стану гендерної рівності та насильства в сім'ї у Криму, були проведені експертні напівструктуровані глибинні інтерв'ю з експертами з гендерної проблематики. Інтерв'ю проводились із 26 вересня по 7 жовтня 2011 року. Загалом було проведено 25 експертних напівструктурованих глибинних інтерв'ю за спрямованою квотною вибіркою: 4 із представниками центральної влади України, 6 із представниками влади АР Крим, 9 із представниками НУО та академічних кіл та 6 – із представниками ЗМІ. Експерти для інтерв'ю були обрані зі списку, складеного експертами КМІС і ПРООН, за критерієм найбільшої обізнаності у проблематиці гендерної політики в АР Крим.

¹ Всі твердження у цьому звіті, які стосуються одномірних розподілів, ґрунтуються на статистичних закономірностях, відповідно до яких – за умови реалізації простої випадкової вибірки – розподіли значень змінних та зв'язки між змінними, притаманні опитаним, спостерігатимуться й у генеральній сукупності (в цьому дослідженні – серед населення Криму) з певною (тут – з 95%) ймовірністю та із зазначеною похибкою.

2.6. Методологія аналізу даних

Для роботи з відповідями експертів на основі аудіозаписів були підготовлені повні стенограми. У процесі прочитання стенограм відповіді учасників були класифіковані за темами. Після цього у кожній темі були відокремлені типові відповіді, на основі яких були сформульовані дослідницькі висновки. Окремі цитати, подані у звіті, обиралися з ілюстративною метою, на підставі того, наскільки влучно вони ілюструють зроблені дослідницькі висновки.

Аналіз відповідей респондентів опитування відбувався у певній послідовності. Спочатку дослідники розглядали одномірні розподіли відповідей на конкретні запитання опитувальника, потім – двомірні розподіли відповідей за статтю. Для коректності порівнянь усі розподіли відповідей у відсотках порашовані по відношенню до тих респондентів, які відповіли на відповідне запитання. Після цього було здійснено пошук статистично значущих відмінностей між підгрупами (наприклад, між різними соціально-демографічними категоріями)² та статистичних зв'язків між змінними³. Усі статистично незначущі результати не були включені у висновки, оскільки вони знаходяться у межах похибки вибірки та можуть бути випадковими (а саме, у іншій вибірці вони можуть відрізнятись). Відповідно, у цьому звіті усі твердження щодо виявлених відмінностей означають, що відмінності не випадкові, а статистично значущі.

З метою здійснення методологічної триангуляції порівнювались результати, отримані у кабінетному дослідженні, методами аналізу статистики, опитування населення та експертних інтерв'ю.

2.7. Основні індикатори

Для оцінювання предмету дослідження була розроблена низка індикаторів. Оцінювання гендерної політики спиралось на розгляд нормативно-правових актів, наукових і публіцистичних статей. Дослідження компонентів гендерної рівності та насильства в сім'ї здійснювалось за допомогою аналізу статистики (індикаторами виступають окремі статистичні показники), опитування населення (індикаторами є відповіді на запитання опитувальника) та експертних інтерв'ю (індикаторами є відповіді на питання путівника інтерв'ю).

² Усі твердження щодо виявлених відмінностей означають, що в межах довірчого інтервалу 0,95 не може бути відхилена статистична гіпотеза про відмінність порівняних відсотків або середніх арифметичних. Гіпотези про значущість різниці відсотків перевірялась за Х²-критерієм, а гіпотези про значущість різниці середніх – за t-тестом Стьюдента.

³ Перевірка гіпотез про наявність зв'язків відбувалась на основі коефіцієнту рангової кореляції Спірмена.

2.8. Термінологічний словник

Вертикальна гендерна сегрегація сфери зайнятості – це один із індикаторів гендерної нерівності на ринку праці, який передбачає існування нерівності між чоловіками та жінками щодо посад.

Джерело: Мальцева И.О., Роцин С.Ю. Гендерная сегрегация и трудовая мобильность на российском рынке труда. – М.: Издательский дом ГУ ВШЭ, 2006.

Гендер – стать як соціальна категорія на відміну від біологічної статі. Це соціальний конструкт, який охоплює соціальні можливості кожної статі в освіті, професійній діяльності, доступ до влади, сімейні ролі й репродуктивну поведінку. Є одним з базових вимірів соціальної структури суспільства. Стосується він не анатомо-фізіологічних властивостей, за якими різняться чоловіки і жінки, а соціально сформованих рис, притаманних «жіночості» та «мужності».

Джерело: Короткий термінологічний словник гендерної теорії, «Крона» // <http://krona.org.ua/uk/glossary>

Гендерна рівність – рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Джерело: Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV.

Гендерні ролі - ролі, які відведені чоловікам і жінкам відповідно до культурних норм і традицій. Найчастіше гендерні ролі базуються не на біологічних і фізичних характеристиках, а радше на стереотипах і уявленнях про те, що можуть і повинні робити чоловіки і жінки. Проблеми стосовно гендерних ролей виникають тоді, коли суспільство приписує більшу цінність однієї із статей – чоловікам.

Джерело: Глоссарий основных терминов и понятий по гендерному подходу // Практическое руководство по внедрению гендерного подхода / Программа развития ООН, 3-е издание, 2007. – С. 146 // <http://europeandcis.undp.org/gender/show/6D8DEAE9-F203-1EE9-B75E0840DDF42F00>

Гендерні стереотипи – уявлення (найчастіше застарілі) про ролі, можливості та відмінні риси чоловіків і жінок. Їх наявність призводить до формування фізичних і психологічних бар'єрів, які перешкоджають можливості для чоловіків і жінок зробити вільний вибір і повною мірою скористатися своїми правами.

Джерело: Глоссарий основных терминов и понятий по гендерному подходу // Практическое руководство по внедрению гендерного подхода / Программа развития ООН, 3-е издание, 2007. – С. 146 // <http://europeandcis.undp.org/gender/show/6D8DEAE9-F203-1EE9-B75E0840DDF42F00>

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

Горизонтальна гендерна сегрегація сфери зайнятості – це один із індикаторів гендерної нерівності на ринку праці, який передбачає існування так званих типових «чоловічих» і «жіночих» професій у суспільстві.

Джерело: Мальцева І.О., Рошин С.Ю. Гендерная сегрегация и трудовая мобильность на российском рынке труда. – М.: Издательский дом ГУ ВЦЭ, 2006.

Дискримінація за ознакою статі – дії чи бездіяльність, що виражають будь-яке розрізнення, виняток або привілеї за ознакою статі, якщо вони спрямовані на обмеження або унеможливають визнання, користування чи здійснення на рівних підставах прав і свобод людини для жінок і чоловіків.

Джерело: Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV.

Домашня робота – це робота з ведення домашнього господарства, яку члени сім'ї виконують без винагородження. Ця робота включає догляд за дітьми та літніми людьми і, як правило, не регулюється і не захищається законом.

Джерело: Азбука прав працюючих жінок і гендерної рівності / Друге видання. – Женева: Міжнародне бюро праці, 2010. – С. 63-64 // <http://gender.ilo.org.ua>

Корекційна програма – програма, спрямована на формування гуманістичних цінностей та ненасильницької моделі поведінки в сім'ї особи, яка вчинила насильство в сім'ї. В загальному вигляді, корекційна програма – це сукупність заходів, спрямованих на формування соціально прийнятної моделі подружньої та батьківської поведінки особи, що вчинила насильство в сім'ї. Корекційні програми впроваджуються на базі кризових центрів.

Джерело: Методичні рекомендації щодо організації роботи дільничних інспекторів міліції з протидії насильству в сім'ї / Укладачі: Запорожцев А.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М., Заброта Д.Г., Басиста І.В. – Київ, 2010. – 172 с. // <http://www.osce.org/uk/ukraine/75926>

Кризові центри для жінок, притулки – центри, де жінки, що постраждали від домашнього насильства, отримують психологічну, матеріальну та юридичну допомогу. Виникли на базі груп самопомоги жінок, але потім стали отримувати підтримку та фінансування від державних, муніципальних та благодійних організацій. Ведуть просвітницьку роботу з попередження насильства, тренінги з контролю агресії, роботу з працівниками органів правопорядку, журналістами та ін.

Джерело: Глоссарий Московского центра гендерных исследований // <http://gender.ru/index.php?id=2&subid=3>

Насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена

сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

Джерело: Стаття 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 року. № 2789-III.

Позитивні дії – спеціальні тимчасові заходи, спрямовані на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України.

Джерело: Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV.

Попередження насильства в сім'ї – система соціальних і спеціальних заходів, спрямованих на усунення причин і умов, які сприяють вчиненню насильства в сім'ї, припинення насильства в сім'ї, яке готується або вже почалося, притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні насильства в сім'ї, а також медико-соціальна реабілітація жертв насильства в сім'ї.

Джерело: Методичні рекомендації щодо організації роботи дільничних інспекторів міліції з протидії насильству в сім'ї / Укладачі: Запорожцев А.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М., Заброта Д.Г., Басиста І.В. – Київ, 2010. – 172 с. // <http://www.osce.org/uk/ukraine/75926>

Професійна сегрегація – Професійна сегрегація за ознакою статі має місце, коли жінки та чоловіки зосереджені у сферах діяльності та зайнятості різних типів і на різних рівнях. Професійна сегрегація є вираженням нерівності, оскільки передбачає відмінності в повноваженнях, кваліфікації, доходах і можливостях.

Джерело: Азбука прав працюючих жінок і гендерної рівності / Друге видання. – Женева: Міжнародне бюро праці, 2010. – С. 160-161 // <http://gender.ilo.org.ua>

Психологічне насильство в сім'ї – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю.

Джерело: Стаття 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 року № 2789-III.

Рівні можливості жінок і чоловіків – рівні умови для реалізації рівних прав жінок і чоловіків.

Джерело: Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV.

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

Рівні права жінок і чоловіків – відсутність обмежень чи привілеїв за ознакою статі.

Джерело: Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV.

Сексуальні домагання – дії сексуального характеру, виражені словесно (погрози, залякування, непристойні зауваження) або фізично (доторкання, поплескування), що принижують чи ображають осіб, які перебувають у відносинах трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування.

Джерело: Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV.

Сексуальне насильство в сім'ї – протиправне посягання одного члена сім'ї на статево недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім'ї.

Джерело: Стаття 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 року № 2789-III.

Фізичне насильство в сім'ї – умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі і гідності.

Джерело: Стаття 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 року № 2789-III.

Цілі розвитку тисячоліття – Цілі розвитку тисячоліття (ЦРТ) ґрунтуються на Декларації тисячоліття ООН, підписаній у вересні 2000 року на Саміті тисячоліття ООН. Вони утворюють амбітну програму щодо скорочення бідності вдвічі й досягнення інших показників у сфері розвитку до 2015 року.

ЦРТ для України:

1. Подолання бідності.
2. Запровадження якісної освіти протягом життя.
3. Забезпечення гендерної рівності.
4. Поліпшення здоров'я матерів та зменшення дитячої смертності.
5. Обмеження розповсюдження ВІЛ інфекції /СНІДу та туберкульозу і започаткування тенденції до скорочення їх масштабів.
6. Забезпечення сталого розвитку довкілля.

Джерело: Азбука прав працюючих жінок і гендерної рівності / Друге видання. – Женева: Міжнародне бюро праці, 2010. – С. 219-220 // <http://gender.ilo.org.ua> <http://ukraine2015.org.ua/>

РОЗДІЛ 3. СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Міжнародні зобов'язання України щодо забезпечення гендерної рівності та їх (не)виконання

Україна ратифікувала основні міжнародні документи стосовно забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків, визначивши для себе забезпечення гендерної рівності як важливу складову подальшого розвитку та як один з пріоритетів державної політики. Долучившись до **Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW)** ще у 1980 р., Україна зобов'язана періодично звітувати про те, що було зроблено в галузі ліквідації дискримінації щодо жінок у поточний період. Останні **Державний та Альтернативні звіти** про виконання в Україні Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок⁴ свідчать про те, що питання забезпечення рівних прав і можливостей для чоловіків і жінок в Україні є суперечливими. З одного боку, в Україні «зроблені реальні кроки для створення механізму забезпечення прав і свобод жінок згідно із загальними міжнародними нормами забезпечення прав людини»⁵. З іншого боку, «в країні ще не відбулася зміна ідеології відносно проблеми становища статей у суспільстві відповідно до світових тенденцій розвитку даного питання»⁶. До того ж, національний механізм із впровадження гендерної рівності (закони та відповідальні органи державної влади) не є чітким щодо визначення правових засад гендерних відносин та ефективним щодо їхнього дотримання і регулювання. У своїх Заключних коментарях Комітет ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок за результатами розгляду об'єднаної шостої та сьомої державної доповіді України звернув увагу на необхідність урахування особливого стану уразливих груп населення⁷. Зокрема, необхідно вжити необхідні заходи для того, щоб жінки, які постраждали від насильства в сім'ї, *включаючи сільських жінок та уразливих жінок* (наприклад ромських жінок), мали повний доступ до притулків та відповідних соціальних центрів.

На Саміті Тисячоліття ООН у 2000 р. Україна приєдналася до **Цілей Розвитку Тисячоліття**, одна з яких – це «забезпечення гендерної рівності»⁸, яка має на меті забезпечити гендерну рівність у політичній сфері та на ринку праці в Україні. В рамках цієї цілі Завданням № 1 до 2015 р. є «Забезпечити гендерне співвідношення на рівні не менше 30 до 70 тієї чи іншої статі у представницьких органах влади та

4 Об'єднаний шостий та сьомий Державний звіт та Альтернативні звіти від НУО, сформовані представниками неурядових організацій, були розглянуті на 45 Сесії Комітету з ліквідації усіх форм дискримінації проти жінок 21 січня 2010 р. Усі тексти звітів різними мовами знаходяться тут: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/cedaws45.htm>

5 Доклад о выполнении в Украине Конвенции ООН о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин / [руков. авт. кол. Л.Е. Леонтьева, А.В. Толстокурова]. – Харьков: Фолио, 2007. – 18 с.

6 Там само.

7 Заключні коментарі Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок / Україна / 45 сесія, 18 січня – 5 лютого 2010 р. – 10 с.

8 Цілі Розвитку Тисячоліття і Україна / [ПРООН]. – Режим доступу: <http://www.ukraine2015.org.ua/goals>

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

вищих щаблях виконавчої влади», а Завданням № 2 – «Скоротити наполовину розрив у доходах жінок і чоловіків» до 2015 р. Очевидно, що дану ціль у зазначені строки виконати неможливо. Так, згідно з прогнозними розрахунками, Україна вже відстає від запланованих показників, стосовно, наприклад, 2011 звітного року (зокрема, досягнення 20% жінок серед депутатів Верховної Ради України і 20% у складі членів Кабінету Міністрів України). Серед проблем на шляху Цілі забезпечення гендерної рівності виділено такі, як незавершеність процесу гендерних перетворень, потреба подальшого розвитку гендерної статистики і надання доступу до інформації щодо стану гендерної рівності, недостатній рівень поінформованості населення про механізми розв'язання проблемних ситуацій, існування сталих гендерних стереотипів у суспільстві, недостатній рівень розвитку соціально-побутової інфраструктури⁹.

Стосовно **ринку праці в Україні**, доцільно зазначити про погіршення ситуації із правами жінок, що спостерігається внаслідок запланованої **пенсійної реформи**¹⁰, яка намагається розв'язати існуючі проблеми пенсійного забезпечення шляхом підвищення пенсійного віку жінок, причому без урахування гендерного аспекту (подвійного навантаження для жінок, розриву в заробітній платі чоловіків та жінок тощо). До цього ж, українське законодавство **забороняє жінкам виконувати певну роботу**¹¹. Очевидно, такі заходи мають на меті захистити жінок від важких та небезпечних умов праці. Але, згідно з думками експертів¹², кількість цих обмежень перевищує прийняті міжнародні норми регулювання праці жінок, а визначені українським законодавством інструменти захисту жінок базуються на необ'єктивних критеріях, що суперечать принципам гендерної рівності, справляючи дискримінаційний ефект на жінок, знижуючи їх конкурентоспроможність на ринку праці.

Окрім того, основним стримуючим фактором професійної активності жінок залишається **відсутність якісної допомоги** у вихованні дітей та виконанні домашньої роботи. Брак доступної інфраструктури з надання побутових послуг, скорочення мережі дитячих дошкільних закладів і низька якість освітньо-виховних послуг, що в них надаються, недостатнє врахування роботодавцями інтересів працівників із сімейними обов'язками зумовлюють «подвійне» трудове навантаження жінок на ринку праці та в домашньому господарстві¹³.

9 Цілі Розвитку Тисячоліття: Україна – 2010. Національна доповідь / Міністерство економіки України. – ПРООН, 2010. – С. 60- 61 // http://www.undp.org.ua/files/ua_52412MDGS_UKRAINE2010_REP_ukr.pdf

10 Див. Бондаренко О., Левченко К., Сулова О. Резолюція круглого столу «Стан дотримання прав жінок в Україні на сучасному етапі» // Київ, 12 травня, 2011 р. – 4 с.

11 Див. Про затвердження Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок 1993 // Наказ Міністерства охорони здоров'я України N 256 від 29.12.93 <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0051-94>; Праця жінок (Глава XII) // Кодекс законів про працю України від 10.12.71 ВРР N 322-VIII <http://portal.rada.gov.ua>

12 Взято з ГЕНДЕРНА СТРАТЕГІЧНА ПЛАТФОРМА. Гендерні загрози 2011 // Уповноважувальна освіта 2007-2011 http://empedu.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=154:2011&catid=57:2011-07-19-12-35-41&Itemid=18

13 Цілі Розвитку Тисячоліття: Україна – 2010. Національна доповідь / Міністерство економіки України. – ПРООН, 2010 // http://www.undp.org.ua/files/ua_52412MDGS_UKRAINE2010_REP_ukr.pdf

Основне законодавство України про ґендерну рівність: успіхи і прорахунки¹⁴

Одним з основних документів виступають Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (від 8 вересня 2005 р.) та вже завершена чотирирічна Державна програма з утвердження ґендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року.

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» містить визначення таких понять: «рівні права та рівні можливості жінок і чоловіків», «дискримінація за ознакою статі», «позитивні дії», «сексуальні домагання» тощо. Однак, як зазначають експерти¹⁵, серед визначень бракує важливого поняття **«ґендерне насильство»** (gender-based violence), яке тісно пов'язане з поняттям «ґендерна дискримінація» та формою якого є явище насильства в сім'ї.

Як зазначено в ст. 3, «державна політика щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків спрямована на: утвердження ґендерної рівності; недопущення дискримінації за ознакою статі; **застосування позитивних дій**; забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень; забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків...»¹⁶. Але у Законі не вказаний зміст та механізм впровадження позитивних дій, а також відповідальність за їхню відсутність, що робить згадані положення Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» лише декларативними твердженнями. В Україні загалом здійснено понад десять неуспішних спроб законодавчого закріплення позитивних дій для забезпечення збалансованого представництва чоловіків і жінок у найвищому органі законодавчої влади.

Закон є радше декларативним документом, адже не містить чітких механізмів подання скарг та покарань за порушення прав. Наприклад, якщо роботодавець порушить ст. 17 Закону, у якій йдеться про те, що «роботодавцям забороняється в оголошеннях (рекламі) про вакансії пропонувати роботу лише жінкам або лише чоловікам, за винятком специфічної роботи, яка може виконуватися виключно особами певної статі, висувати різні вимоги, даючи перевагу одній із статей, вимагати від осіб, які влаштовуються на роботу, відомості про їхнє особисте життя, плани щодо народження дітей», то покарання не отримає, адже не прописано відповідальність за порушення. Інші державні нормативно-правові документи, зокрема Кримінальний та Адміністративний Кодекси, не приведені у відповідність із вказаним Законом. Тобто, Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» насправді має рамковий характер, адже не містить реальних механізмів впровадження ґендерної рівності та контролю за цим процесом. Окрім того, в Україні немає доступних статистичних даних стосовно зафіксованих скарг щодо порушення рівних прав і можливостей чоловіків і жінок, а також стосовно кількості покараних осіб.

¹⁴ Повний перелік законодавства дивіться у додатках до Звіту.

¹⁵ Коментар до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» / Програма розвитку ООН в Україні. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – С. 3-4.

¹⁶ Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua>

Державну програму з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 було прийнято задля виконання Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та Цілей Розвитку Тисячоліття ООН. На початку документу у загальній частині зазначено, що «досягнення рівності між жінками і чоловіками є однією з передумов забезпечення стабільного розвитку українського суспільства на засадах демократії»¹⁷. Після опису ознак і сфер дискримінації як жінок, так і чоловіків в українському суспільстві, вказується на необхідність здійснення комплексу заходів для розв'язання гендерних проблем в усіх сферах життєдіяльності суспільства, яких у програмі запропоновано 52 (причому щодо кожного заходу – період виконання і відповідальні державні органи). Відповідні **обласні програми** з утвердження гендерної рівності на період до 2010 року діяли в усіх областях України, АРК¹⁸, м. Києві та м. Севастополі¹⁹.

Окремі завдання загальнодержавної Програми (наприклад, №22. *Розроблення для різних верств населення спеціальних просвітницьких програм з подолання гендерних стереотипів і формування гендерної культури*; № 26. *Вирішення питання щодо надання можливостей для виступу фахівців центральних і місцевих органів виконавчої влади з питань гендерної рівності у засобах масової інформації*) мають відверто декларативний характер і не передбачають механізмів їхнього впровадження, тобто реального виконання. Зміст інших завдань (зокрема, №27. *Надання всебічного сприяння релігійним організаціям у реалізації добровільних проектів*) взагалі викликає сумніви, адже зі змісту завдання не зрозуміло, яким чином релігійні організації (у суспільстві, де церква відокремлена від держави) причетні до забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків і жінок. Подібні державні документи здатні забезпечувати лише «рівність на папері», а не в реальному житті, оскільки зазвичай не є фахово-обґрунтованими, послідовними і що найголовніше – орієнтованими на результат і конкретні механізми впровадження.

Оскільки очікувані результати програми є переважно декларативними (забезпечити розвиток паритетної демократії в Україні; продовжити процес формування державної політики у сфері забезпечення гендерної рівності), то неможливим є фаховий моніторинг її виконання за чотири роки. Однак, все ж таки, як і відповідальне за виконання Програми **Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту**, так і **громадські організації** надали чи то звіт, чи результати аналізу Програми²⁰. Так як в Україні працює чимало громадських організацій у галузі забезпечення гендерної рівності (понад 500²¹), які свою діяльність координують із органами державної влади, то останнім (часто саме завдяки діяльності НУО) є про що звітувати. Також без підтримки **міжнародних проектів і організацій** (як-от, Програма рівних можливостей та прав жінок в Україні – спільний проект Європейського Союзу

17 Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року» від 27 грудня 2006 р. № 1834 / <http://portal.rada.gov.ua>

18 Республіканська програма з утвердження гендерної рівності в Автономній Республіці Крим на період до 2010 року, затверджена постановою Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 23 травня 2007 р. №451-5/07.

19 Розпорядження голови міської держадміністрації від 30 липня 2007 року №683-р «Регіональний план заходів по затвердженню гендерної рівності у м. Севастополь на період до 2010 року».

20 Див. три джерела в кінці тексту.

21 Коментар до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» / Програма розвитку ООН в Україні. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – С. 62.

та Програми розвитку ООН²², Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда – Україна»²³, Програма ЄС «Права жінок і дітей в Україні – комунікаційний компонент»²⁴ тощо) низка завдань програми навряд чи були б належним чином виконані. Наприклад, у державному звіті про виконання Програми зазначено, що *«у рамках реалізації проекту «Програма рівних можливостей та прав жінок в Україні» у ВНЗ створено перші п'ять кафедр гендерних досліджень»* (пункт 20 програми); *«в рамках реалізації проекту «Програма рівних можливостей та прав жінок в Україні» проведено каскадні тренінги, в яких взяли участь 3049 державних службовців, 4181 працівник системи освіти та 1720 дільничних інспекторів міліції»* (пункт 22).

Загалом Звіт про виконання Державної програми з утвердження ґендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року є неповним (складається враження вільного відбору пунктів для звітування), бракує ретельно опрацьованої інформації з областей і АР Крим, немає інформації про витрачені кошти стосовно реалізації конкретних пунктів програми. Очевидно, що нагальними проблемами у реалізації Програми є брак коштів на виконання програми та кадрова проблема у відповідних органах державної влади (що, зокрема, підтверджується декількома відповідями експертів у рамках глибинних інтерв'ю). Якщо за 2007-2008 роки на виконання Держпрограми Міністерством у справах сім'ї, молоді та спорту було використано 1 млн. 143 тис. 900 грн, то у кризовому 2009 році з державного бюджету було виділено більш ніж у десять разів менше (лише 100 тис. грн). З місцевих бюджетів у 2007-2008 роках на заходи Держпрограми було виділено 1 млн 957 тис. 473 грн У 2009 році ця сума була удвічі меншою – 895 тис. 927 грн²⁵. За обсягами виділених коштів на реалізацію Програми за підсумком 2006-2009 рр. лідирували Дніпропетровська (280 000 грн), Донецька (257 000 грн), Миколаївська (195 000 грн), Кіровоградська (178 000 грн), Полтавська (170 000 грн) області. Найменше коштів було виділено в Херсонській області (25 000 грн), **АР Крим** (37 200 грн) та м. Києві (50 000 грн)²⁶.

Окрім того, при 18 обласних державних адміністраціях створено координаційні ради з питань сім'ї, ґендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми; радників голів з ґендерних питань призначено при 16 обласних державних адміністраціях; обласні ґендерні центри створено у 12 областях України²⁷. На виконання постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми з утвердження ґендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року» постановою Верховної Ради Автономної Республіки Крим²⁸ було прийнято **Програму з утвердження ґендерної рівності в Автономній Республіці Крим**. Програма містить удвічі меншу кількість заходів, ніж загальнодержавна, притому

22 Детальніше про Програму <http://gender.undp.org.ua>

23 Детальніше про організацію <http://www.la-strada.org.ua/>

24 Детальніше про Програму <http://vsirivni.com.ua/>

25 Звіт про виконання Державної програми з утвердження ґендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року (за 2009 р.) // http://lsi.net.ua/files//Report_GE_Program.pdf

26 http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk/publish/article?art_id=111630&cat_id=112029

27 Коментар до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» / Програма розвитку ООН в Україні. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – С. 62.

28 Від 23.05.2007 № 451-5/07.

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

майже усі з них дублюють чи деталізують певний аспект заходу Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року. У Звіті про виконання кримської програми зазначено, що «з метою створення інституційних механізмів впровадження гендерного компонента до регіональної політики у 2010 році Міністерством у справах сім'ї та молоді АРК²⁹ проведено організаційно-консультативну роботу зі створення при Раді міністрів АРК Міжвідомчої координаційної ради з питань сім'ї, демографічного розвитку, гендерної рівності, протидії насильству в сім'ї та торгівлі людьми із залученням активу громадських організацій. Прийняття відповідної постанови Ради міністрів АРК заплановано на лютий 2011 року»³⁰. Тобто, жодних нових структур, які б розв'язували питання рівних прав і можливостей, в АР Крим за період реалізації програми створено не було. Згідно із Звітом, завдання щодо створення експертних робочих груп із гендерних питань (завдання № 2) не виконано.

Наостанок доцільно зазначити про так званий **громадський моніторинг** Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року, здійснений Жіночим консорціумом України³¹. Авторкам дослідження було складно виокремити успішні практики реалізації програми на регіональних рівнях, оскільки *«більшість органів центральної й місцевої виконавчої влади не проводять оцінювання ефективності своєї діяльності щодо впровадження гендерної політики. Немає конкретних індикаторів вимірювання власних досягнень. За таких умов організаціям і установам майже неможливо визначити власний прогрес. Тому одна з рекомендацій моніторингу – розробити методiku виявлення успішних практик для їх подальшого поширення та відтворення»*. Зроблено висновок про те, що Державна програма не стала ефективним інструментом впровадження гендерної політики, як це декларувалося в її цілях і завданнях, і не забезпечила інтегрування гендерних підходів у роботу національних та місцевих органів влади, а також у державні програми, що є дотичними до життєдіяльності жінок і чоловіків в Україні, як, наприклад, програми соціально-економічного розвитку. На презентації та обговоренні результатів громадського моніторингу 30 серпня 2011 р. слушно було зауважено про те, що логічно припустити: найбільш успішно програми реалізовані там, де відбувається активна співпраця органів державної влади з недержавним сектором, зацікавленим у забезпеченні гендерної рівності на місцях. Хоча серед висновків моніторингу зазначено: *«Співпраця з громадськими організаціями, хоча вона і є, не набула ще форми постійної належної практики (лише в деяких областях кількість згаданих респондентами організацій-партнерів перевищує один десяток), тому потребує подальшого розвитку»*³².

29 Зараз ліквідовано, повноваження із забезпечення гендерної рівності передано Міністерству освіти і науки, молоді і спорту АРК. Пояснення далі у тексті.

30 Звіт про виконання Програми з утвердження гендерної рівності в Автономній Республіці Крим до 2010 року / Міністерство України у справах сім'ї, молоді і спорту. – 9 с.

31 Громадський моніторинг Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві (до 2010 р.) / Мережа «Жіночий консорціум України» - К.: Адеф-Україна, 2011. – 68 с.

32 Громадський моніторинг Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві (до 2010 р.) / Мережа «Жіночий консорціум України» - К.: Адеф-Україна, 2011. – С. 31.

Співробітниця Ґендерного інформаційно-аналітичного центру «КРОНА» (м. Харків) виконали **теоретико-методологічний аналіз** Державної програми з утвердження ґендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року³³. Регіональні програми (обласні, міські, районні), які майже повністю збігаються в загальній риторичі й конкретних формулюваннях цілей і заходів із Державною програмою, множать й дублюють можливі помилки або некоректності. Наприклад, з метою «привертання уваги до внеску жінок у мистецтво» заплановано «видання альбому «Жінки Луганщини у творах місцевих майстрів пензля і різця»³⁴. Постає питання, яким чином жінки-натурниці (які є об'єктом споглядання, тому перебувають у ситуації підпорядкування) сприяють впровадженню ґендерної рівності? І подібних безграмотних випадків у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків чимало.

Інституційний механізм із забезпечення ґендерної рівності в Україні: еволюція та проблемні аспекти³⁵

У таблиці, що подано нижче, узагальнено етапи та характеристика запровадження інституційного механізму із забезпечення ґендерної рівності у незалежній Україні.

Таблиця 3.1.

Етапи ґендерної політики в Україні 1991-2011³⁶

№	Тривалість	Ознаки, важливі елементи
1	1991-1995	<ul style="list-style-type: none"> – Формування інституцій, які би опікувалися питаннями жінок (питання материнства та дитинства); – участь української урядової та неурядової делегацій в Четвертій Конференції ООН зі становища жінок (Пекін, 1995 р.); – перші Парламентські слухання про становище жінок в Україні (1995 р.).
2	1996 -1999	<ul style="list-style-type: none"> – Створення Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту; – розпочалася інституціалізація державної політики поліпшення становища жінок; – в 1997 році ухвалено Національний план дій по поліпшенню становища жінок.

33 Гусякова Л., Плахотнік О., Христова Г. Теоретико-методологічний аналіз «Державної програми з утвердження ґендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року.» – Харків, 2010. – 23 с.

34 Там само. – С. 6.

35 Структура органів з впровадження ґендерної рівності в Україні, зображена на с. 27-28 http://www.undp.org.ua/files/en_34968Institutional_mechanism_Gender.pdf

36 Основне джерело: Становище сімей в Україні (за підсумками 2000-2009 років): Щорічна державна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище сімей та стан реалізації державної сімейної політики/ Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, Державний інститут розвитку сім'ї та молоді. – Київ, 2010. – 227 с.

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

3	2000 -2004	<ul style="list-style-type: none"> - Подальші інституційні зміни (реформування Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту); - ідеологічне оформлення гендерної політики як самостійного напрямку державної політики; - огляд досягнень та проблем на національному та глобальному рівнях з реалізації рекомендацій Пекінської Конференції на Спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН «Пекін+5»; - у Національному плані дій на 2001-2005 роки вперше було визначено першорядні стратегії розвитку гендерної демократії; - у 2001 р. прийнято Закон України «Про попередження насильства в сім'ї»; - у 2004 році пройшли Парламентські слухання «Становище жінок в Україні: реалії та перспективи» (Матеріали слухань: http://gender.undp.org.ua/images/lib/stanovyshe_zhinok.pdf).
4	2005-2009	<ul style="list-style-type: none"> - Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»; - Указ Президента «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» 2005 р.; - у 2006 р. відбулись Парламентські слухання: «Сучасний стан та актуальні завдання у сфері попередження гендерного насильства» та «Рівні права та рівні можливості в Україні: реалії та перспективи» (Матеріали слухань: http://gender.undp.org.ua/images/lib/suchasniy_stan_ta_aktualni.pdf); - у 2006 р. Кабінетом Міністрів України від 12 квітня 2006 р. за №504 прийнято постанову «Про проведення гендерно-правової експертизи»; - Державна програма з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві до 2010 року; - у 2007 р. при Кабінеті Міністрів України створено Міжвідомчу раду з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми; - 2007 – Рік гендерної рівності (Постанова Кабінету Міністрів України «Про підготовку та проведення Року гендерної рівності» від 16 травня 2007 № 741).
5	2010-2011	<ul style="list-style-type: none"> - Адміністративна реформа, переформатування існуючого інституційного механізму із гендерної рівності, що викликає занепокоєння у громадськості*; - Створення в 2010 р. посади Радниці з гендерних питань Прем'єр-міністра України.
<p>* Учасниці та учасники круглого столу «Стан дотримання прав жінок в Україні на сучасному етапі» (12 травня 2011 р.), організованого Підкомітетом з міжнародно-правових питань та гендерної політики Комітету з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин Верховної Ради України разом з Міжнародним жіночим правозахисним центром «Ла Страда-Україна» та Інформаційно-консультаційним жіночим центром, висловили глибоке занепокоєння станом дотримання прав жінок на сучасному етапі суспільного розвитку, процесами руйнування інституційного механізму, вкрай незадовільним станом реалізації державної політики у цій сфері, невиконанням Урядом взятих на себе міжнародних зобов'язань та зобов'язань перед українським народом.</p>		

В результаті адміністративної реформи у 2011 р. Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту було розформовано. Згідно із Указом Президента України³⁷

37 Указ Президента України № 389/2011 «Про Положення про Міністерство соціальної політики України», 6 квітня 2011 року. - <http://www.president.gov.ua/documents/13360.html?PrintVersion>

РОЗДІЛ 3. СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ҐЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

від 6 квітня 2011 р. «Мінсоцполітики України є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї». Слід додати також перелік тих **завдань у сфері забезпечення ґендерної рівності та попередження насильства у сім'ї**, які повинно виконувати **Міністерство соціальної політики**:

59) розробляє заходи, спрямовані на реалізацію забезпечення рівності прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства;

60) формує Національний план дій щодо впровадження ґендерної рівності;

61) узагальнює виконання державних програм з питань ґендерної рівності;

62) здійснює у межах своїх повноважень контроль за дотриманням ґендерної рівності при вирішенні кадрових питань у центральних та місцевих органах виконавчої влади;

63) організовує навчання державних службовців з питань реалізації рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

64) здійснює разом з іншими центральними органами виконавчої влади підготовку науково обґрунтованих пропозицій з питань забезпечення ґендерної рівності;

65) організовує в установленому порядку наукові та експертні дослідження з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

66) здійснює моніторинг та узагальнює результати забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у різних сферах життя суспільства;

67) вносить пропозиції щодо застосування позитивних дій із забезпечення ґендерної рівності та їх припинення;

68) веде облік та узагальнює випадки дискримінації за ознакою статі і вносить пропозиції щодо їх усунення;

69) координує діяльність відповідних підрозділів органів внутрішніх справ, органів опіки і піклування у питаннях попередження насильства в сім'ї;

70) визначає потребу регіонів у створенні спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї та організовує роботу з їх створення;

71) здійснює контроль за організацією і діяльністю спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї;

72) організовує проходження корекційної програми особами, які вчинили насильство в сім'ї;

73) приймає і розглядає заяви та повідомлення про вчинення насильства в сім'ї і реальну загрозу його вчинення;

74) направляє жертв насильства в сім'ї та членів сім'ї, стосовно яких існує реальна загроза його вчинення, до спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї.

Таким чином, на папері прописано чимало завдань. Однак, залишається питання людських ресурсів, фахівців, які могли б їх втілити. Саме тому трапляються критичні зауваження щодо відповідної адмінреформи. Незважаючи на численні звернення громадськості щодо необхідності не тільки збереження, а й розвитку механізму забезпечення рівноправності жінок і чоловіків в українському суспільстві, впровадження сімейної політики та політики гендерної рівності, незрозумілою залишається доля **Департаменту сімейної та гендерної політики колишнього Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту**³⁸. Втрата фахівців, які мають унікальний досвід і знання, може стати непоправною. Внаслідок невизначеності статусу цих структур та їх подальшої долі звідти відбувається відтік професійних кадрів, що значно послаблює інституційну спроможність механізму утвердження гендерної рівності в Україні.

Якщо на національному рівні передача питань гендерної рівності та подолання насильства у сім'ї до Міністерства соціальної політики виглядає досить логічною, то в АР Крим це під питанням. Адже наразі питанням рівних прав і можливостей жінок і чоловіків займається **Міністерство освіти і науки, молоді і спорту АР Крим**³⁹. По структурі Міністерства видно⁴⁰, що немає окремої частини (відділу тощо), відповідальної за гендерну політику і питання насильства у сім'ї (наразі питаннями рівних прав та можливостей жінок та чоловіків у Криму займається дві спеціалістки). Так само серед низки завдань Міністерства освіти і науки, молоді і спорту АР Крим із зазначених тем один раз згадується тема насильства у сім'ї (31. Принимает меры, направленные на предупреждение насилия в семье; содействует созданию специализированных учреждений для жертв насилия в семье, осуществляет контроль за их организацией и деятельностью), і також зазначається тема батьківства (34. Осуществляет в пределах своей компетенции меры по сохранению репродуктивного здоровья населения, поощрению рождаемости, социальной и правовой защите материнства, отцовства и детства, координирует осуществление республиканскими и местными органами исполнительной власти мер, направленных на преодоление негативных демографических тенденций). Загалом тематика рівних прав і можливостей жінок і чоловіків ігнорується і зводиться до питань сімейної політики, що є певним регресом у інституціоналізації тематики гендерної рівності (адже в 1990-х роках також і на всеукраїнському рівні гендерні питання зводилися до жіночих питань, а останні – до питань материнства і дитинства).

Основне законодавство України стосовно насильства у сім'ї: здобутки і виклики⁴¹

У листопаді 2001 р. Верховна Рада України ухвалила перший на теренах СНД **Закон України «Про попередження насильства в сім'ї»**. Отже, на офіційному рівні було

38 Див. Бондаренко О., Левченко К., Суслєва О. Резолюція круглого столу «Стан дотримання прав жінок в Україні на сучасному етапі» // Київ, 12 травня, 2011 р. – 4 с.

39 Положение о Министерстве образования и науки, молодежи и спорта Автономной Республики Крым от 01 марта 2011г. № 66. – http://mon-ark.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4&Itemid=75

40 http://mon-ark.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=39&Itemid=118

41 Повний перелік законодавства дивіться у додатках до Звіту.

визнано як факт існування в суспільстві явища насильства в сім'ї, так і необхідність його профілактики⁴². Однак, експерти стверджують, що в багатьох аспектах цей закон не відповідає сучасним потребам щодо ефективної профілактики цього явища та забезпечення невідворотності покарання за скоєння насильства в сім'ї. Протягом 2001 – 2009 рр. на виконання цього закону були ухвалені інші нормативно-правові акти, спрямовані на формування засад для надання допомоги потерпілим, розподілу та регламентації повноважень органів державної влади, а також механізмів їх взаємодії. Також була затверджена **Державна програма підтримки сім'ї на період до 2010 року**, в якій міститься декілька пунктів, котрі стосуються питань **запобігання насильству в сім'ї**. Практична робота з його виявлення та профілактики, яка проводиться з 2005 року, продемонструвала необхідність вдосконалення чинного закону. Ключові зміни були ініційовані народними депутатами в 2006 р. і набули чинності з 1 січня 2009 р. Було забезпечено запровадження корекційних програм для роботи з кривдниками, вилучення з закону визначення «віктимної поведінки»⁴³, уточнення переліку суб'єктів державної політики у цій сфері тощо.

Окрім того, розроблено проект **Загальнодержавної цільової соціальної програми підтримки сім'ї та демографічного розвитку на період до 2015 року**. Окремим розділом програми передбачені зусилля з координації заходів з попередження насильства в сім'ї та надання допомоги особам, які постраждали від насильницьких дій, а саме: запровадження постійного моніторингу виконання чинного законодавства в аспекті протидії та попередження насильства в сім'ї, підготовки фахівців, розробки відповідних методик, проведення досліджень та інформаційно-просвітницької роботи⁴⁴. З метою підтвердження спільних намірів щодо подальшої міжнародної співпраці повністю підтримано ініціативу щодо ратифікації **Конвенції Ради Європи про запобігання й протидію насильству проти жінок і насильству в сім'ї (CAHVIO)**⁴⁵.

Міністерством України у справах сім'ї, молоді і спорту спільно з іншими зацікавленими центральними органами виконавчої влади, залученими експертами та громадськими організаціями розроблено **проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» і інших законодавчих актів**». Прийняття цього Закону дасть змогу врегулювати питання щодо практичної реалізації права кожного громадянина, в тому числі дітей, на захист від будь-яких форм насильства в сім'ї та жорстокого поводження; вдосконалити систему санкцій по відношенню до осіб, які вчиняють насильство в сім'ї, та запровадити нові засоби впливу на агресорів; розширити перелік органів та установ, на які покладається здійснення заходів з питань попередження насильства

42 Становище сімей в Україні (за підсумками 2000-2009 років): Щорічна державна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище сімей та стан реалізації державної сімейної політики/ Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, Державний інститут розвитку сім'ї та молоді. – Київ, 2010. – 227 с.

43 Поняття «віктимної поведінки» передбачає, що жертва сама винна у агресії, яку на себе викликала (наприклад, погано зварила борщ чи вчасно не подала чоловіку сніданок, дратувала його зайвими питаннями тощо).

44 Дані надано Дивущак О.О., Головною спеціалісткою Відділу демографічного розвитку, Департаменту сімейної та гендерної політики, Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту (вересень 2011 р.).

45 Дані надано Дивущак О.О., Головною спеціалісткою Відділу демографічного розвитку, Департаменту сімейної та гендерної політики, Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту (вересень 2011 р.).

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

в сім'ї, та включити до нього суди, заклади та органи освіти, охорони здоров'я, а також визначити обсяг їх повноважень у цій сфері.

Важливий момент критики законодавства стосується **термінології**, яка використовується у царині боротьби із домашнім насильством. Існуюче в Сімейному кодексі України визначення сім'ї виключає осіб, на яких би поширювалася дія закону (наприклад, колишніх членів подружжя чи подружжя, яке живе окремо тощо). Також не передбачена відповідальність за чинення насильства над літніми людьми. Відповідно до цього, слід замінити поняття «насильство в сім'ї» на **«домашнє насильство»**⁴⁶.

Дослідники виокремлюють інші проблемні аспекти у сфері державної політики попередження насильства у сім'ї. По-перше, це неефективність впливу на правопорушників⁴⁷. Так, протягом 2010 року в Україні судами за адміністративними матеріалами про насильство в сім'ї на переважну більшість правопорушників (82 %) був накладений **штраф**, який здебільшого сплачується із сімейного бюджету або ж із бюджету жертви. Такий вид стягнення не є індивідуальним для кривдника й лягає тягарем на всю родину в цілому, а тому з самого початку ухиляє жертву від звертань до правоохоронних органів за допомогою. І тільки у грудні 2010 року були внесені зміни до статті 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення «Вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми», згідно з якими до переліку видів стягнень внесені **громадські роботи**. Це надало змогу судам більш адекватно притягати до відповідальності непрацюючих кривдників. По-друге, до теперішнього часу не створено системи закладів по наданню допомоги потерпілим, відсутня систематична робота по проведенню корекційних програм з кривдниками. Щорічне збільшення осіб, які перебувають на профілактичному обліку за насильство в сім'ї (у 2008 р. – 661 19 осіб, у 2009 р. – 93327, у 2010 р. – 121483), на жаль, є лише формальним відображенням зростання кількісного показника, адже своєчасна, ефективна профілактична робота з кривдниками як з боку правоохоронців, так і представників соціальних служб, практично відсутня⁴⁸.

У доповіді правозахисних організацій «Права людини в Україні 2009-2010» зазначено⁴⁹, що **основними проблемами сучасного стану державної політики попередження та протидії насильству в сім'ї** у правоохоронній сфері є низька ефективність роботи та судового переслідування, в соціальній сфері — катастрофічна нехватка притулків та центрів допомоги потерпілим від насильства в сім'ї та відсутність умов для роботи із кривдниками. Разом з цим спостерігається дуже низький рівень взаємодії між різними структурами на обласному та особливо районному рівні, а

46 Шестой периодический доклад Украины о выполнении Международного пакта об экономических, социальных и культурных правах. - С. 93-94.

47 Міліція у протидії насильству в сім'ї, торгівлі людьми та на захисті прав дітей / ВГО «Асоціація українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів». – 2011. – 8 с. // <http://www.childfund.org.ua/irc/statistic/view/954/6>

48 Там само.

49 Права людини в Україні – 2009-2010. Доповідь правозахисних організацій / За ред. Є. Захарова / Українська Гельсінська спілка з прав людини. – Харків: Права людини, 2011. – С. 358 // <http://helsinki.org.ua/files/docs/1298311956.pdf>

також відсутність системної підготовки фахівців для роботи в цій сфері. Проблеми недостатнього фінансування галузі також мають в якості негативного наслідку неефективну політику в сфері попередження та протидії насильства в сім'ї.

Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту, як спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї, у свій час підтримав проведення **Національної кампанії «Стоп насильству!»**, що розпочалась 15 травня 2008 року. Серед організацій, що залучилися до активного впровадження Кампанії: Програма розвитку ООН, Представництво Європейського Союзу в Україні, Шведське агентство з питань міжнародної співпраці та розвитку SIDA, Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда – Україна», Міжнародна громадська організація «Школа рівних можливостей», Міжнародний гуманітарний центр «Розрада», Міжнародна єврейська жіноча організація «Проект Кешер», Всеукраїнський громадський центр «Волонтер», Інформаційно-консультаційний жіночий центр та інші⁵⁰. В Україні під час акції «16 днів проти ґендерного насильства» заходи (круглі столи, вистави тощо) проходили в різних регіонах України. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.12.2010 р. № 2154-р. затверджено план заходів з продовження Національної кампанії «Стоп насильству!» на період до 2015 року.

Використана література:

1. Альтернативный отчет о выполнении в Украине Конвенции ООН о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин / [ВОО «Женский консорциум Украины»]. – К., 2008.
2. Бондаренко О., Левченко К., Сулова О. Резолюція круглого столу «Стан дотримання прав жінок в Україні на сучасному етапі» // Київ, 12 травня, 2011 р. – 4 с.
3. Громадський моніторинг Державної програми з утвердження ґендерної рівності в українському суспільстві (до 2010 р.) / Мережа «Жіночий консорциум України» – К.: Адеф-Україна, 2011. – 68 с. // <http://wcu-network.org.ua/ua/possessing-equal-rights/publications/2964/>
4. Гусякова Л., Плахотнік О., Христова Г. Теоретико-методологічний аналіз «Державної програми з утвердження ґендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року» – Харків, 2010. – 23 с. // <http://krona.org.ua/uk/our-publications>
5. Доклад о выполнении в Украине Конвенции ООН о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин / [М-во Украины по делам семьи, молодежи и спорта; Гос. ин-т развития семьи и молодежи; руководители авт. кол.: Л.Е. Леонтьева, А.В. Толстокорова]. – Харьков: Фолио, 2007.
6. Заключні коментарі Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок / Україна / 45 сесія, 18 січня – 5 лютого 2010 р. – 10 с.

⁵⁰ http://gender.org.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=30&Itemid=77&lang=ua

7. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua>
8. Звіт про виконання Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року / Міністерство України у справах сім'ї, молоді і спорту. – 27 с.
9. Звіт про виконання Програми з утвердження гендерної рівності в Автономній Республіці Крим до 2010 року / Міністерство України у справах сім'ї, молоді і спорту. – 9 с.
10. Коментар до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» / Програма розвитку ООН в Україні. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 168 с.
11. Міліція у протидії насильству в сім'ї, торгівлі людьми та на захисті прав дітей / ВГО «Асоціація українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів». – 2011. – 8 с. // <http://www.childfund.org.ua/irc/statistic/view/954/6>
12. Організаційні та правові елементи інституційного механізму забезпечення гендерної рівності в Україні / Програма розвитку ООН в Україні. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 140 с. // http://www.undp.org.ua/files/en_34968Institutional_mechanism_Gender.pdf
13. Перелік нормативно-правових актів, які діють за напрямом попередження насильства в сім'ї / Відділ протидії торгівлі людьми та попередження насильства в сім'ї, Департамент сімейної та гендерної політики Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту. – 6 с. (дані отримано на запит у вересні 2011 р.).
14. Положение о Министерстве образования и науки, молодежи и спорта Автономной Республики Крым от 01 марта 2011г. № 66.-http://mon-ark.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4&Itemid=75
15. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року» від 27 грудня 2006 р. № 1834 / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua>
16. Права людини в Україні – 2009-2010. Доповідь правозахисних організацій / За ред. Є. Захарова / Українська Гельсінська спілка з прав людини. – Харків: Права людини, 2011. // <http://helsinki.org.ua/files/docs/1298311956.pdf>.
17. Становище сімей в Україні (за підсумками 2000-2009 років): Щорічна державна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище сімей та стан реалізації державної сімейної політики / Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, Державний інститут розвитку сім'ї та молоді. – Київ, 2010. – 227 с.
18. Указ Президента України № 389/2011 «Про Положення про Міністерство соціальної політики України», 6 квітня 2011 року. - <http://www.president.gov.ua/documents/13360.html?PrintVersion>

РОЗДІЛ 4. ҐЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В АР КРИМ

4.1. Стан і динаміка ґендерної рівності за даними статистики

Серед множини індикаторів ґендерної рівності статистичні дані уможливають розглянути її стан в кількісному розрізі. Цей розділ пропонує ознайомитися з ґендерною ситуацією в АР Крим в динаміці за останні роки та у співставленні із загальною ситуацією в Україні, спираючись на наявні дані державної статистики.

Населення

Статеву структуру АР Крим загалом відповідає розподілу жіночого та чоловічого населення України. Вона характеризується кількісним переважанням жінок (54,3% у 2010 р.), а також повільною тенденцією до скорочення питомої ваги чоловіків в структурі постійного населення (з 46,0% у 2001 р. до 45,7% у 2010) (Таблиця 4.1.1.).

Таблиця 4.1.1.

Кількість та структура постійного населення за статтю⁵¹

	Роки	Усього, осіб			Питома вага, %	
		Обидві статі	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
Україна	2001	48240902	22316317	25924585	46,3	53,7
	2010	45782592	21107067	24675526	46,1	53,9
АР Крим	2001	2024056	931439	1092617	46,0	54,0
	2005	1985495	910909	1074586	45,9	54,1
	2010	1956550	895058	1061492	45,7	54,3

Динаміка народжуваності в АР Крим в останні роки коливається. Незначне зростання народжуваності з 11,9 дітей на 1000 жителів у 2008 р. до 12,0 дітей на 1000 жителів у 2009 р. змінилося на скорочення до 11,8 дітей на 1000 жителів у 2011 р.⁵². Природний приріст населення, хоча й продовжує мати негативне значення (тобто чисельність померлих переважає чисельність народжених), але суттєво скорочується за останнє десятиліття: якщо у 2000 р. природний приріст населення складав 6,6%, то в 2010 р. він дорівнював 2,7%⁵³. Найбільший рівень народжуваності припадає на жінок віком 24-29 рр. Сумарний коефіцієнт народжуваності в АР Крим протягом останнього десятиліття помітно зріс. Якщо у 2000 р. середнє число дітей, народжених

51 Жінки і чоловіки в Україні: Статистичний збірник. – Київ: Державний комітет статистики України, 2007.

Жінки та чоловіки в Автономній Республіці Крим: Статистичний збірник. – Сімферополь: Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим, 2010.

52 Основные демографические показатели АР Крым на 1 января 2011 г. – Симферополь: Госкомстат Украины. Главное управление статистики в Автономной Республике Крым, 2011. – С. 7.

53 Автономна Республіка Крим у цифрах у 2010 році. Статистичний довідник. – Сімферополь: Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим, 2011. – С. 150.

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

однією жінкою, складало 1,0, то у 2009 р. цей показник збільшився до 1,6.⁵⁴ Хлопчиків, як і на решті території України, народжується більше, ніж дівчаток (на 100 дівчаток 106 хлопчиків у 2009 р.), однак рівень смертності хлопчиків-немовлят також вищий. Смертність немовлят залишається відносно високою. Вона складала 8,9 померлих на 1000 живонароджених немовлят. Основними причинами смертності немовлят є стани, що виникають в перинатальному періоді, природжені вади розвитку, хромосомні та інші аномалії.

З 2000 року кількість абортів в Україні зменшилась більш, як у 2 рази⁵⁵. Аналогічна тенденція спостерігається в АР Крим. Якщо у 2000 р. кількість абортів там складала 19794 випадки, до у 2009 р. ця цифра зменшилася до 8985⁵⁶.

Рівні шлюбності та розлучень в АР Крим дещо знизилися в останні роки. Рівень шлюбності населення скоротився з 7,4 шлюбів на 1000 жителів у 2008 р. до 6,9 шлюбів – у 2010 р.⁵⁷. Найвищий рівень шлюбності протягом останніх десяти років припадає на 2007 р., коли він складав 8,8 шлюбів на 1000 жителів⁵⁸. Рівень розлучень населення зменшився з 3,7 розлучень на 1000 жителів у 2008 р. до 2,9 розлучень у 2010 р.⁵⁹. Загалом стосовно рівня розлучень протягом останніх десяти років спостерігається чітка тенденція до зменшення цього показника (у 2000 р. рівень розлучень в АРК складав 4,2 % на 1000 жителів)⁶⁰. Середня тривалість розірваних шлюбів складала 11,9 років⁶¹. Випадки розлучень складають приблизно половину випадків шлюбів, що загалом відповідає аналогічній ситуації в Україні (3,2 розлучення на 1000 жителів у 2009 р.⁶²).

Більшість населення АР Крим мешкають в містах (63% на 2010 р.). В структурі міського та сільського населення переважають жінки (55%) та чоловіки (68%) працездатного віку.⁶³ В останні роки в республіці спостерігався також міграційний приріст населення. Протягом 2010 р., за всіма потоками міграції чисельність прибулих

54 Жінки та чоловіки в Автономній Республіці Крим: Статистичний збірник. – Сімферополь: Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим, 2010. – С. 26.

55 Становище сімей в Україні (за підсумками 2000-2009 років): Щорічна державна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище сімей та стан реалізації державної сімейної політики/ Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, Державний інститут розвитку сім'ї та молоді. – Київ, 2010. – 227 с.

56 Жінки та чоловіки в Автономній Республіці Крим: Статистичний збірник. – Сімферополь: Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим, 2010. – С. 49.

57 Основные демографические показатели АР Крым на 1 января 2011 г. – Симферополь: Госкомстат Украины. Главное управление статистики в Автономной Республике Крым, 2011. – С. 3.

58 Автономна республіка Крим у цифрах у 2010 році. Статистичний довідник. – Сімферополь: Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим, 2011. – С. 154.

59 Основные демографические показатели АР Крым на 1 января 2011 г. – Симферополь: Госкомстат Украины. Главное управление статистики в Автономной Республике Крым, 2011. – С. 3.

60 Автономна республіка Крим у цифрах у 2010 році. Статистичний довідник. – Сімферополь: Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим, 2011. – С. 154.

61 Там само. – С. 12.

62 Становище сімей в Україні (за підсумками 2000-2009 років): Щорічна державна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище сімей та стан реалізації державної сімейної політики/ Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, Державний інститут розвитку сім'ї та молоді. – Київ, 2010. – 227 с.

63 Жінки та чоловіки в Автономній Республіці Крим: Статистичний збірник. – Сімферополь: Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим, 2010. – С. 14.

склала 30,3 тис. осіб, а вибулих – 26,8 тис. Порівняно з 2009 р. чисельність прибулих зросла на 5,2 %, а вибулих – на 4,2 %. Загальний міграційний приріст населення у 2010 р. порівняно з 2009 р. зріс на 14,0 %⁶⁴.

В останні роки в АР Крим спостерігається зростання середньої тривалості життя при народженні. Середня тривалість життя жінок при народженні склала у 2009-2010 рр. 75,4 роки. Це на 10 років більше, ніж в чоловіків. Зазначимо, що в розвинутих країнах різниця між середньою тривалістю життя чоловіків та жінок складає 2-7 років⁶⁵. Середній вік жінок та чоловіків дещо зріс за останнє десятиліття. Якщо у 2002 р. середній вік жінок та чоловіків складав 41,7 та 36 років, то у 2010 р. ці показники дорівнювали 42,5 та 37,3 років відповідно. Показник смертності чоловіків незначною мірою переважає відповідний показник смертності жінок і складав 51,3 % померлих у 2009 р. Основними причинами смертності як чоловіків, так і жінок були захворювання систем кровообігу та новоутворення⁶⁶. Проте, дані щодо скоєних самогубств у чоловіків та жінок висвітлюють серйозну розбіжність. Співвідношення самогубств серед чоловіків та жінок в АРК коливається по різних вікових категоріях від 2:1 до 11:1. У 2010 році від навмисних самоушкоджень загинуло 457 людей. У молодших вікових категоріях (до 30 років) загинуло 86 людей, 84,9% з яких – чоловіки. У віковій групі 30-59 років була зареєстрована 261 загибла людина, 86,6% з яких – чоловіки.

Здоров'я

Здоров'я населення є одним із значимих індикаторів якості життя та благополуччя людей. Для успішного моніторингу та прийняття рішень в сфері охорони здоров'я важливим є знання закономірностей та динаміки основних показників здоров'я. Не менш важливим є також врахування специфіки та поширеності проблем зі здоров'ям серед різних категорій населення, зокрема жінок та чоловіків.

У структурі основних видів захворювань населення АР Крим, що були зареєстровані вперше на 2009 р., переважали хвороби органів дихання, системи кровообігу, шкіри, сечостатевої системи та інфекційні захворювання (Таблиця 4.1.2). Жінок, в яких зареєстровані відповідні захворювання, є більше порівняно з чоловіками. Водночас ці дані свідчать не так про гірший стан здоров'я жінок, як про те, що вони частіше ніж чоловіки звертаються за медичною допомогою. Значною відмінністю в структурі захворювань жінок та чоловіків є те, що на другому місці серед найбільш розповсюджених серед жінок захворювань є хвороби сечостатевої системи, тоді як для чоловіків – це травми та отруєння.

64 Основные демографические показатели АР Крым на 1 января 2011 г. – Симферополь: Госкомстат Украины. Главное управление статистики в Автономной Республике Крым, 2011. – С. 3.

65 Социальный институт семьи: реалии и перспективы. Пресс-релиз Главного управления статистики в Автономной Республике Крым. 22.09.2011.

66 Жінки та чоловіки в Автономній Республіці Крим: Статистичний збірник. – Сімферополь: Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим, 2010. – С. 14.

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

Таблиця 4.1.2.

Захворюваність населення за класами хвороб на 2009 р.⁶⁷

	Усього	У тому числі		Усього	На 100 000 населення	
		Жінки	Чоловіки		Жінки	Чоловіки
Усі захворювання	1056622	599240	457382	53977	56415	51087
у тому числі:						
Хвороби органів дихання	414665	218987	195678	21183	20616	21856
Травми, отруєння та деякі інші наслідки дії зовнішніх причин	99967	40547	59420			
Хвороби системи кровообігу	98622	58636	39986	5038	5520	4466
Хвороби шкіри	78111	40769	37342	3990	3838	4171
Хвороби сечостатевої системи	70033	61436	8597	3578	5784	960
Інфекційні та паразитарні хвороби	52795	30443	22352	2697	2866	2497

Значний розрив між жінками та чоловіками спостерігається стосовно так званих соціально небезпечних хвороб, таких, як туберкульоз, алкогольні психози та розлади, пов'язані зі вживанням наркотичних та психоактивних речовин. Чоловіків, які потерпають від цих розладів, є щонайменше вдвічі більше від жінок, і ця тенденція зберігається незмінною протягом останнього десятиліття (Таблиця 4.1.3.). Серед осіб, яким вперше встановлено діагноз активного туберкульозу в 2009 р., 68,9% склали чоловіки.

Таблиця 4.1.3.

Захворюваність населення на соціально небезпечні хвороби⁶⁸

	2000 (на 100 000 населення)	2005 (на 100 000 населення)	2009 (на 100 000 населення)
Активний туберкульоз			
<i>Жінки</i>	30,6% (32,8)	32,4% (53,9)	31,1% (49,0)
<i>Чоловіки</i>	69,4% (85,1)	66,8% (128,3)	68,9% (128,7)
Алкоголізм і алкогольні психози			
<i>Жінки</i>	18,0% (23,9)	18,9% (36,7)	16,6% (25,5)
<i>Чоловіки</i>	82,0% (124,5)	81,1% (186,8)	83,4% (152,5)
Наркоманія та токсикоманія			
<i>Жінки</i>	19,0% (8,3)	13,6% (3,7)	14,1% (3,7)
<i>Чоловіки</i>	81,0% (40,4)	86,4% (28,1)	85,9% (26,6)

67 Основные демографические показатели АР Крым на 1 января 2011г. – Симферополь: Госкомстат Украины. Главное управление статистики в Автономной Республике Крым, 2011. – С 40.

68 Жінки та чоловіки в Автономній Республіці Крим: Статистичний збірник. – Симферополь: Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим, 2010. – С. 43.

ВІЛ-інфекція продовжує залишатися актуальною проблемою для Криму, який входить в п'ятірку регіонів України з найвищим рівнем поширеності ВІЛ⁶⁹. Відповідно даних Українського центру профілактики та боротьби зі СНІДом станом на 1 липня 2010 р. Севастополь та АР Крим займали п'яте та шосте місце в Україні за рівнем поширеності ВІЛ з показниками 383,2 та 316,2 на 100 тис. населення відповідно. Загалом, поширеність ВІЛ серед дорослих в Україні є вищою, ніж в будь-якій іншій країні Європи та Центральної Азії. Щорічна кількість нових випадків ВІЛ більш ніж подвоїлася з 2001 р. За оцінками експертів ООН, з ВІЛ в Україні проживало на кінець 2010 р. 350 тис. осіб⁷⁰. Темпи зростання ВІЛ в Криму та Севастополі збільшуються швидше, ніж по Україні в цілому. Протягом усього періоду епідеміологічного нагляду за ВІЛ-інфекцією в Україні та Криму спостерігається збільшення числа ВІЛ-інфікованих осіб, водночас з 2004-2006 рр. відбувається зниження кількості нових випадків СНІДу. Чоловіки дещо переважають в обидвох цих категоріях. Станом на початок 2010 р. у АР Крим знаходилося на обліку 5 875 ВІЛ-інфікованих, серед яких чоловіки склали 54 %⁷¹. Найбільш поширеною є ВІЛ-інфекція серед населення віком 25-49 років⁷².

Кількість осіб, поставлених на офіційний облік через інвалідність, зменшується протягом останнього десятиліття. Водночас зростає розрив та переважання кількості інвалідів чоловіків над інвалідами-жінками. У 2000 р. інвалідами визнано 13061 особу (6254 жінки та 6807 чоловіків), у 2009 р. цей показник становив 7365 (2994 жінки та 4371 чоловіка).

Освіта

Рівний доступ до освіти – один з показників ґендерної рівності – позитивно відрізняє Україну на фоні багатьох інших держав. За показником рівного доступу до освіти для чоловіків та жінок Україна посідала 23 позицію серед 134 країн у 2010 році (показник глобального ґендерного розриву у сфері освіти⁷³).

Незважаючи на те, що жінки та чоловіки України мають рівні права та можливості отримання освіти, реальна ситуація в цій сфері характеризується ґендерними диспропорціями, які мають різну специфіку залежно від рівня освіти. Загальна ж ситуація характеризується тим, що чоловіки незначною мірою переважають жінок на рівні середньої та середньоспеціальної освіти та значно переважають жінок на рівні найвищих наукових ступенів та посад (доктор наук та професор). Натомість частка жінок, які отримують вищу освіту, є більшою ніж чоловіків, які навчаються у вузах, і це співвідношення протягом останніх років продовжує зростати на користь жінок.

69 Епідемічна ситуація з ВІЛ-інфекції/СНІД в Україні (станом на 01.01.2009) // Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні. Доступно з: <http://www.aidsalliance.org.ua/cgi-bin/index.cgi?url=/ua/library/statistics/index.htm>

70 ВИЧ/СПИД в Криму. Социальное восприятие и действия властей. – ПРООН, 2011. Доступно з: http://www.undp.crimea.ua/img/content/file/report_hiv_2011.pdf

71 Там само.

72 Жінки та чоловіки в Автономній Республіці Крим: Статистичний збірник. – Сімферополь: Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим, 2010. – С. 47.

73 Hausmann R., Tyson D. L., Zahidi S. The Global Gender Gap report 2010. – World Economic Forum. [<http://www.weforum.org/issues/global-gender-gap>]

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

Співвідношення чисельності осіб жіночої статі до осіб чоловічої статі визначається як індекс гендерного паритету. Його динаміка протягом останнього десятиліття в АР Крим представлена в Таблиці 4.1.4.

Таблиця 4.1.4.

Індекси гендерного паритету серед учнів, слухачів та студентів навчальних закладів Автономної Республіки Крим⁷⁴

Ступені освіти	2000/2001	2006/2007	2009/2010
Допочаткове навчання (дошкільні навчальні заклади)	0,882	0,914	0,911
Початкова освіта (1-4 класи загальноосвітніх навчальних закладів)	0,418	0,954	0,960
Другий етап середньої освіти (10-12 класи загальноосвітніх навчальних закладів)	0,970	0,879	0,864
Перший етап вищої освіти (вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації)	1,362	1,675	1,682
Другий етап вищої освіти (аспірантура та докторантура)	0,964	1,099	1,455

Основними ланками освіти в Україні є дошкільна, загальна середня, професійно-технічна, вища, а також аспірантура та докторантура. Порівняно з 2000 р. кількість дошкільних закладів у АР Крим скоротилася на 12% і становила 602 заклади, однак чисельність дітей у них навпаки зросла на 35,3% і становила 49,1 тис. осіб у 2010 р. Особливо гостро проблема дитсадків стоїть в сільській місцевості. Серед вихованців цих закладів незначною мірою переважають хлопчики. На початок 2010 р. їх частка в загальній кількості дітей становила 52%⁷⁵. У шкільному віці статевий розподіл дітей залишається подібним. У 2009/2010 навчальному році зі 184,9 осіб, які навчалися у загальноосвітніх закладах, 50,9% – учні чоловічої статі. Відсоток чоловіків, що навчалися в тому ж навчальному році в професійно-технічних закладах (ПТНЗ), склав 63,4% з 14,2 тис. учнів. Тенденція переважання чоловіків на цьому освітньому рівні практично не змінюється з 2000 року. Тоді вона складала 62,5%⁷⁶.

Картина статевого розподілу осіб, які навчаються у закладах вищої освіти в АР Крим, відрізняється порівняно до ПТНЗ. У 2009/2010 навчальному році у вищих навчальних закладах всіх рівнів акредитації навчалося 36,7 тис. жінок (60,8%) та 23,7 тис. чоловіків (39,2%). Варто відзначити, що у цьому ж навчальному році чоловіки переважали жінок у навчанні у вищих закладах освіти I-II рівня акредитації (52,7% - чоловіки та 47,3% – жінки), а жінки – у вищих закладах освіти III-IV рівня акредитації (37,3% - чоловіки та 62,7% - жінки). В аспірантурі та докторантурі спостерігається

74 Жінки та чоловіки в Автономній Республіці Крим: Статистичний збірник. – Сімферополь: Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим, 2010. – С. 54.

75 Там само. – С. 51.

76 Там само. – С. 60.

аналогічна ситуація переважання жінок над чоловіками. У 2009/2010 навчальному році співвідношення жінок та чоловіків, які навчалися в аспірантурі, складало 61,5% та 38,5%, а в докторантурі – 66,7% та 33,3%⁷⁷. Таким чином, спостерігається кількісне переважання жінок на вищих ланках освіти. Якщо прослідкувати динаміку статевого розподілу на цьому рівні освіти за останні десять років, помітне зростання там кількості жінок. Спеціальностями, в отриманні яких переважають жінки, є гуманітарні науки та мистецтво, сільське, лісове і рибне господарство, охорона здоров'я та освіта. Чоловіки ж натомість традиційно домінують в отриманні освіти в галузі транспорту, будівництва та інженерії. Хоча загалом частка чоловіків-кандидатів та докторів наук, зайнятих в економіці АР Крим, продовжує переважати і складає 53,6% та 75,1% (на 2009 р.)⁷⁸, чисельність жінок як серед кандидатів, так і серед докторів наук щороку зростає.

Управління та політика

Однією з важливих умов досягнення рівності у суспільстві є паритетне представництво жінок та чоловіків у політичному житті та державному управлінні. Це питання є проблемним для України та негативно представляє її на світовій арені. За рівнем представництва жінок у законодавчих органах влади Україна займала лише 105 місце у світі серед 134 держав у 2010 р.⁷⁹. Така ситуація, в першу чергу, обумовлюється низьким представництвом жінок у Парламенті та на найвищих державних посадах. Протягом всього періоду незалежності України представництво жінок у Парламенті не перевищувало 8%, а у Верховній Раді України останнього скликання воно складає 7,5 %.

Серед державних службовців 1-2 категорій жінки складають 18%, серед депутатів обласних рад – 12%, районних – 23%, міських – 28%, селищних рад – 46%, проте немає жодної жінки серед Радників Президента України, Міністрів України, керівників обласних державних адміністрацій та АР Крим, заступників Голови ВР України (2010 р.)⁸⁰. Таким чином, жінки набагато краще представлені на місцевому рівні органів управління, які потребують нижчої кваліфікації та не передбачають значної відповідальності. Це, однак, не є свідченням меншого навантаження жінок, адже робота на місцях та з населенням вимагає неабияких фізичних та психологічних зусиль. Представництво жінок у владних структурах зменшується із зростанням вертикалі державної влади. В сучасній Україні наявне практичне відсторонення українських жінок від прийняття рішень на найвищому політичному рівні.

Подібні тенденції до представництва жінок у владних структурах спостерігаються в АР Крим. Це, зокрема, простежується у порівняльному аналізі розподілу держслужбовців-керівників за категоріями посад (Діаграма 4.1.1.⁸¹ і Таблиця 4.1.5.⁸²).

77 Жінки та чоловіки в Автономній Республіці Крим: Статистичний збірник. – Сімферополь: Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим, 2010. – С. 60-63.

78 Там само. – С. 63.

79 Hausmann R., Tyson D. L., Zahidi S. The Global Gender Gap report 2010. – World Economic Forum. [<http://www.weforum.org/issues/global-gender-gap>]

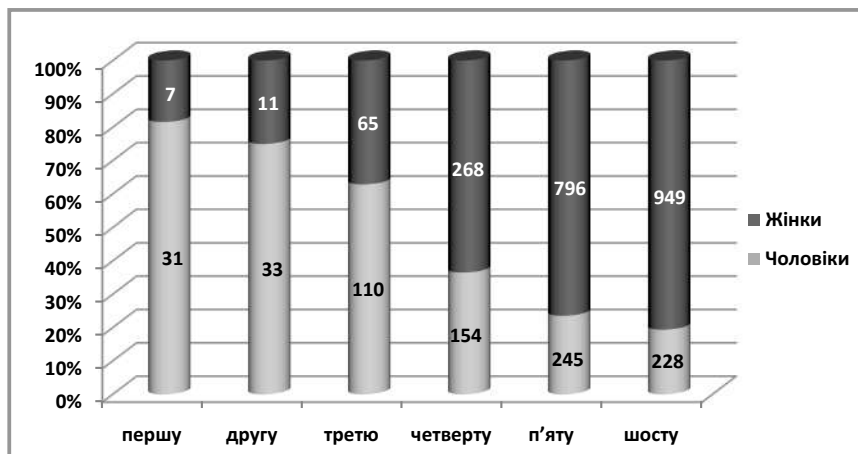
80 Гендерна арифметика влади. Інформація станом на 25 березня 2010 року//Український жіночий фонд. - К., 2010. - 12 с.

81 Чисельність державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування у 2010 році // Державний комітет статистики України. Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим. – Сімферополь, 2011 – С.3.

82 Там само. – С. 22.

Діаграма 4.1.1.

Розподіл державних службовців-керівників в АР Крим за статтю, на 31 грудня 2010 р.

Таблиця 4.1.5.

Кількість посадових осіб органів місцевого самоврядування за статтю по категоріях, на 31 грудня 2010 р.

	Всього, осіб	У тому числі			
		жінки		чоловіки	
		осіб	у % до загальної кількості	осіб	у % до загальної кількості
Облікова кількість штатних працівників, усього	4092	3061	74,8	1031	25,2
Керівники, з них мають посадові категорії	1671	1070	64,0	601	36,0
першу	–	–	–	–	–
другу	1	–	–	1	100,0
третю	34	7	20,6	27	79,4
четверту	367	124	33,8	243	66,2
п'яту	1003	734	73,2	269	26,8
шосту	266	205	77,1	61	22,9
Спеціалісти, з них мають посадові категорії	2421	1991	82,2	430	17,8
другу	–	–	–	–	–
третю	1	1	100,0	–	–
четверту	3	2	66,7	1	33,3
п'яту	38	24	63,2	14	36,8
шосту	1347	1113	82,6	234	17,4
сьому	1032	851	82,5	181	17,5

РОЗДІЛ 4. ҐЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В АР КРИМ

На даний момент у складі Верховної Ради АРК перебуває 10 % жінок, що незначною мірою перевищує представництво жінок в Парламенті України, проте залишається на низькому рівні. Найвищий показник представленості жінок-депутаток припадає на Верховну Раду АРК п'ятого скликання (2006-2010 рр.) та складає 17,2 %. Часова динаміка представництва жінок в Парламенті Криму представлена в Таблиці 4.1.6.

Таблиця 4.1.6.

Динаміка представленості жінок у складі Верховної Ради АРК⁸³

Скликання	Загальна кількість депутатів	Кількість жінок-депутатів	Питома вага жінок-депутатів (%)
1-ше (1990-1994 рр.)	196	12	6,1
2-ге (1994-1998 рр.)	101	9	8,9
3-тє (1998-2002 рр.)	100	8	8
4-те (2002-2006 рр.)	100	7	7
5-те (2006-2010 рр.)	110	19	17,2
6-те (2010-дотепер)	100	10	10

У Президії кримського Парламенту та серед голів постійно діючих комісій немає жодної жінки⁸⁴. Чотири з дев'яти цих комісій представлені виключно чоловіками. В найвищих виконавчих органах Криму жінки представлені краще. Вони займають посади Замісника голови Ради міністрів АР Крим⁸⁵ та Керуючого справами Ради міністрів АР Крим та очолюють чотири з дев'яти міністерств: Міністерство економічного розвитку та торгівлі, Міністерство культури, Міністерство соціальної політики, Міністерство освіти, науки, молоді і спорту⁸⁶. На посадах голів Республіканських комітетів АР Крим⁸⁷ та мерів міст Криму⁸⁸ знаходяться тільки чоловіки. Таким чином, спостерігаємо, що хоча загалом представленість жінок в управлінських структурах та політичному житті АР Крим є кращою в порівнянні із загальноукраїнським контекстом, ґендерний розрив в цій сфері залишається на високому рівні.

Праця та соціальний захист

Паритетна участь жінок та чоловіків у сфері праці є не лише умовою демократичності країни, але пов'язана з питанням повноцінної самореалізації на

83 Депутатський корпус ВР АРК // <http://www.rada.crimea.ua/structure/deputies>

84 Президіум ВР АРК // <http://www.rada.crimea.ua/structure/presidium> та Постійні комісії ВР АРК <http://www.rada.crimea.ua/structure/standing-commission>

85 Рада міністрів АР Крим // <http://www.ark.gov.ua/sovmin/zamestiteli/>

86 Рада міністрів АР Крим // <http://www.ark.gov.ua/sovmin/>

87 Верховна Рада АРК // <http://www.rada.crimea.ua/structure/standing-commission>

88 Рада міністрів АР Крим // www.ark.gov.ua/sovmin/mestnie-organy-vlasti/evpatoriya/, <http://www.ark.gov.ua/sovmin/mestnie-organy-vlasti/simferopol/>, <http://www.ark.gov.ua/sovmin/mestnie-organy-vlasti/yalta/>, <http://www.ark.gov.ua/sovmin/mestnie-organy-vlasti/alushta/>, <http://www.ark.gov.ua/sovmin/mestnie-organy-vlasti/sudak/>, <http://www.ark.gov.ua/sovmin/mestnie-organy-vlasti/feodosiya/>, <http://www.ark.gov.ua/sovmin/mestnie-organy-vlasti/kerch/>, <http://www.ark.gov.ua/sovmin/mestnie-organy-vlasti/dzhankoj/>, <http://www.ark.gov.ua/sovmin/mestnie-organy-vlasti/krasnoperekopsk/>, <http://www.ark.gov.ua/sovmin/mestnie-organy-vlasti/saki/>, <http://www.ark.gov.ua/sovmin/mestnie-organy-vlasti/armyansk/>.

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

індивідуальному рівні та економічного зростання на макрорівні. Серед основних пріоритетів в цій сфері зазвичай визначають рівну оплату праці, просування по кар'єрній драбині та надання можливості поєднання роботи та сімейного життя. В міжнародній перспективі за індексом глобального гендерного розриву в економічній сфері Україна у 2010 р. посідала 43 позицію серед 134 країн⁸⁹. Цей індикатор одночасно враховує високу участь жінок в трудовій сфері та значний розрив в оплаті їх праці та загальних прибутках порівняно з чоловіками.

За даними Держкомстату України, рівень економічної активності серед жінок в середньому за 2010 рік становив 58,4% (серед чоловіків – 69,6%). Рівень зайнятості жінок зріс, в порівнянні з 2009 роком, та становив 54,4% (чоловіків – 63,1%), зокрема серед осіб працездатного віку: рівень зайнятості жінок склав 63,3%, а чоловіків – 67,8%, серед осіб старше працездатного віку: рівень зайнятості жінок становив 28,4%, а чоловіків – 27,1%. Офіційний рівень безробіття в 2010 р. складав 6,8 % серед жінок та 9,3 % серед чоловіків⁹⁰. Значним також є розрив в оплаті праці. Водночас визначення реальної ситуації на ринку праці та обрахунок гендерної різниці в оплаті праці ускладнюється поширеністю неофіційних та напівофіційних трудових відносин, коли значна частина зарплати виплачується «в конверті». За оцінкою ЄЕК ООН, у 2007 році гендерна різниця в оплаті праці складала приблизно 27%⁹¹. По країнам ЄС цей показник в середньому становить 17,4%⁹². Необхідно також брати до уваги те, що робочий день жінок довший, ніж у чоловіків: окрім основної роботи, жінки виконують ще й домашню. В ситуації економічної кризи жінки першими втрачають роботу, а відповідно – і джерела існування для себе та членів своєї сім'ї⁹³.

Структура зайнятості в АР Крим істотно не відрізняється від загальноукраїнської. Відповідно до даних загальнокримського соціологічного опитування, що проводилося соціологічною службою Центру Разумкова у березні 2011 р., 38,5% усіх опитаних (51,2% осіб працездатного віку) мають єдине постійне місце роботи. 7,9% усіх опитаних (8,8% осіб працездатного віку) змушені, поряд з основною роботою, займатися підробітком або працювати на двох роботах позмінно. 3,8% усіх опитаних і 5% осіб працездатного віку є підприємцями. 6,6% і 8,4%, відповідно, працюють нерегулярно. Частка підприємців вища серед чоловіків, ніж серед жінок (5,7% і 2,2%, відповідно), так само як вища частка тих, хто має постійне місце роботи (42,9% і 34,8%, відповідно).

Значимою також є етнічна специфіка підприємництва та трудових відносин в АР Крим. Частка підприємців є значно вищою серед кримських татар – 13% (серед українців – 2%, серед росіян – 3,1%). Нижчою серед кримських татар є частка пенсіонерів (17,5%, 29,7% і 26,2%, відповідно). Серед кримськотатарських жінок

89 Hausmann R., Tyson D. L., Zahidi S. The Global Gender Gap report 2010. – World Economic Forum. [<http://www.weforum.org/issues/global-gender-gap>]

90 Економічна активність населення за статтю та місцем проживання у 2010 році <http://www.ukrstat.gov.ua/>

91 Жінки та чоловіки на ринку праці України. Порівняльне дослідження України та ЄС. - Київ: Компанія ВАІТЕ, 2011. – С. 15.

92 Там само. – С. 15.

93 Становище сімей в Україні (за підсумками 2000-2009 років): Щорічна державна доповідь Президентові України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище сімей та стан реалізації державної сімейної політики/ Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, Державний інститут розвитку сім'ї та молоді. – Київ, 2010. – 227 с.

РОЗДІЛ 4. ҐЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В АР КРИМ

вищою є частка домогосподарок (18,4%, 8,9% і 7,7%, відповідно)⁹⁴. Офіційна ситуація на ринку праці в АР Крим також засвідчує певні диспропорції, які найбільш яскраво відображаються в переважанні жінок серед економічно неактивного населення (63,3%) (Таблиця 4.1.7.).

Таблиця 4.1.7.

Економічна активність населення АРК (2010 р.)⁹⁵

	Загальна кількість, тис.		Питома вага, %	
	Жінки	Чоловіки	Жінки	Чоловіки
Економічно активне населення	462,0	502,7	47,8	52,1
Зайняте населення	432,4	472,1	47,8	52,1
Безробітні	29,6	30,6	49,1	51,1
Економічно неактивне населення	336,7	194,4	63,3	36,7

Найбільш економічно активними є жінки та чоловіки у віковій групі 40-49 років та які мають загальну середню та вищу освіту⁹⁶. Сферами, в яких переважає працевлаштування жінок, у АР Крим є охорона здоров'я, де питома вага жінок у 2009 р. складала 78,7%, освіта – 77,6% та фінансова діяльність – 74,1% та державне управління – 71,8%. Важливо відзначити: для України та АР Крим феномен «скляної стелі» продовжує бути актуальним, і в державному управлінні, як й в більшості інших галузей, значна частина жінок перебувають на нижчих щаблях посадової ієрархії. Чоловіки традиційно переважають у рибному господарстві (79,0%), будівництві (77,2%) та лісовому господарстві (74,4%)⁹⁷. Чоловіки та жінки по-різному залучені до шкідливого виробництва та умов праці, які не відповідають санітарно-гігієнічним нормам. Питома вага чоловіків, які працюють в таких умовах складала 86,3% на кінець 2009 р. Чоловіки також вдвічі частіше порівняно з жінками отримують травми на виробництві. Хоча протягом останніх років кількість випадків таких травм скорочується, співвідношення між чоловіками та жінками залишається сталим. Так, у 2009 р. серед потерпілих від виробничого травматизму всіх форм в АРК, зареєстровано 193 чоловіки та 106 жінок, серед яких загинуло 20 чоловіків та 1 жінка⁹⁸.

94 Якість життя жителів Криму та перспективи її покращання в контексті реалізації стратегії економічного та соціального розвитку АР Крим на 2011-2020рр. Інформаційно-аналітичні матеріали до фахової дискусії на тему "Крим: безпека і розвиток" 6 квітня 2011р. / Доступно з: http://www.uceps.org/upload/prz_krym_2011_yakymenko.pdf

95 Економічна активність населення за статтю та місцем проживання у 2010 році. Дані Держкомстату АРК // <http://www.sf.ukrstat.gov.ua/ukgtrud3.htm>

96 Жінки та чоловіки в Автономній Республіці Крим: Статистичний збірник. – Сімферополь: Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим, 2010. – С. 74.

97 Жінки та чоловіки в Автономній Республіці Крим: Статистичний збірник. – Сімферополь: Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим, 2010. – С. 72 та С. 81.

98 Жінки та чоловіки в Автономній Республіці Крим: Статистичний збірник. – Сімферополь: Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим, 2010. – С. 104.

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

Стосовно економічних втрат від меншого залучення жінок до ринку праці, то такі дані в межах цього дослідження знайдені не були. Це свідчить не так про відсутність втрат держави від неефективної гендерної політики (бо такі втрати можна цілком логічно припустити⁹⁹), як про те, що спеціальних досліджень в цій сфері, незважаючи на плідну працю міжнародних та національних організацій в Україні, обмаль.

У 2010 році зберігалась диспропорція в оплаті праці чоловіків та жінок в АРК. Незважаючи на це, у Криму ситуація здається ліпшою за загальноукраїнську, оскільки середній рівень офіційної заробітної платні жінок був лише на 10% нижчим за відповідний рівень у чоловіків (тоді як загальноукраїнська офіційна статистика зазначає 22,2% розрив у заробітках жінок та чоловіків). Загалом офіційна середньомісячна заробітна плата жінок складала 1896 гривень, а чоловіків – 2107 гривень. Найбільший гендерний розрив спостерігається у таких царинах як діяльність транспорту та зв'язку (27,3%), добувна та переробна промисловість (21% та 20,2% відповідно), фінансова діяльність (15,5%) та діяльність готелів та ресторанів (11,4%). Наявний також розрив у сфері освіти: працівниці цієї сфери отримують в середньому на 7,2% менше ніж працівники.

Проте існують і сфери, де, за статистичними даними, жіноча заробітна плата складає більше ніж чоловіча: у сільському господарстві жінки в середньому заробляють на 1,5% більше чоловіків, у галузі операцій із нерухомим майном, орендою та наданням послуг підприємцям – на 5,5% більше, в сфері державного управління – на 3,5% більше чоловіків. Однак тут варто зазначити, що відділення та департаменти статистики збирають дані суто про офіційний заробіток, оскільки не має можливості обрахувати різницю у неофіційних прибутках. Більш детальну картину із гендерними розривами у заробітках жінок та чоловіків, таким чином, можна отримати тільки під час спеціалізованих досліджень чи опитувань. Дані про середні рівні заробітної платні кримчан та кримчанок у 2010 році подано у Таблиці 4.1.8.

99 Зокрема, у дослідженні «Жінки та чоловіки на ринку праці України» зазначається, що «...ринки праці з рівною участю чоловіків та жінок є ефективнішими, адже конкуренція на ринках підвищується за більшої участі жінок. По-друге, зі збільшенням участі на ринку праці і чоловіків, і жінок зростає основа для оподаткування прибутковим податком. По-третє, політика розвитку ринку праці, яка забезпечує можливості поєднання роботи і сімейного життя, скоріше за все, ще й сприятиме зростанню показників народжуваності, оскільки чоловікам та жінкам легше поєднувати батьківство та кар'єру. По-четверте, сучасні ринки праці потребують більшої гнучкості та можливостей вибору професій, годин роботи і можливостей дистанційної роботи» – «Жінки та чоловіки на ринку праці України. Порівняльне дослідження України та ЄС». Київ: Компанія ВАІТЕ, 2011. – С 5. Невідповідальність ринків праці зазначеним вимогам призводить до неминучих економічних втрат.

РОЗДІЛ 4. ҐЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В АР КРИМ

Таблиця 4.1.8.

Середньомісячна заробітна плата працівників, зайнятих в економіці Автономної Республіки Крим у 2010 р.¹⁰⁰

	Жінки	Чоловіки	Співвідношення заробітної плати жінок і чоловіків, у %
Всього	1896	2107	90,0
Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ним послуги	1595	1572	101,5
Рибальство, рибництво	1101	1134	97,1
Промисловість, усього	1973	2427	81,3
у тому числі			
добувна промисловість	2204	2789	79,0
переробна промисловість	1839	2304	79,8
виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	2322	2600	89,3
Будівництво	1337	1416	94,4
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	1309	1353	96,7
Діяльність готелів і ресторанів	1628	1838	88,6
Діяльність транспорту та зв'язку	2275	3130	72,7
Фінансова діяльність	2890	3419	84,5
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	1909	1810	105,5
Державне управління	2613	2524	103,5
Освіта	1867	2011	92,8
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1765	1778	99,3
Надання комунальних та індивідуальних послуг і діяльність у сфері культури та спорту	1602	1740	92,1

Кількість та питома вага жінок є значно вищою від кількості та питомої ваги чоловіків серед економічно неактивного населення АР Крим. Це стосується як осіб працездатного, так і непрацездатного віку. На кінець 2009 р. в структурі економічно неактивного населення серед осіб працездатного віку жінки склали 197,9 тис. осіб, а чоловіки 131,2 тис. та серед осіб непрацездатного віку жінок нараховувалося 151,1 тис. та 57,0 тис. чоловіків¹⁰¹. На кінець 2009 р. питома вага жінок серед осіб пенсійного віку складала 69,1%¹⁰². Ці показники обумовлюються значним переважанням жінок над чоловіками, які займаються домогосподарством, та нижчим пенсійним віком жінок й довшою тривалістю їх життя. З огляду на низьку пенсію, вдовиці та розлучені літні жінки після 55 років стають найбільш збіднілими верствами населення. Середньомісячний розмір пенсійних виплат з урахуванням індексації та допомог на

¹⁰⁰ Праця в АРК // Державний комітет статистики України. Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим. – Сімферополь, 2011 – С.146-147.

¹⁰¹ Там само. – С. 77.

¹⁰² Там само. – С. 106.

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

початок 2010 р. становив 940,71 грн. Однак, середній розмір призначених пенсій у чоловіків складав 1115,78 грн, у жінок – 862,51 грн¹⁰³. З 2001 року спостерігається зростання розриву в розмірі пенсій між жінками та чоловіками. Якщо у 2001 р. розмір середньомісячної пенсії жінок відповідав 89,7 % середньомісячної пенсії чоловіків, то на початку 2010 р. ця цифра складала 77,3 %.

До соціальних виплат та підтримки населення відносять також виплати, пов'язані з пологами та декретною відпусткою. Офіційно і матері, і батьки мають право на повністю оплачувану відпустку на період 126 днів за умови наявності страхування. Незастраховані батьки мають право на 50%-у мінімальну заробітну плату в той самий період. Однак проблема полягає в тому, що декретну допомогу обчислюють не за фактичною, а за офіційною заробітною платою, що в реальності може бути значно нижчою сумою¹⁰⁴. Україна також пропонує одноразові виплати батькам за кожну народжену дитину (12000 грн за першу дитину, 24000 — за другу та 50000 грн — за третю дитину у 2009 році). Слід підкреслити, що національне законодавство передбачає можливість надання відпустки для догляду за дитиною не лише матері, а й батьку або іншому членові сім'ї. Проте в Україні все ще незначна кількість чоловіків реалізують своє законне право на відпустку для догляду за дитиною.

4.2. Думки та погляди населення про гендерну рівність

Проведене опитування громадської думки мешканців Криму надає дані щодо думок опитаних стосовно питань гендерної рівності. Дані наводяться у трьох розподілах: думки населення в цілому, думки чоловіків і думки жінок. До окремих питань подаються відмінності або зв'язки із соціально-демографічними категоріями.

Діаграма 4.2.1.

Обізнаність із поняттям гендерної рівності

(Розподіл відсотків відповідей на запитання; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1211$, підвибірки чоловіків $n_2=443$, підвибірки жінок $n_3=768$)

103 Там само. – С. 106.

104 Жінки та чоловіки на ринку праці України. Порівняльне дослідження України та ЄС. - Київ: Компанія ВАІТЕ, 2011. – С. 18.

Доводиться констатувати *низьку обізнаність* населення Криму із *поняттям «ґендерна рівність»*: 77,9% опитаних не знайомі з поняттям ґендерної рівності і тільки 20,2% вважають, що знають це поняття.

Причому в рівні обізнаності з цим поняттям немає статистично значущої різниці між відповідями чоловіків та жінок.

Тим не менше, були виявлені інші відмінності між соціальними категоріями населення. Зокрема, дещо більшу обізнаність виявляють *віруючі Української православної церкви Московського патріархату* (23%) у порівнянні з православними, які не відносяться до жодної церкви (13,3%).

Також трохи більше обізнані *працюючі* (24,2%), ніж пенсіонери (12,1%), що відповідає віковому розподілу відповідей – *молодші* люди виявляються значно більш обізнаними з цим поняттям (величина кореляції з віком $\rho=+0,64$). Також цілком передбачувано, що більш обізнаними є *освіченіші* респонденти (величина кореляції з рівнем освіти $\rho=-0,19$).

Діаграма 4.2.2.

Інтерпретації поняття ґендерної рівності

(Розподіл відсотків відповідей на запитання; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=255$, підвибірки чоловіків $n_2=92$, підвибірки жінок $n_3=163$)

Серед тих, хто вважає, що знає значення поняття ґендерної рівності, переважна більшість опитаних (73,8%) притримуються *сучасного погляду* на ґендерну рівність, позаяк стверджують, що ґендерна рівність – це в основному «надання жінкам і чоловікам рівних прав і можливостей (у тому числі, залучення чоловіків до забезпечення рівних прав і можливостей)». Іще 15,6% асоціюють ґендерну рівність із боротьбою саме жінок за свої права, бо вважають, що це «привернення уваги до проблеми нерівності жінок або вирішення проблем жінок, які пов'язані з їх

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

становищем». І тільки 3,3% вважають це привертанням уваги або вирішення проблем чоловіків.

При цьому більший відсоток серед *чоловіків* (22,7%), ніж серед жінок (9,9%), вважає, що гендерна рівність – це розв'язання проблем саме жінок.

Через малий обсяг підвибірки тих, хто вважають, що розуміються на гендерній рівності, не було виявлено інших статистично значущих відмінностей між різними категоріями населення.

Діаграма 4.2.3.

Уявлення про поняття гендерної рівності та поняття рівності прав між чоловіками та жінками

(Розподіл відсотків відповідей на запитання; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=253$, підвибірки чоловіків $n_2=92$, підвибірки жінок $n_3=160$)

Незважаючи на те, що відповідність цих понять у попередньому питанні відмітила переважна частина респондентів, при прямому запитанні варіант «Важко сказати, наскільки відповідає» має найбільший відсоток відповідей (31,8%), а решта розподіляються приблизно порівну між прихильниками крайніх варіантів. Відповіді на це запитання підтверджують висновок, що населення Криму відносно *мало обізнане із поняттям рівності прав між чоловіками та жінками*.

У порівнянні цих понять немає статистично значущої різниці між відповідями чоловіків та жінок.

Однак, якщо порівняти середні арифметичні відповідей (за шкалою від 1 – «зовсім не згоден» до 5 – «повністю згоден» та варіантом 7 – «важко сказати/не знаю») різних соціальних категорій населення, виявляються відмінності статистично

значущі. Власне, із тим, що ці поняття тотожні, більшою мірою згодні представники російського етносу (середнє арифметичне відповідей 3,6), ніж українського (2,8) та кримськотатарського (2,9).

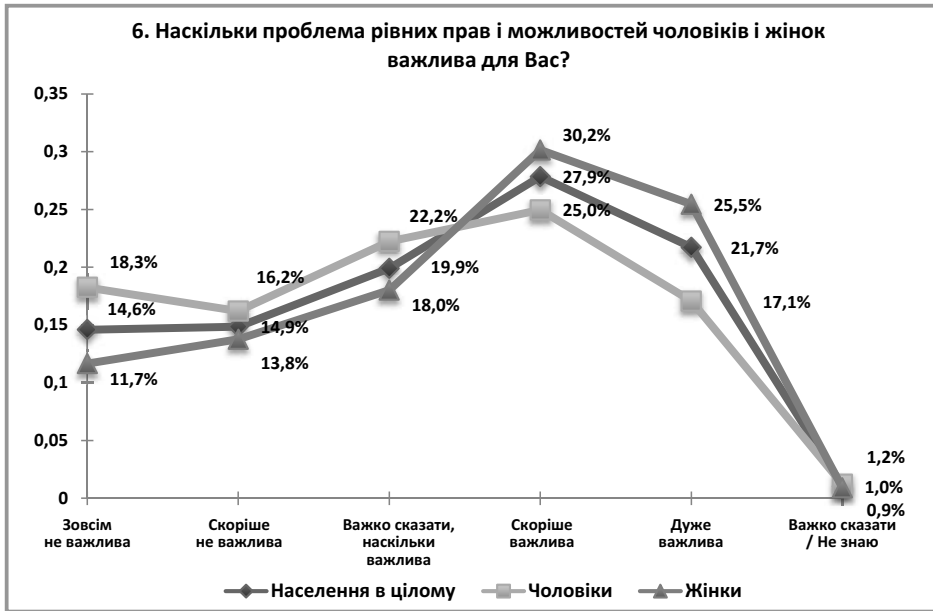
Відповідність цих понять більшою мірою відмічають віруючі Української православної церкви Московського патріархату (середнє арифметичне відповідей 3,4) та православні, які не відносяться до жодної церкви (3,8), ніж мусульмани (3).

За іншими соціально-демографічними ознаками було з'ясовано, що більшою мірою тотожність цих понять зауважують мешканці більших населених пунктів (величина кореляції з типом та розміром населеного пункту $r=+0,36$).

Діаграма 4.2.4.

Особиста важливість проблеми ґендерної рівності

(Розподіл відсотків відповідей на запитання; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1223$, підвибірки чоловіків $n_2=443$, підвибірки жінок $n_3=780$)

Для більшої частини мешканців Криму (49,5%) проблема рівних прав і можливостей чоловіків і жінок все ж важлива. Проте, тут можна зауважити, що деяку роль можуть відігравати базові ціннісні орієнтації респондентів¹⁰⁵, тобто коли у назві явища є такі характеристики, як «рівність», «справедливість», «чесність», люди досить позитивно ставляться до конотацій даного твердження і відмічають як «важливе». Коли ж надаються детальні пояснення, що саме малось на увазі в даному контексті, підтримка є менш одностайною.

105 Для більш детального пояснення цього феномену див. Stone, D. Policy Paradox: the Art of Political Decision Making . New York: Norton and Company, p. 12

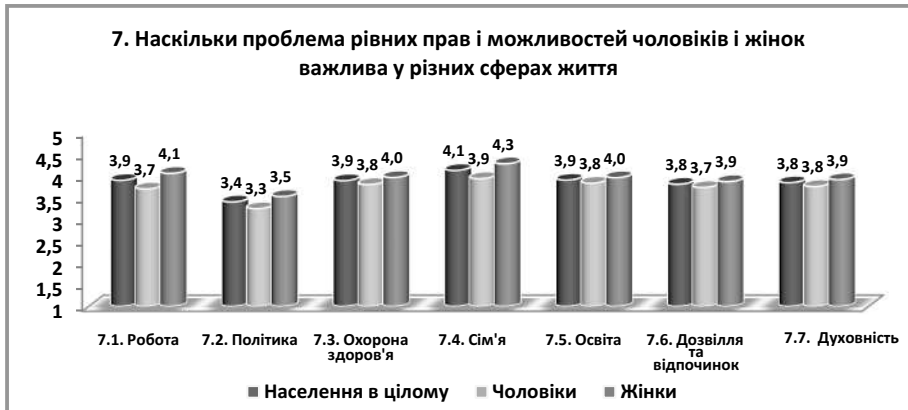
ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

Через те, що жінки частіше, ніж чоловіки, потерпають від гендерної дискримінації (дивись блок про гендерну дискримінацію далі), цілком передбачувано, що жінки більшою мірою, ніж чоловіки, переймаються цією проблемою (цю проблему охарактеризували як «скоріше важливу» або «дуже важливу» 55,6% жінок у порівнянні з 42% чоловіків).

Проблема рівності прав і можливостей чоловіків та жінок деякою мірою важливіша для респондентів *молодшого віку* (величина кореляції з віком $r=-0,12$).

Діаграма 4.2.5.

Уявлення про важливість проблеми гендерної рівності у різних сферах життя
(Порівняння середніх арифметичних значень відповідей на запитання за шкалою від 1 – «зовсім не важлива» до 5 – «дуже важлива» та варіантом 7 – «важко сказати/не знаю»; обсяг вибірки населення в цілому n_1 не менше 1215, підвибірки чоловіків n_2 не менше 439, підвибірки жінок n_3 не менше 776)

Найважливішою сферою проблеми рівних прав і можливостей чоловіків і жінок була названа *сім'я* (середнє арифметичне відповідей 4,1), а *найменш важливою* – *політика* (3,4), що може пояснюватись стереотипами, що політика – чоловіча справа.

При цьому жінки більшою мірою, ніж чоловіки, відмічають важливість проблеми рівних прав і можливостей чоловіків і жінок на роботі (середнє арифметичне відповідей 4 проти 3,7), у політиці (3,5 проти 3,3) та у сім'ї (4,3 проти 4).

Ця проблема у сфері *охорони здоров'я* більше турбує *кримських татар* (4,2), ніж росіян (3,9) та українців (3,7).

Мусульмани наголошують на важливості проблеми рівних прав і можливостей чоловіків і жінок у цілій низці сфер суспільного життя. Зокрема, у сфері *охорони здоров'я* (4,3), у *сім'ї* (4,4), в *освіті* (4,1), у сферах *дозвілля та відпочинку* (4,1) та *духовності* (4,3). Дещо меншою мірою, але також важливими ці сфери є для православних УПЦ МП і відносно менше важливими для православних УПЦ КП та православних без церковної приналежності.

Мешканці *більших населених пунктів* вбачають важливою ґендерну нерівність у сфері *дозвілля* (величина кореляції з типом та розміром населеного пункту $r=+0,10$),

Діаграма 4.2.6.

Уявлення про ступінь ґендерної рівності у різних сферах життя

(Порівняння середніх арифметичних значень відповідей на запитання за шкалою від 1 – «найбільша нерівність» до 5 – «найбільша рівність» та варіантом 7 – «важко сказати / не знаю»; обсяг вибірки населення в цілому n_1 не менше 1215, підвибірки чоловіків n_2 не менше 440, підвибірки жінок n_3 не менше 775)

Найбільшу нерівність респонденти вбачають у трьох ключових сферах життя: *економіці* (середнє арифметичне відповідей 2,8), *політиці* (2,7), які у нашому суспільстві значною мірою впливають на інші сфери, а також *сім'ї* (3,2), у якій стосунки чоловіків і жінок є найбільш очевидними. *Найменшу нерівність* респонденти спостерігають у найменш важливих (з точки зору фінансової та політичної влади) сферах життя: *духовність* (4,2), *дозвілля* (4,1), *освіта* (4,1) та *охорона здоров'я* (4).

Закономірно, що *жінки* більшою мірою, ніж чоловіки, викривають ґендерну нерівність в економіці (2,7 проти 3), у політиці (2,5 проти 2,9) та у сім'ї (3 проти 3,5).

Кримські татари зауважують дещо більшу ґендерну нерівність у *дозвіллі* (3,9), ніж росіяни (4,1), а також – у сфері *духовності* (3,9), ніж українці (4,2) та росіяни (4,2).

Мусульмани відмічають більшу ґендерну нерівність, ніж православні принаймні однієї конфесії, у *всіх сферах суспільного життя, крім освіти*.

Домогосподарки (3,9) й *тимчасово не працюючі* (3,8) зазначають більшу ґендерну нерівність у сфері *дозвілля*, ніж ті, хто працюють (4,1) і навчаються (4,4).

Мешканці *менших населених пунктів* наголошують на ґендерній нерівності

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

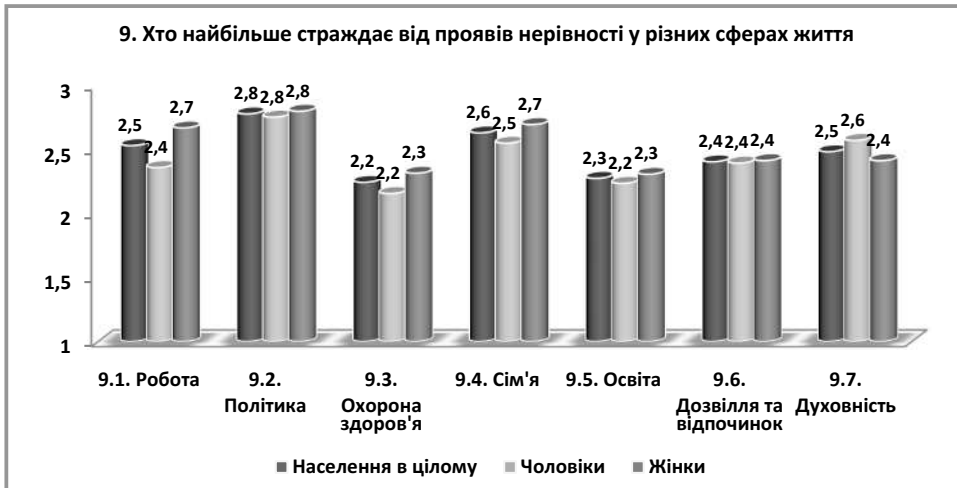
в охороні здоров'я (величина кореляції з типом та розміром населеного пункту $\rho=+0,14$), у сім'ї ($\rho=+0,10$), у дозвіллі ($\rho=+0,22$), у сфері духовності ($\rho=+0,24$). При цьому мешканці *більших населених пунктів* відмічають гендерну нерівність в економіці ($\rho=-0,13$) та в політиці ($\rho=-0,15$).

Про гендерну нерівність у політиці говорять і *заможніші* респонденти (величина кореляції з рівнем фінансового становища $\rho=-0,10$).

Діаграма 4.2.7.

Уявлення про те, хто найчастіше потерпає від гендерної нерівності у різних сферах життя

(Порівняння середніх арифметичних значень відповідей на запитання за такою шкалою: 1 – «чоловіки», 2 – «і ті й інші однаковою мірою», 3 – «жінки» та варіантом 7 – «важко сказати/не знаю»; обсяг вибірки населення в цілому n_1 не менше 1222, підвибірки чоловіків n_2 не менше 443, підвибірки жінок n_3 не менше 778)

На думку опитаних, *жінки* найбільшою мірою потерпають від нерівності у тих же сферах: *робота* (середнє арифметичне відповідей 2,7), *політика* (2,8) та *сім'я* (2,8).

З погляду представниць *жіночої статі*, *жінки* більшою мірою, ніж *чоловіки*, потерпають від гендерної нерівності на *роботі* (2,7 проти 2,4), у сфері *охорони здоров'я* (2,3 проти 2,1) та у *сім'ї* (2,7 проти 2,5).

Мусульмани та *православні УПЦ КП* у порівнянні з *православними УПЦ МП* виразніше відмічають, що *чоловіки* потерпають від проявів гендерної нерівності більше, ніж *жінки*, на *роботі* (2,5 і 2,4 проти 2,7) та у *політиці* (2,6 і 2,5 проти 2,9).

З точки зору респондентів *старшого віку*, *жінки*, радше ніж *чоловіки*, зазначають гендерної нерівності на роботі (величина кореляції з віком $\rho=+0,11$).

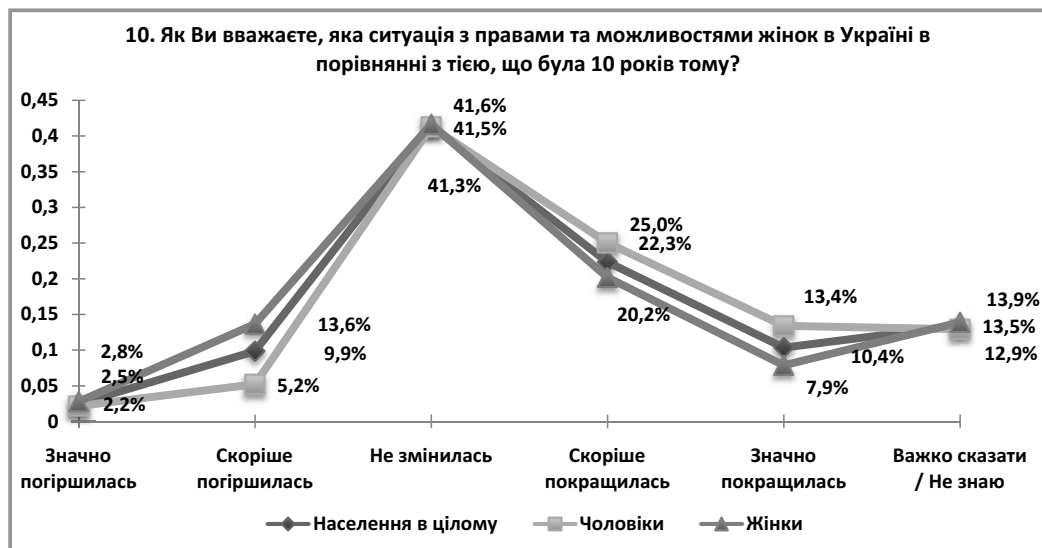
Мешканці *менших населених пунктів* відмічають прояви гендерної нерівності радше для жінок в *освіті* (величина кореляції з типом та розміром населеного пункту $\rho=-0,10$), у *дозвіллі* ($\rho=-0,12$). При цьому мешканці *більших населених пунктів* відмічають гендерну нерівність у в *політиці* ($\rho=+0,16$).

Бідніші респонденти помічають прояви ґендерної нерівності радше щодо жінок у сім'ї (величина кореляції з рівнем фінансового становища $\rho=-0,13$), у сфері дозвілля та відпочинку ($\rho=-0,13$) та у сфері духовності ($\rho=-0,10$).

Діаграма 4.2.8.

Оцінка зміни в ситуації ґендерної рівності за останні 10 років

(Розподіл відсотків відповідей на запитання; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1222$, підвибірки чоловіків $n_2=445$, підвибірки жінок $n_3=776$)

Найбільше (41,6%) мешканці Криму схиляються до думки, що за останні 10 років ситуація *не змінилась*. Однак тих, хто відмічає *позитивні зміни* («скоріше» і «значно» покращилась), більш, ніж удвічі більше (32,7%), ніж тих, хто відмічає зміни негативні («скоріше» і «значно» погіршилась) – тільки 12,4%.

Проте, *жінки* помітно *критичніші*, ніж чоловіки, в оцінці цих змін: на 31% більше чоловіків думають, що стан радше покращився і тільки на 11,6% більше жінок мають таку саму думку. Це може бути пов'язане з тим, що для чоловіків такі заходи, як надання державою грошової допомоги при народженні дитини, можуть прирівнюватися просуванню піклування про жінок, що суб'єктивно сприймається ними як покращення становища жінок.

Більш відчутні зміни помічають *віруючі УПЦ КП* (середнє арифметичне відповідей 4,2) та *мусульмани* (4), ніж віруючі УПЦ МП (3,6).

Ті, хто *навчаються*, бачать *більш оптимістичні* зміни (середнє арифметичне відповідей 4,4), в порівнянні з тими, хто працює (3,7) та знаходиться на пенсії (3,6).

Значніше покращення відмічають такі соціально-демографічні категорії: *молодші* (величина кореляції з віком $\rho=-0,15$), мешканці *менших населених пунктів* (величина кореляції з типом та розміром населеного пункту $\rho=-0,14$).

Діаграма 4.2.9.

Стереотипи стосовно ґендерної нерівності щодо різних проблемних питань
 (Порівняння середніх арифметичних значень відповідей на запитання за шкалою від 1 – «зовсім не згоден» до 5 – «повністю згоден» та варіантом 7 – «важко сказати/не знаю»; обсяг вибірки населення в цілому n_1 не менше 1199, підвибірки чоловіків n_2 не менше 438, підвибірки жінок n_3 не менше 760)

Виходячи з цих даних, можемо стверджувати, що респонденти мають найбільш *традиційні* стереотипні уявлення щодо ґендерних ролей у сфері *праці*, найбільш *сучасні* уявлення про ґендерну рівність – у сферах *охорони здоров'я та освіти*; при цьому найбільш *невизначені* – у сфері *політики* і найбільш *суперечливі* – стосовно *сім'ї*.

Відчутно *традиційними* є погляди у сфері *праці*, позаяк 71,7% респондентів згодні (середнє арифметичне відповідей 4,1) із тим, що «у ситуаціях, коли перед жінкою стоїть вибір – сім'я чи робота, вона повинна обрати сім'ю», тобто пожертвувати роботою. Причому із цим погоджуються більшою мірою чоловіки (79,4%), ніж жінки (65,5%), тоді як не погоджуються 7,9% чоловіків і 14,1% жінок.

Менш виразними є інші два стереотипи. 56% респондентів вважають, що «якщо рівень безробіття високий, одруженим жінкам краще залишатися вдома, якщо їхні чоловіки мають роботу» (3,5). Із цим скоріше або повністю згодні 62,3% чоловіків і 50,9% жінок, тоді як скоріше або зовсім не згодні 22,1% чоловіків і 34% жінок. 54,6% стверджують, що «жінки мають працювати у сферах, які для них традиційні (охорона

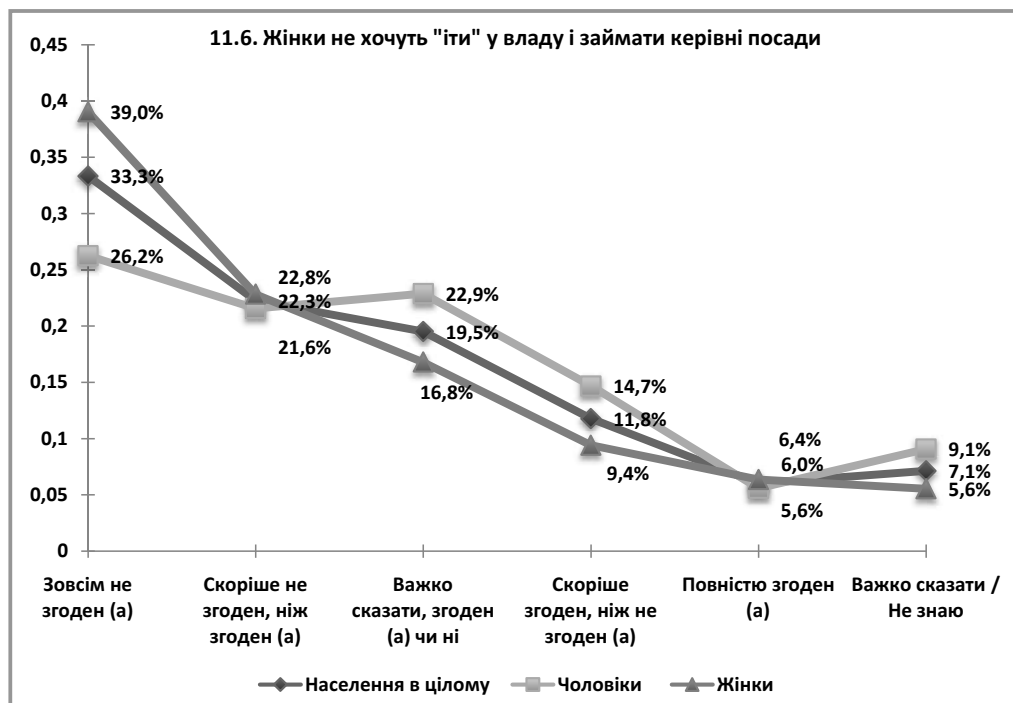
здоров'я, освіта, сфера послуг)» (3,4). Із цим скоріше або повністю згодні 59,4% чоловіків і 50,8% жінок, тоді як скоріше або зовсім не згодні 25,6% чоловіків і 36,8% жінок.

У населення також немає чітко сформованої громадської думки про економічні втрати від меншого залучення жінок до ринку праці: середнє арифметичне згоди із твердженням «Україна потерпає від збитків через те, що недостатньо залучає жінок до ринку праці» дорівнює 2,9, тобто майже «важко сказати», хоча 32,2% опитаних зовсім не згодні із цим сучасним уявленням.

Діаграма 4.2.10.

Стереотип стосовно бажання жінок бути у владі

(Порівняння середніх арифметичних значень відповідей на запитання за шкалою від 1 – «зовсім не згоден» до 5 – «повністю згоден» та варіантом 7 – «важко сказати/не знаю»; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1220$, підвибірки чоловіків $n_2=444$, підвибірки жінок $n_3=776$)

Стосовно політики, населенню в цілому складно визначитись, хто кращі політики – чоловіки чи жінки, оскільки твердження «Чоловіки – кращі керівники та політики, ніж жінки, а жінки – кращі виконавці» набрало середнє арифметичне відповідей 3,1. Думки розділились: 41,7% скоріше або повністю згодні, а 38,1% скоріше або зовсім не згодні. Серед чоловіків із цим скоріше або повністю погоджуються 53,6%, а серед жінок – 32,2%, тоді як скоріше або зовсім не погоджуються 27,8% чоловіків і 46,3% жінок. При цьому загалом населення більш не згодне з тим, що «жінки не хочуть «іти»

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

у владу і займати керівні посади» (середнє арифметичне відповідей 2,6), хоча так само це більшою мірою заперечують жінки (зовсім не згодні 39%), ніж чоловіки (зовсім не згодні 26,2%).

У сфері *охорони здоров'я* опитані деякою мірою схилиються до згоди з тим, що «система охорони здоров'я приділяє недостатньо уваги чоловічому здоров'ю» (середнє арифметичне відповідей 3,3), тобто демонструють деякою мірою *егалітарні* погляди на гендерну рівність. Прихильники протилежних поглядів поділились на 2 підгрупи: 34,4% скоріше або повністю згодні, а 39,2% скоріше або зовсім не згодні. Серед чоловіків із цим скоріше або повністю погоджуються 45,8%, а серед жінок – 32,4% жінок.

Відтворення населення загалом можна вважати частиною інституції *сім'ї*, однак у цьому контексті краще розглянути окремо. Опитані скоріше (18,2%) і зовсім (57,6%) не згодні з тим, що «для того, щоб підвищити народжуваність, потрібно обмежити доступ жінок до освіти і працевлаштування» (середнє арифметичне відповідей 1,9), логічно, що це сильніше заперечують жінки – зовсім не згодні 65,5% жінок і 47,8% чоловіків.

Уявлення щодо гендерних ролей у *сім'ї* виявилися найбільш *суперечливими*.

Так, мешканці Криму переважно скоріше (26,6%) або повністю (64,9%) згодні з тим, що «більшість важливих сімейних питань мають вирішуватись спільно чоловіком і дружиною» (середнє арифметичне відповідей 4,6), причому немає значних розбіжностей між думками чоловіків і жінок. Аналогічно, респонденти скоріше (46,3%) або повністю (30,3%) згодні з тим, що «жінки й чоловіки мають рівною мірою суміщати виконання хатньої роботи» (середнє арифметичне відповідей 4,1); хоча на цьому сильніше наголошують жінки: повністю згодні 54% жінок і тільки 36,2% чоловіків. І, що характерно, схильні не погоджуватись із тим, що «рівність чоловіків і жінок призводить до послаблення сімейних зв'язків, більшої кількості розлучень, руйнування системи цінностей» (середнє арифметичне відповідей 2,4): із цим скоріше не згодні 26,5% і зовсім не згодні 34,8% опитаних; так само, це сильніше заперечують жінки – зовсім не згодні 39,5% жінок і 29% чоловіків.

При цьому більшість респондентів скоріше (47,1%) або повністю (28,9%) згодні, що «чоловік має заробляти більше, ніж дружина» (середнє арифметичне відповідей 4,1), у цьому відносно однакові і чоловіки, і жінки. Також практично половина опитаних (54,6%) схильні вважати, що «догляд за дітьми – це жіноча справа» (середнє арифметичне відповідей 3,3); закономірно, що серед чоловіків із цим повністю погоджуються 34%, а серед жінок – 22,5%, тоді як зовсім не погоджуються 14,6% чоловіків і 22,7% жінок.

Погляди населення щодо гендерної рівності у сфері *освіти* можна назвати *найпрогресивнішими* у порівнянні з поглядами в інших сферах. Так, 62,1% респондентів скоріше або повністю згодні, що «жінки й чоловіки повинні мати однаковий рівень освіти» (середнє арифметичне відповідей 3,8), причому погляди чоловіків і жінок суттєво не відрізняються.

Кримські татари притримуються більш *традиційних* поглядів стосовно гендерних ролей у сфері праці, ніж українці та росіяни: стосовно тверджень «Якщо рівень безробіття високий, одруженим жінкам краще залишатися вдома,

якщо їхні чоловіки мають роботу» (середні арифметичні відповідей 4,1 проти 3,5 і 3,2 відповідно) та «У ситуаціях, коли перед жінкою стоїть вибір - сім'я чи робота, вона повинна обрати сім'ю» (середні арифметичні відповідей 4,5 проти 4,2 і 4 відповідно). Українці та росіяни у порівнянні з кримськими татарами сприймають відтворення населення більш прогресивно, тобто сильніше заперечують, що «для того, щоб підвищити народжуваність, потрібно обмежити доступ жінок до освіти і працевлаштування» (середні арифметичні відповідей 1,7 і 1,8 проти 2,3 відповідно). З іншого боку, українці мають більш егалітарні погляди, ніж кримські татари і росіяни, стосовно сім'ї: вони сильніше не згодні, що «рівність чоловіків і жінок призводить до послаблення сімейних зв'язків, більшої кількості розлучень, руйнування системи цінностей» (середні арифметичні відповідей 2,1 проти 2,4 і 2,6 відповідно). Імовірно, в якості компенсації росіяни і кримські татари дещо більш ліберальні, ніж українці, стосовно гендерної рівності в освіті: щодо твердження «Жінки й чоловіки повинні мати однаковий рівень освіти» середні арифметичні відповідей 3,8 і 3,9 проти 3,6 відповідно.

Мусульмани загалом притримуються більш *традиційних поглядів* стосовно гендерних ролей, ніж православні УПЦ КП або УПЦ МП або православних без церковної приналежності. Зокрема, стосовно тверджень: «Якщо рівень безробіття високий, одруженим жінкам краще залишатися вдома, якщо їхні чоловіки мають роботу» (середнє арифметичне відповідей 4,1); «У ситуаціях, коли перед жінкою стоїть вибір – сім'я чи робота, вона повинна обрати сім'ю» (середнє арифметичне відповідей 4,1); «Система охорони здоров'я приділяє недостатньо уваги чоловічому здоров'ю» (середнє арифметичне відповідей 3); «Для того, щоб підвищити народжуваність, потрібно обмежити доступ жінок до освіти і працевлаштування» (середнє арифметичне відповідей 2,3); «Догляд за дітьми – це жіноча справа» (середнє арифметичне відповідей 3,3); «Чоловік має заробляти більше, ніж дружина» (середнє арифметичне відповідей 4,2); «Рівність чоловіків і жінок призводить до послаблення сімейних зв'язків, більшої кількості розлучень, руйнування системи цінностей» (середнє арифметичне відповідей 2,6). З іншого боку, мусульмани більш схильні висловлювати прогресивні погляди щодо загальніших тверджень: «Більшість важливих сімейних питань мають вирішуватися спільно чоловіком і дружиною» (середнє арифметичне відповідей мусульман 4,7 проти 4,3 у православних УПЦ КП); «Жінки й чоловіки повинні мати однаковий рівень освіти» (середнє арифметичне відповідей мусульман 3,7 проти 3,4 у православних без церковної приналежності).

Ті, хто *працюють*, меншою мірою згодні з тим, що «Україна потерпає від збитків через те, що недостатньо залучає жінок до ринку праці» (середнє арифметичне відповідей 2,7), ніж пенсіонери (3,2) і домогосподарки (3,1). Ті, хто ще *навчаються*, демонструють більш *традиційні* погляди на низку гендерних стереотипів, ніж ті, хто працюють, пенсіонери і домогосподарки: «Жінки не хочуть «іти» у владу і займати керівні посади» (середнє арифметичне відповідей тих, хто навчається 3,2); «Для того, щоб підвищити народжуваність, потрібно обмежити доступ жінок до освіти і працевлаштування» (2,5); «Жінки й чоловіки мають рівною мірою суміщати виконання хатньої роботи» (2,6).

Мешканці *менших населених пунктів* схильні більше притримуватися таких позицій: «Якщо рівень безробіття високий, одруженим жінкам краще залишатися

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

вдома, якщо їхні чоловіки мають роботу» (величина кореляції з типом та розміром населеного пункту $r=-0,13$), «Система охорони здоров'я приділяє недостатньо уваги чоловічому здоров'ю» ($r=+0,19$).

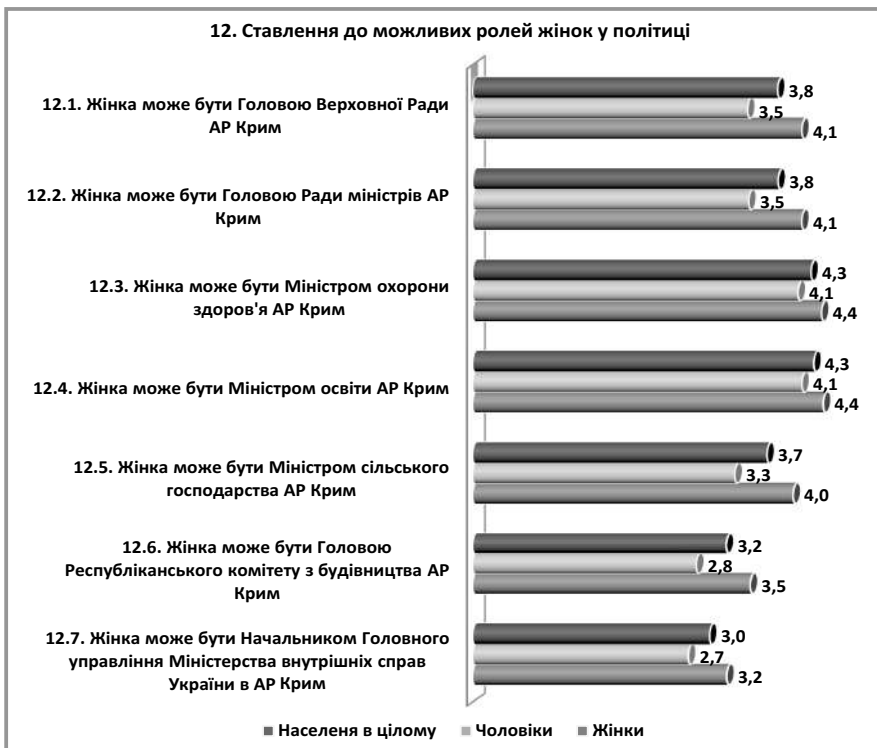
Освіченіші респонденти більшою мірою приймають *прогресивні* погляди на гендерні ролі у вихованні дітей, зокрема, менш згодні з тим, що «догляд за дітьми – це жіноча справа» (величина кореляції з рівнем освіти $r=-0,15$).

Заможніші респонденти також притримуються більш *егалітарних* поглядів на гендерні ролі, тобто менш підтримують думки, що «жінки мають працювати у сферах, які для них традиційні (охорона здоров'я, освіта, сфера послуг)» (величина кореляції з рівнем фінансового становища $r=-0,10$) і що «догляд за дітьми – це жіноча справа» (величина кореляції з рівнем освіти $r=-0,10$).

Діаграма 4.2.11.

Ставлення до можливих ролей жінок у політиці

(Порівняння середніх арифметичних значень відповідей на запитання за шкалою від 1 – «зовсім не згоден» до 5 – «повністю згоден» та варіантом 7 – «важко сказати/не знаю»; обсяг вибірки населення в цілому n_1 не менше 1217, підвибірки чоловіків n_2 не менше 442, підвибірки жінок n_3 не менше 774)

Як свідчить наведена діаграма, в цілому, мешканці Криму *прихильно* ставляться до можливості зайняття жінками високих посад у владі АР Крим (середнє значення 3,8-4,3), крім «традиційно чоловічих» сфер будівництва (3,2) та безпеки (3,3).

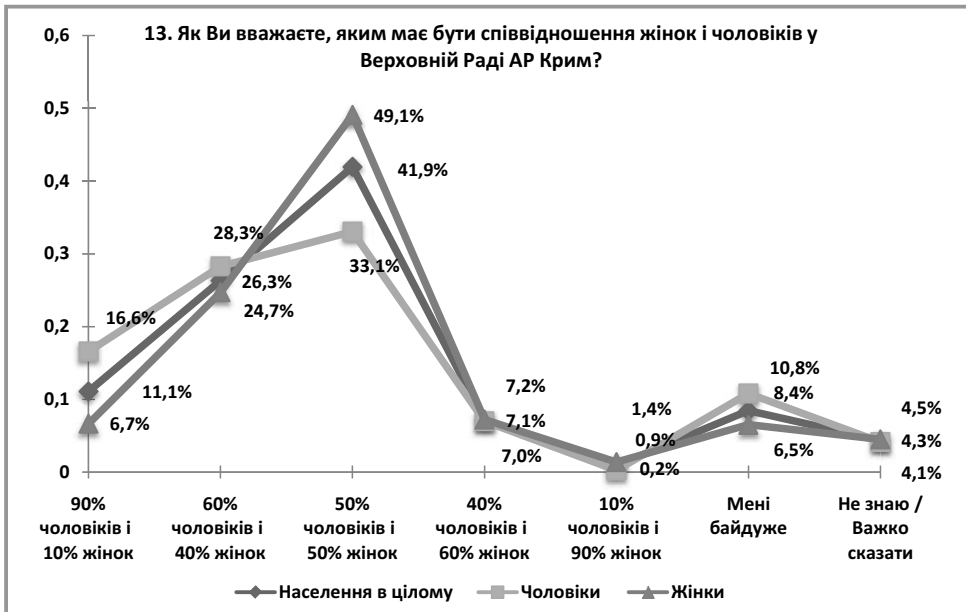
Показові відмінності між статями: жінки, більшою мірою, ніж чоловіки, вважають можливим зайняття жінками усіх названих посад. Зокрема, у середньому чоловіки виступають «за» жінку – Голову Верховної Ради АР Крим (3,5), але жінки – ще більше (4,1). Те ж саме стосується жінки – Голови Ради міністрів АР Крим (3,5 проти 4,1). Жінки припускають можливість зайняття жінками усіх позицій, однак загалом їм важко визначитись щодо жінок на керівних посадах у сферах будівництва та безпеки (МВС). Проте у чоловіків ще більш стереотипна сегрегація: вони ставляться значно менш прихильно до жінок на посадах Голови ВР АР Крим або Голови Ради міністрів АР Крим, і в цілому доволі прихильно до жінок у стереотипно «жіночих» справах, таких, як охорона здоров'я і освіта.

Мешканці менших населених пунктів схильні більше притримуватись таких сталих уявлень щодо ролей жінок у політиці: «Жінка може бути Міністром охорони здоров'я АР Крим» (величина кореляції з типом та розміром населеного пункту $\rho=-0,14$), «Жінка може бути Міністром освіти АР Крим» ($\rho=-0,16$).

Діаграма 4.2.12.

Нормативні погляди щодо співвідношення жінок і чоловіків у Верховній Раді АР Крим

(Розподіл відсотків відповідей на запитання; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1222$, підвибірки чоловіків $n_2=444$, підвибірки жінок $n_3=779$)

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

Найбільша частина респондентів (41,9%) вважає, що представництво чоловіків і жінок у законодавчій владі має бути *рівним*, хоча прихильників більшого представництва чоловіків (37,4%) більше за прихильників більшого представництва жінок (тільки 8%). Однак у відповідях на це запитання може проявлятися стереотипне уявлення, що «рівність» – це 50%/50%, тому можливий ухил до відповіді 50% чоловіків і 50% жінок, що не обов'язково відповідає продуманим переконанням. На словах тільки 8,4% респондентів байдуже співвідношення чоловіків і жінок у Верховній Раді АР Крим.

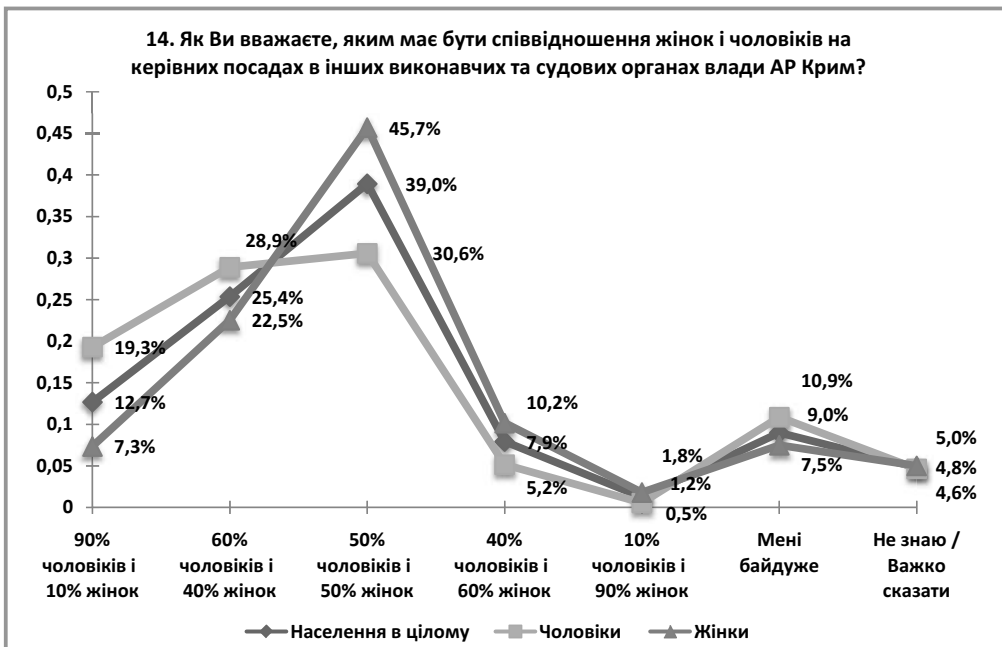
Типово, що жінки більше за чоловіків підтримують ідею хоча б рівного представництва чоловіків і жінок у законодавчій владі АР Крим: 49,1% у порівнянні з 33,1% відповідно.

Мешканці *більших населених пунктів* схильні більшою мірою підтримувати більше представництво жінок у законодавчій владі АР Крим (величина кореляції з типом та розміром населеного пункту $r=-0,12$).

Діаграма 4.2.13.

Нормативні погляди щодо співвідношення жінок і чоловіків у виконавчих і судових органах влади АР Крим

(Розподіл відсотків відповідей на запитання; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1225$, підвибірки чоловіків $n_2=445$, підвибірки жінок $n_3=780$)

Думки щодо виконавчої та судової влади аналогічні думкам щодо законодавчої влади: найбільше (39%) вважає, що представництво має бути *рівним*, хоча

прихильників більшого представництва чоловіків (38,1%) більше за прихильників більшого представництва жінок (тільки 9,2%). Декларативно тільки 9% респондентів байдуже співвідношення чоловіків і жінок у виконавчих і судових органах влади АР Крим.

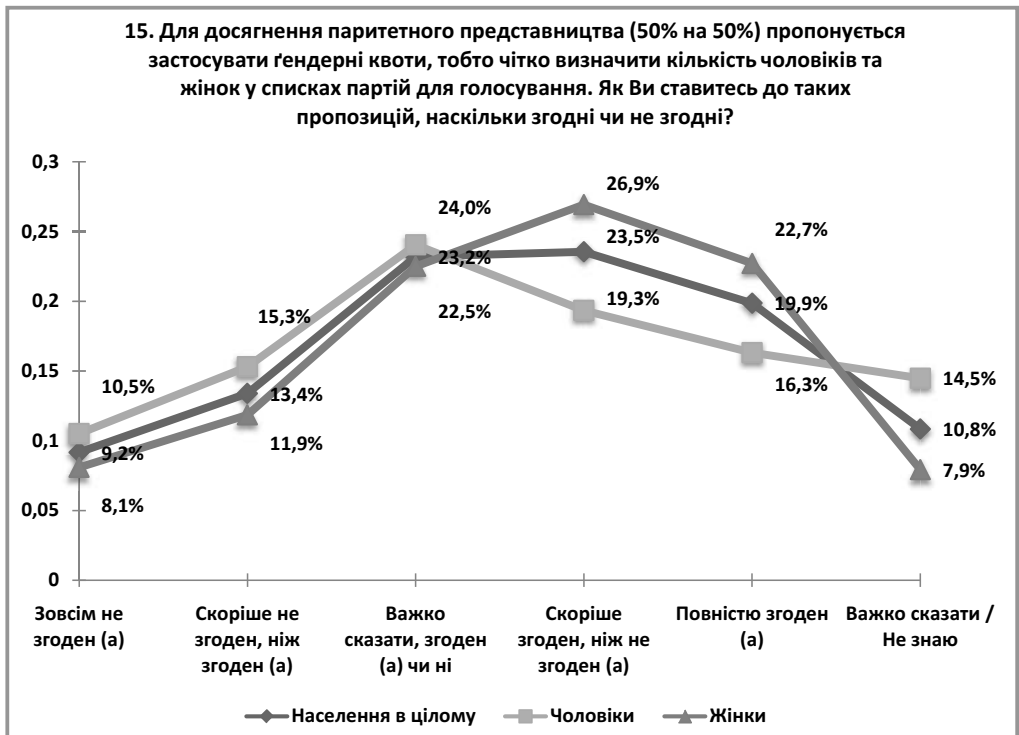
Аналогічно з попереднім питанням, серед жінок більше, ніж серед чоловіків, тих, хто підтримують рівне представництво чоловіків і жінок у виконавчих і судових органах влади АР Крим: 45,7% і 30,6% відповідно.

Мешканці *більших населених пунктів* схильні більшою мірою підтримувати більше представництво жінок у виконавчих і судових органах влади АР Крим (величина кореляції з типом та розміром населеного пункту $\rho = -0,19$).

Діаграма 4.2.14.

Ставлення до ґендерних квот

(Розподіл відсотків відповідей на запитання; обсяг вибірки населення в цілому $n_1 = 1222$, підвибірки чоловіків $n_2 = 443$, підвибірки жінок $n_3 = 779$)

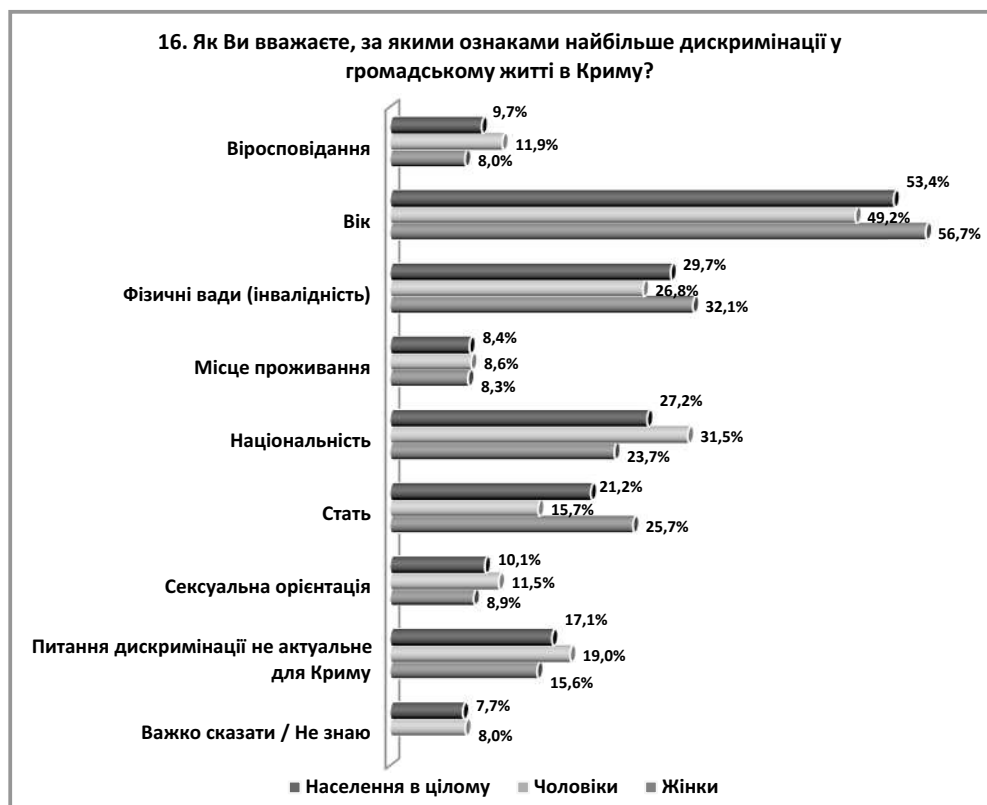
Даний розподіл демонструє, що населення Криму радше *підтримує ідею ґендерних квот*, зважаючи на те, що прихильники ґендерних квот (43,4%) майже вдвічі переважають супротивників (22,6%).

Проте, якщо подивитися на відмінності у відповідях, стане очевидно, що жінки більше підтримують квоти: «скоріше» і «повністю» згодні 49,6% жінок у порівнянні з 35,7% чоловіків.

Діаграма 4.2.15.

Уявлення про поширеність дискримінації у Криму

(Розподіл відсотків відповідей на запитання із максимум трьома варіантами відповіді; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1225$, підвибірки чоловіків $n_2=445$, підвибірки жінок $n_3=780$)

Дискримінація за статтю в уявленнях респондентів є відносно *малопоширеною* в порівнянні з іншими видами дискримінації, оскільки як одну з трьох найбільш поширених вбачає тільки 21,2% опитаних. В уявленнях респондентів гендерна дискримінація знаходиться на 4 місці з 7 і поступається дискримінації за віком (однією з найбільш поширених її вважає 53,4%), фізичними вадами (29,7%) та національністю (27,2%). Близько 17% вважає, що питання дискримінації за жодною ознакою взагалі не актуальне для Криму.

Характерно, що *жінки* більше за чоловіків помічають дискримінацію за *статтю* (25,7% і 15,7% відповідно), *віком* (56,7% і 49,2%) та *фізичними вадами* (32,1% і 26,8%). З іншого боку, *чоловіки* більшою мірою, ніж жінки, зауважують наявність дискримінації за *національністю* (31,5% і 23,7% відповідно).

Діаграма 4.2.16.

Особисті свідчення про ґендерну дискримінацію

(Розподіл відсотків відповідей на запитання; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1217$, підвибірки чоловіків $n_2=440$, підвибірки жінок $n_3=778$)

За цими даними ґендерна дискримінація також є *малопоширеною*, позаяк тільки 23,2% опитаних були її свідками.

Діаграма 4.2.17.

Особистий досвід ґендерної дискримінації у різних сферах життя

(Розподіл відсотків відповідей на запитання із усіма можливими варіантами відповіді; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=281$, підвибірки чоловіків $n_2=95$, підвибірки жінок $n_3=190$)

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

Найбільш поширеною сферою гендерної дискримінації є *сфера праці* (68%), *політики* (37,3%) та *сім'ї* (31,5%). Характерно, що не були виявлені статистично значущі відмінності між чоловіками та жінками у свідченнях щодо дискримінації на роботі, певно, у цій сфері дискримінують і чоловіків, і жінок.

Мешканці *більших населених пунктів* частіше були *свідками гендерної дискримінації* на роботі (величина кореляції з типом та розміром населеного пункту $\rho=+0,12$), у політиці ($\rho=+0,22$).

Діаграма 4.2.18.

Особистий досвід гендерної дискримінації у різних ситуаціях

(Порівняння середніх арифметичних значень відповідей на запитання за шкалою від 1 – «ніколи» до 5 – «постійно» та варіантом 7 – «важко сказати/не знаю»; обсяг вибірки населення в цілому n_1 не менше 1222, підвибірки чоловіків n_2 не менше 444, підвибірки жінок n_3 не менше 777)

Майже усі типові ситуації гендерної дискримінації є *поширеними*, тобто в середньому трапляються або «інколи» або «часто». Зокрема, «часто» або «постійно» відмічають такі ситуації: «У чоловіків більше, ніж у жінок, можливостей влаштуватись на престижну високооплачувану роботу» – 48,1%; «Жінок, у яких є мала дитина, частіше, ніж чоловіків з малою дитиною, упосліджують при прийомі на роботу» – 57,9%; «У робочому колективі чоловіки мають більше шансів отримати службове підвищення, ніж жінки» – 43,4%; «У чоловіків більше можливостей мати вищий зарібок» – 60,8%. А те, що ситуації, у яких «до жінок ставляться як до менш відповідальних працівників

у порівнянні з чоловіками», трапляються «рідко» або «ніколи», зауважують 47,8% опитаних (імовірно, респонденти мали на увазі, що на жінок все одно покладають відповідальність).

В усіх ситуаціях *жінки* частіше за чоловіків зауважують *ситуації дискримінації*. Стосовно скорочень найбільш значущий розрив між поглядами жінок і чоловіків: ситуації, коли «під час скорочень жінок скорочують частіше, ніж чоловіків», це «часто» або «постійно» спостерігали 42,5% жінок і тільки 26,4% чоловіків.

Люди *старшого* віку відмічають більше можливостей влаштуватись на престижну високооплачувану роботу для чоловіків (величина кореляції з віком $\rho=+0,10$).

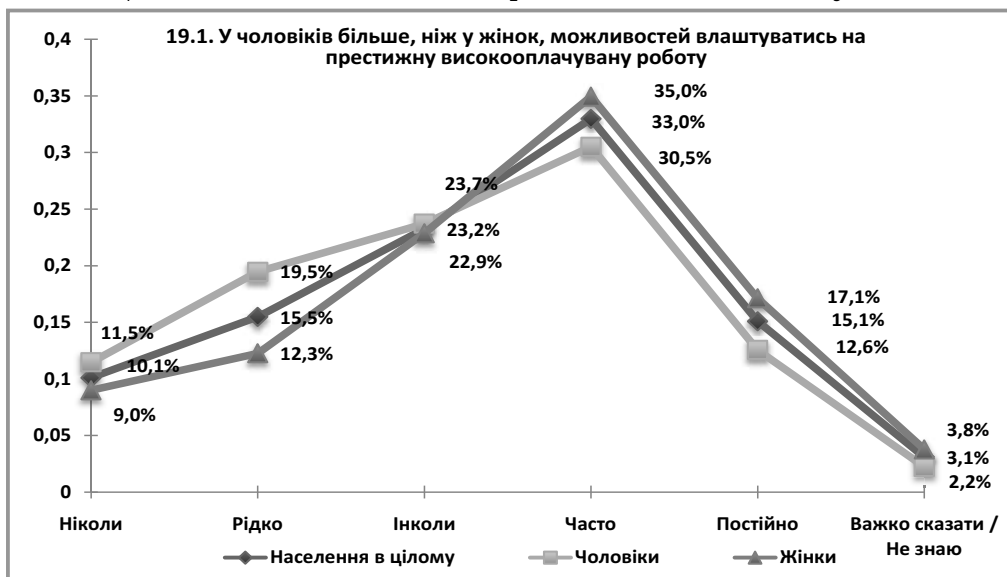
Мешканці *менших населених пунктів* частіше бувають свідками ґендерної дискримінації у двох типових ситуаціях: «У чоловіків більше, ніж у жінок, можливостей влаштуватись на престижну високооплачувану роботу» (величина кореляції з типом та розміром населеного пункту $\rho=-0,10$) та «До жінок ставляться як до менш відповідальних працівників у порівнянні з чоловіками» ($\rho=-0,12$).

Бідніші респонденти частіше бувають свідками ґендерної дискримінації у таких ситуаціях: «У чоловіків більше, ніж у жінок, можливостей влаштуватись на престижну високооплачувану роботу» (величина кореляції з рівнем фінансового становища $\rho=-0,13$), «До жінок ставляться як до менш відповідальних працівників у порівнянні з чоловіками» ($\rho=-0,15$), «Під час скорочень жінок скорочують частіше, ніж чоловіків» ($\rho=-0,13$).

Діаграма 4.2.19.

Особистий досвід ґендерної дискримінації при влаштуванні на престижну високооплачувану роботу

(Розподіл відсотків відповідей на запитання; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1225$, підвибірки чоловіків $n_2=445$, підвибірки жінок $n_3=780$)

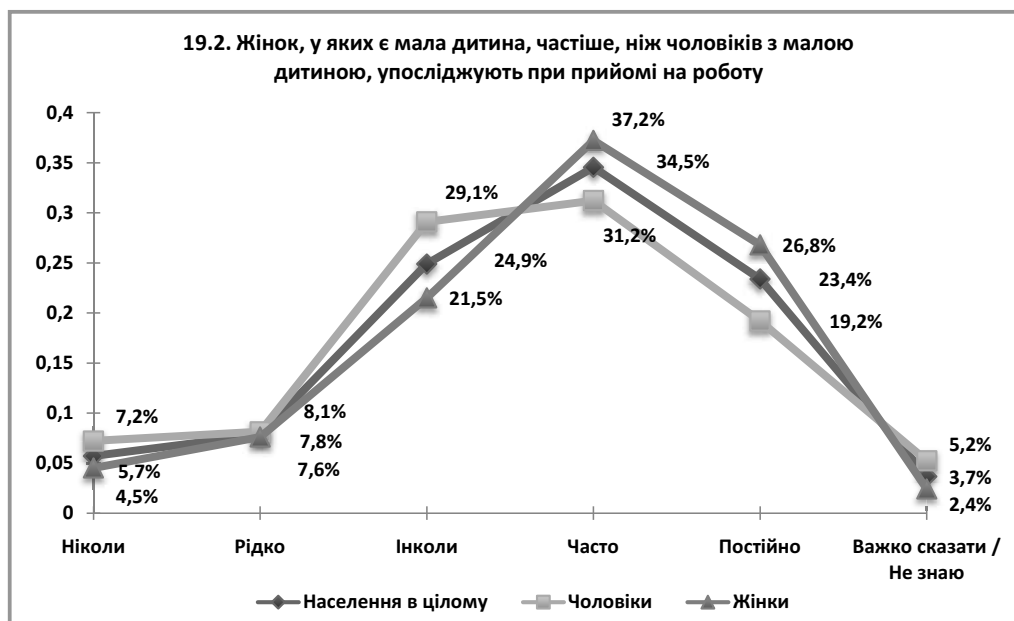

Те, що «у чоловіків більше, ніж у жінок, можливостей влаштуватись на престижну високооплачувану роботу», «часто» або «постійно» відмічають 48,1% опитаних. Свідками таких ситуацій були частіше жінки (52,1%), ніж чоловіки (43,1%).

Діаграма 4.2.20.

Особистий досвід гендерної дискримінації при влаштуванні на роботу за наявності малої дитини

(Розподіл відсотків відповідей на запитання; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1224$, підвибірки чоловіків $n_2=445$, підвибірки жінок $n_3=779$)

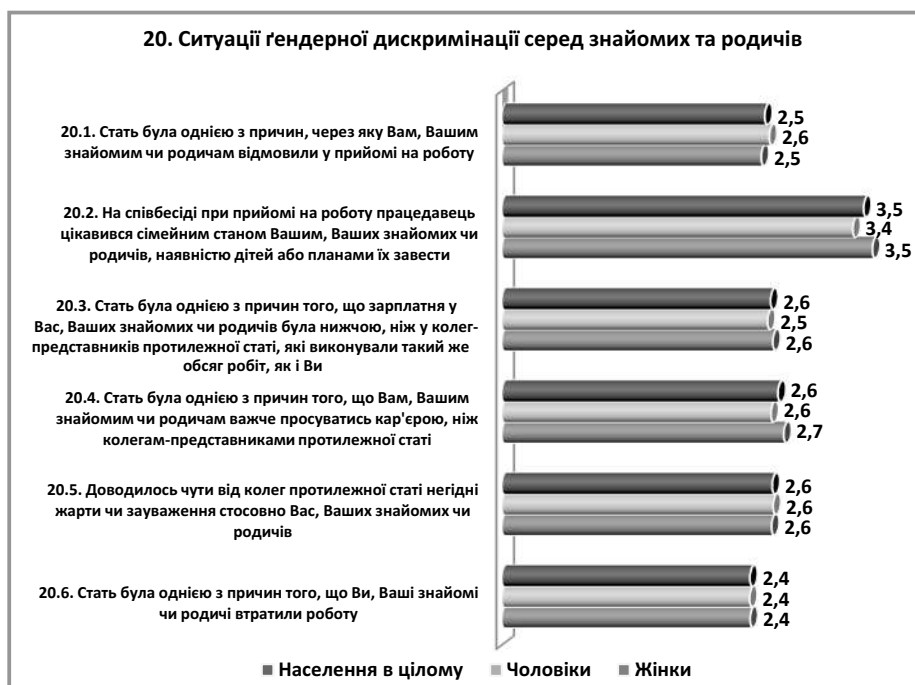

Те, що «жінок, у яких є мала дитина, частіше, ніж чоловіків з малою дитиною, упосліджують при прийомі на роботу», «часто» або «постійно» відмічають 57,9% опитаних. Очевидцями таких ситуацій були частіше жінки (64%), ніж чоловіки (50,4%).

Діаграма 4.2.21.

Ситуації ґендерної дискримінації серед знайомих та родичів

(Порівняння середніх арифметичних значень відповідей на запитання за шкалою від 1 – «ніколи» до 5 – «постійно» та варіантом 7 – «важко сказати/не знаю»; обсяг вибірки населення в цілому n_1 не менше 1212, підвибірки чоловіків n_2 не менше 441, підвибірки жінок n_3 не менше 777)

Найчастіше ситуації дискримінації серед родичів і знайомих трапляються *на співбесіді при прийомі на роботу* (середнє арифметичне відповідей знаходиться між «інколи» та «часто» – 3,5), а на роботі – між «рідко» та «інколи» (2,4-2,6).

Зокрема, про те, що «на співбесіді при прийомі на роботу працедавець цікавився сімейним станом Вашим, Ваших знайомих чи родичів, наявністю дітей або планами їх завести», причому «часто» або «постійно», знають 49,2% опитаних. Однак, на думку 40,2% респондентів, це «ніколи» не призводить до того, що «стать була однією з причин, через яку Вам, Вашим знайомим чи родичам відмовили у прийомі на роботу».

Також найбільший відсоток опитаних переконаний, що серед їхніх знайомих і родичів «ніколи» не трапляються такі ситуації: «Стать була однією з причин того, що зарплатня у Вас, Ваших знайомих чи родичів була нижчою, ніж у колег-представників протилежної статі, які виконували такий же обсяг робіт, як і Ви» – 40,1%; «Стать була однією з причин того, що Вам, Вашим знайомим чи родичам важче просуватись кар'єрою, ніж колегам-представникам протилежної статі» – 37%; «Доводилось чути від колег протилежної статі негідні жарти чи зауваження стосовно Вас, Ваших

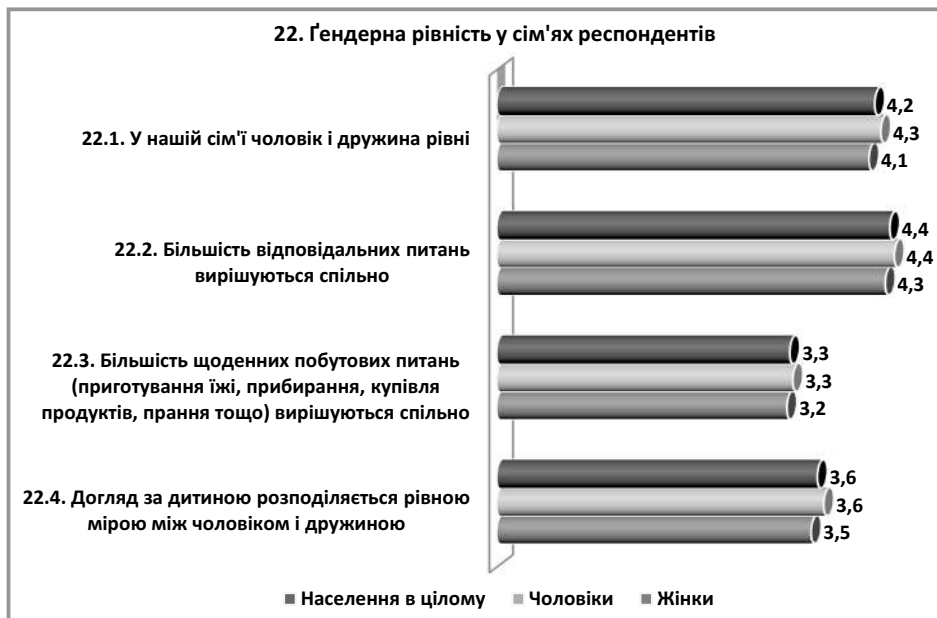
знайомих чи родичів» – 38,5%; «Стать була однією з причин того, що Ви, Ваші знайомі чи родичі втратили роботу» – 44,6%.

Бідніші респонденти знають про більшу кількість випадків ґендерної дискримінації серед їхніх знайомих і родичів у таких ситуаціях: «Стать була однією з причин того, що зарплатня у Вас, Ваших знайомих чи родичів була нижчою, ніж у колег-представників протилежної статі, які виконували такий же обсяг робіт, як і Ви» (величина кореляції з рівнем фінансового становища $\rho=-0,10$), «Доводилось чути від колег протилежної статі негідні жарти чи зауваження стосовно Вас, Ваших знайомих чи родичів» ($\rho=-0,14$).

Діаграма 4.2.22.

Стан ґендерної рівності у сім'ях респондентів

(Порівняння середніх арифметичних значень відповідей на запитання за шкалою від 1 – «зовсім не згоден» до 5 – «повністю згоден» та варіантом 7 – «важко сказати/не знаю»; обсяг вибірки населення в цілому n_1 не менше 765, підвибірки чоловіків n_2 не менше 305, підвибірки жінок n_3 не менше 449)

Загальні питання рівності (4,2) та прийняття рішень у сім'ї (4,4) визнаються і чоловіками, і жінками більш рівними, ніж нерівними (середнє значення – 4,2). Так, із рівністю чоловіка і дружини у власній родині «повністю згодні» 51% населення; із тим, що більшість відповідальних питань вирішуються спільно – 55,6%. Однак, конкретні питання вирішення побутових питань (3,3) і догляду за дитиною (3,6) виявляють меншу рівність. У відповідях на ці запитання думки респондентів розділяються: із тим, що більшість щоденних побутових питань вирішуються спільно, «скоріше» або «повністю» згодні 49,4%, але «скоріше» або «зовсім» не згодні 39,1%; із тим, що догляд за дитиною розподіляється порівну – 51,7% і 32,2% відповідно.

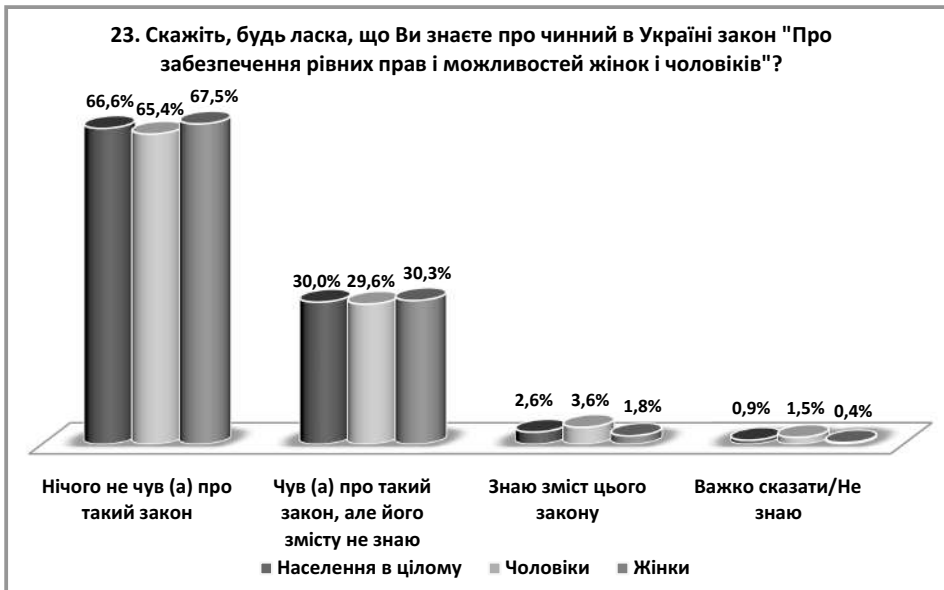
Слід також зазначити, що респонденти можуть асоціювати ситуацію, де чоловік займається виробничою або підприємницькою діяльністю, а жінка повністю перебирає на себе функції забезпечення сім'ї хатньою працею та вихованням дітей з поняттям «справедливого», тобто «рівного» розподілу обов'язків. Тут також може проявлятися ситуація «самоцензури», де респонденти не хочуть визнавати нерівності у родині.

Заможніші респонденти створюють більш *egalітарну* модель родини, оскільки більшою мірою стверджують, що: «У нашій сім'ї чоловік і дружина рівні» (величина кореляції з рівнем фінансового становища $r=+0,10$) та «Більшість відповідальних питань вирішуються спільно» (величина кореляції з рівнем освіти $r=+0,15$).

Діаграма 4.2.23.

Обізнаність із законом «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків»

(Розподіл відсотків відповідей на запитання; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1224$, підвибірки чоловіків $n_2=444$, підвибірки жінок $n_3=780$)

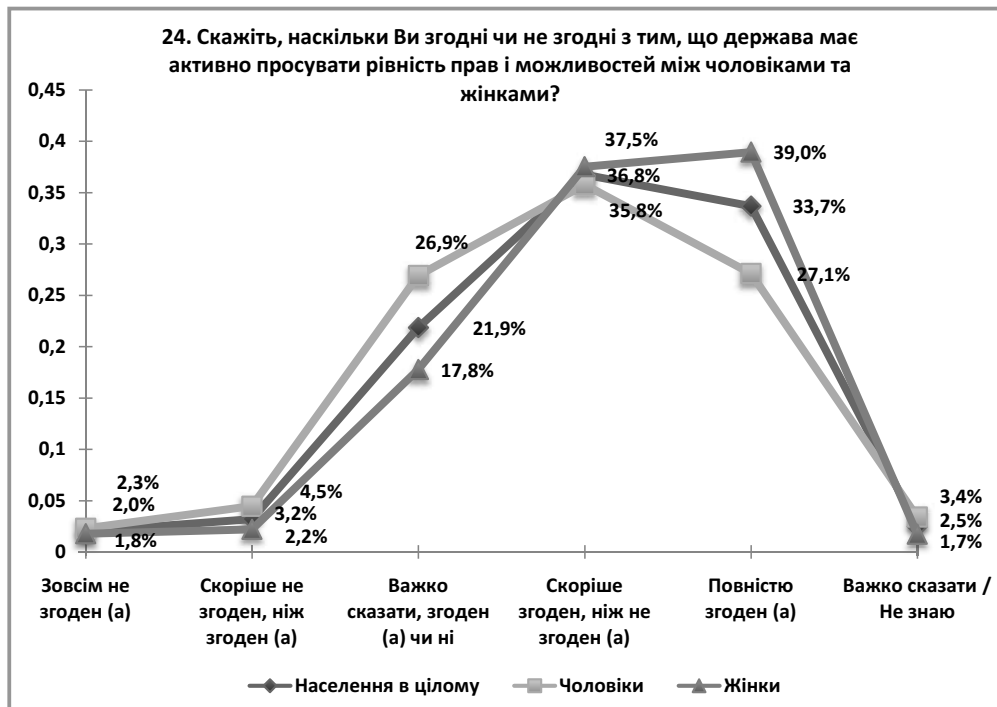

Загалом респонденти *мало обізнані* із законом «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків». Власне, про цей закон нічого не чули 66% опитаних, 30% чули, але не знають змісту, і тільки 2,6% зазначають, що знають зміст закону. Це свідчить про дуже низьку правову грамотність із ґендерних питань і співпадає з аналогічними даними по Україні в цілому.

Досить логічно, що мешканці *більших населених пунктів* (величина кореляції з типом та розміром населеного пункту $r=-0,14$) та *освіченіші* респонденти (величина кореляції з рівнем освіти $r=+0,13$) краще обізнані з цим законом.

Діаграма 4.2.24.

Нормативні уявлення про роль держави у просуванні гендерної рівності
 (Розподіл відсотків відповідей на запитання; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1220$, підвибірки чоловіків $n_2=443$, підвибірки жінок $n_3=777$)

Переважна більшість респондентів (69,5%) вважає, що держава повинна просувати гендерну рівність, із цим не згодні тільки 4% опитаних.

Проте, більше обирають нейтральний варіант («важко сказати») чоловіки (26,9%), ніж жінки (17,8%), тоді як майже на 12% більше жінок (39%), ніж чоловіків (27,1%), повністю підтримують це твердження.

Діаграма 4.2.25.

Нормативні уявлення про те, які інституції мають просувати ґендерну рівність
 (Розподіл відсотків відповідей на запитання із максимум трьома варіантами відповіді; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1225$, підвибірки чоловіків $n_2=445$, підвибірки жінок $n_3=780$)

Показовим є розподіл уявлень про те, хто саме має просувати ґендерну рівність: на думку респондентів, це переважно *Верховна Рада* (39%), *омбудсмен* (50,7%) і *профільне міністерство АР Крим* (36,9%).

Діаграма 4.2.26.

Оцінка державної політики з просування гендерної рівності

(Розподіл відсотків відповідей на запитання; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1225$, підвибірки чоловіків $n_2=445$, підвибірки жінок $n_3=780$)

Теперішню державну політику забезпечення гендерної рівності переважно вважають *неефективною*.

Так само на 10% більше жінок (24,7%), ніж чоловіків (14,7%), вважають теперішню політику «зовсім неефективною», що може свідчити як про те, що жінки більше відчувають на собі дискримінаційні прояви, так і про те, що чоловікам менш цікавий стан гендерної рівності.

Вищу ефективність державної політики з покращення гендерної рівності помічають *молодші* респонденти (величина кореляції з віком $r=-0,10$),

Діаграма 4.2.27.

Думки щодо основної причини ґендерної нерівності

(Розподіл відсотків відповідей на запитання; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1219$, підвибірки чоловіків $n_2=441$, підвибірки жінок $n_3=779$)

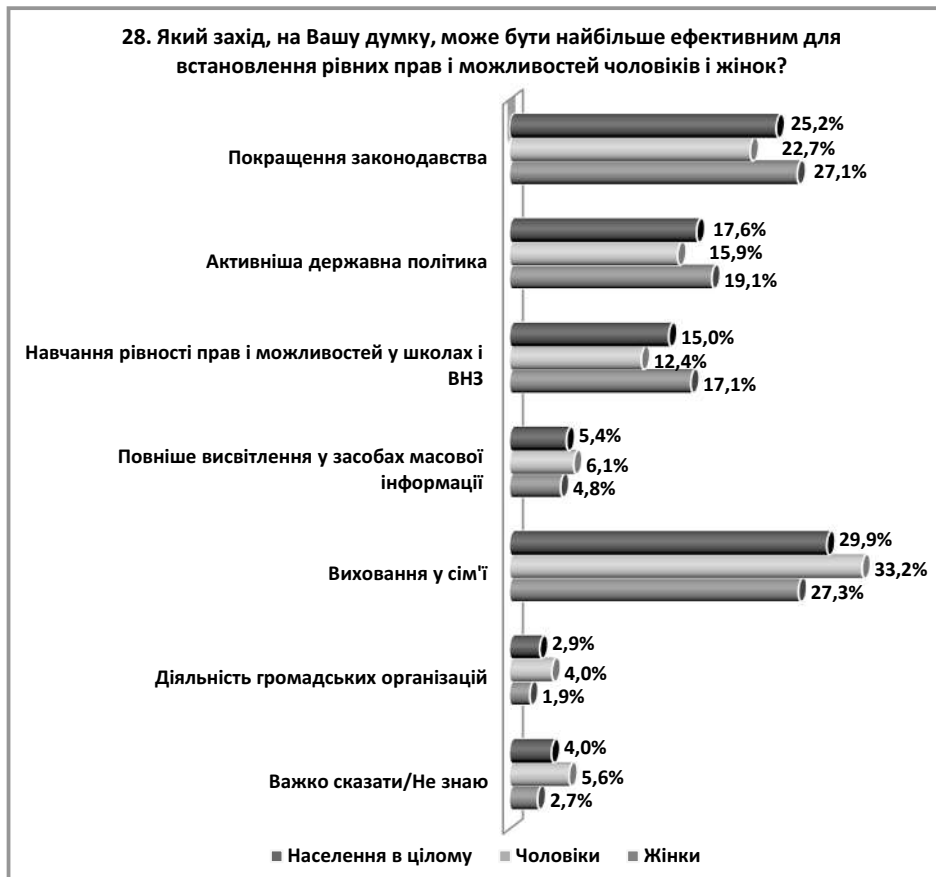

Причинами ґендерної нерівності в основному вважають *вплив традицій, релігії та ідеології* (33,2%) та *біологічні чинники*, тобто нерівність від народження (21,6%).

Найбільший розбіг (12,3%) у відповідях свідчить про те, що чоловіки (28,4%) більшою мірою, ніж жінки (16,1%), дотримуються біологічного детермінізму. Цей підхід начебто «пояснює» дискримінаційні практики тим, що жінки біологічно не в змозі виконувати деяку роботу, що в них інше «природне покликання» – вирощувати дітей та обійматися домашніми справами, в той час як чоловіки повинні ходити на роботу, приймати більш відповідальні рішення та бути головою родини. На противагу цьому, на 13,5% більше жінок (27,3%), ніж чоловіків (13,8%), вважають, що «чоловіки використовують владу для підтримання нерівності між чоловіками та жінками», тобто притримуються критичного підходу. Згідно з цим підходом, панівні соціальні групи, страти і класи застосовують наявну перевагу у владі та інших ресурсах, щоб підтримувати і посилювати вигідну для них нерівність.

Діаграма 4.2.28.

Думки щодо найефективнішого заходу зі встановлення гендерної рівності
 (Розподіл відсотків відповідей на запитання; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1225$, підвибірки чоловіків $n_2=445$, підвибірки жінок $n_3=780$)

Найбільш ефективним заходом встановлення гендерної рівності вважають *виховання у родині* (29,9%), далі за впливовістю – законодавчі зміни (25,2%) та зміни у соціальній політиці (17,6%); громадські організації та ЗМІ, на думку респондентів, мало впливають.

Чоловіки (33,2%) більше, ніж жінки (27,3%), вважають виховання у сім'ї найефективнішим чинником встановлення гендерної рівності.

Діаграма 4.2.29.

Оцінка повноти висвітлення тематики ґендерної рівності у мас-медіа
 (Розподіл відсотків відповідей на запитання; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1225$, підвибірки чоловіків $n_2=445$, підвибірки жінок $n_3=780$)

Висвітлення тематики ґендерної рівності у ЗМІ 40% респондентів вважають «скоріше» або «зовсім» недостатньою.

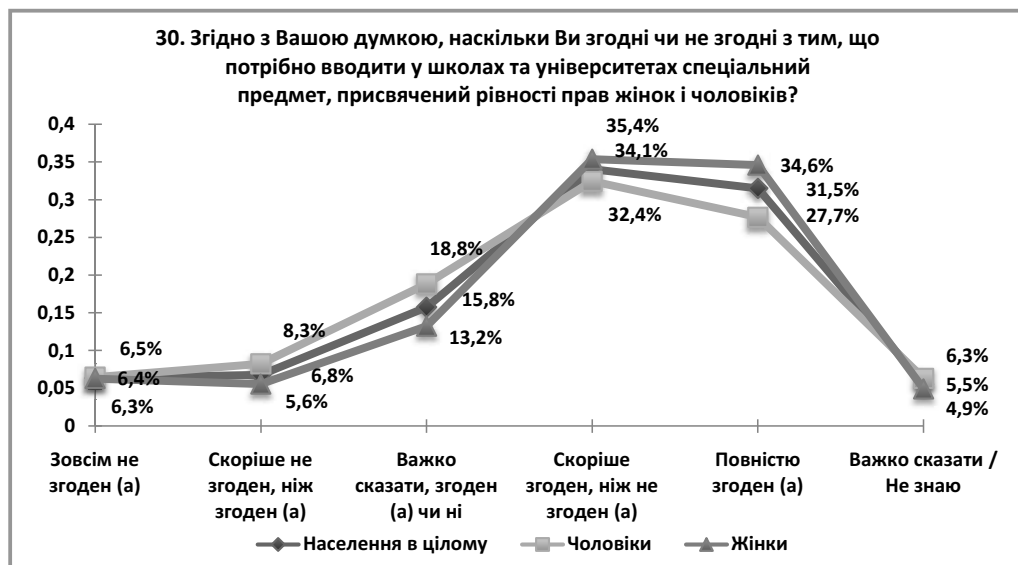
Якщо підсумувати відповіді, отримаємо детальнішу картину: 46,3% жінок вважають висвітлення тематики ґендерної рівності «скоріше» або «зовсім» недостатньою і тільки 24,5% – «скоріше» або «повністю» достатньою. Зовсім інший розподіл поглядів у чоловіків: позиції розділились майже порівну – 32,2% недостатньо і 31% достатньо.

Повноту висвітлення тематики ґендерної рівності *освіченіші* респонденти сприймають *критичніше*, тобто вважають висвітлення менш достатнім (величина кореляції з рівнем освіти $r=-0,12$).

Діаграма 4.2.30.

Нормативні уявлення про необхідність запровадження в освітніх закладах спеціального предмету з гендерної рівності

(Розподіл відсотків відповідей на запитання із максимум трьома варіантами відповіді; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1223$, підвибірки чоловіків $n_2=444$, підвибірки жінок $n_3=778$)

Майже 2/3 опитаних мешканців Криму (65,6%) «радше» або «повністю» згодні, що в освітніх закладах потрібно вводити *спеціальний предмет*, присвячений гендерній рівності. Причому з цим «скоріше» або «повністю» згодні більшою мірою жінки (70%), ніж чоловіки (60,1%).

Ідею *введення спеціального предмету з гендерної рівності* більшою мірою підтримують представники таких соціально-демографічних категорій: мешканці *менших населених пунктів* (величина кореляції з типом та розміром населеного пункту $r=-0,21$); *менш освіченіші* респонденти також сильніше підтримують цю ідею (величина кореляції з рівнем освіти $r=-0,14$); *бідніші* респонденти (величина кореляції з рівнем фінансового становища $r=-0,12$).

4.3. Експертні думки щодо гендерної рівності

Проблеми і успіхи у сфері гендерної політики, можливі успішні практики:
національний рівень

Задля того, аби ретельніше оцінити ситуацію в Україні загалом і в Криму зокрема стосовно питань гендерної рівності та насильства в сім'ї, було опитано **25 експертів** із органів влади, недержавного сектору, ЗМІ, експертного середовища¹⁰⁶.

106 Список експертів і експертів див. у додатку.

Експертки із ґендерних питань на всеукраїнському рівні зазначають про важливість формування **національного інституційного механізму із впровадження ґендерної рівності**, що є одним із **успіхів** у сфері забезпечення рівних прав і можливостей. Зокрема, успіхом є прийняття **Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків»** у 2005 році. Одна із експерток розповіла про особливості прийняття цього важливого документу, процес якого тривав більше п'яти років:

«Звичайно, перший раз, коли був поданий закон, в 99-му році, а в 99-му вперше і було обговорення, зал не сприйняв. Коли було прочитано навіть назву закону і там про забезпечення ґендерної рівності зал заревів. Ви знаєте, коли «у-у-у» тягнеться секунд 40. І раптом депутат Терьохін, коли вже трохи замовкли, на весь зал викрикнув, це почули всі: «Михайло Петрович, ти зніми слово ґендер, і ми тобі проголосуємо за що ти хочеш». Розумієте? Ну, зал теж якось відреагував. Але не підтримали цей закон. Прийшлося працювати далі.

...І на якомусь етапі стали подавати, ініціювати закони інші депутати, і до 2005-го року було подано вісім законопроектів, уявляєте?»

(Представниця центральної влади України)

Інша експертка, представниця НУО, додає: *«Була надія, що можна буде це підправити під час внесення змін. На жаль, саме ті принципові речі, які й унеможливають сьогодні забезпечення фактично тих можливостей, право на які є, і створює проблему».*

Загалом, як показують результати проведених експертних інтерв'ю, експертки **критично** ставляться до сприйняття сучасною **владою** питань рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. Представниця НУО, оцінюючи сучасний стан національного механізму із забезпечення ґендерної рівності, зазначає: *«Всі наші успіхи, які були за 10 років останніх, вони розбилися за останній рік. Тобто було створено міністерство, тобто національний механізм інституціональний – механізм зруйновано. Тобто був успіх і з'ясувалося, що так одним розчерком пера можна все зруйнувати. Був прийнятий закон, який є дуже важливим, хоча його багато критикували, я критикувала, але він був. Але сьогодні він попирається як і інші закони, як і Конституція. Тобто успіх, який призвів до неуспіху. **Ну і тотальна, скажімо, патріархальність влади».***

Експертки також декілька разів підкресливали нерозуміння з боку влади проблеми ґендерної нерівності:

*«З приходом нової команди ґендерні питання стали **не пріоритетними**, не актуальними і треба починати все з нуля. І багато областей навіть задають питання: «А для чого нам цей закон і для чого нам взагалі всі ці питання?».*

(Представниця центральної влади України)

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

«На высших эшелонах власти не все политики серьёзно относятся к тому, что такая проблематика есть и поэтому не принимаются подзаконные акты, которые могли бы учитывать эффективность того или иного мероприятия выписанного в законе, например».

(Представниця центральної влади України)

Окрім того, прикладом патріархатних орієнтацій сучасних українських політиків можна назвати їх **сексистські висловлювання**. Як зазначає одна із представниць центральної влади України: *«І ці висловлювання лідерів державних вони показують, що всі лідери і всі політики, вони спеціально не хочуть вдаватися в питання гендерної політики і не хочуть розуміти його, не хочуть знати і вчити його».* А про формальність впровадження нових посад у сфері забезпечення гендерної рівності Лариса Кобелянська, **радниця прем'єра з гендерних питань**, ділиться досвідом роботи:

«Я як радниця прем'єра, це не є фігура, яка є безпосередньо членом команди прем'єра, яка забезпечує його промови і так далі. Я, скоріш, забезпечую його матеріалом і альтернативною думкою. За вимогою його апарату і інколи без вимоги, за власною ініціативою готую аналітичні матеріали, які передаю його апарату. Апарат їх опрацьовує. Як він їх використовує тут на це я вже вплинути не можу. Але принаймні канал донесення інформації».

Представниця центральної влади України критикує діяльність офісу **Омбудсмена** у сфері гендерної політики: *«Звіти абсолютно є неякісними, і ми в цьому переконалися, коли готували державний звіт. Звіт держави до Комітету ООН по Конвенції CEDAW¹⁰⁷. Всі міністерства, до яких були питання, всі однозначно приходили на зустрічі. Коли подавали їм запити письмові, вони відповідали, надавали інформацію. Від офісу Омбудсмена нам завжди приходило, що ми вам не підзвітні і хто ви взагалі такі».*

Серед інших **проблем** і перешкод на шляху впровадження гендерної політики окрім фінансових питань (економічної кризи, малі бюджетні витрати тощо) експертки зазначають про нещодавню **адміністративну реформу** і пов'язане із нею **питання кадрів**:

«І ті люди, які там працювали, вони розбігалися, розбігалися, їх просто відсовували, скорочували. Ну, далі не вийшло. І я вважаю, що певною мірою друга половина десятих років в силу певних руйнувань і в державі, того хаосу, якій був, привніс хаос і в ті напрямки і становлення гендеру, які відбулись. Але нічого в соціальній сфері не розвивається рівно. Я думаю, що ці п'ять років, які відбулись зараз вони були роками якогось накопичення, я бачу, що тему перенесли на іншу, на насильство, на сім'ю».

(Представниця центральної влади України)

107 Додержавши до Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) ще у 1980 р., Україна зобов'язана періодично звітувати про те, що було зроблено в галузі ліквідації дискримінації щодо жінок у поточний період.

«Вы же знаете, сейчас идёт админреформа в Украине и мы очень надеемся, мы во всяком случае вносили свои предложения по другой схеме кадровой, расчёты делали по тому сколько людей нужно на какое направление, как это должно быть на центральном уровне, как это должно быть на уровне областей, как это должно быть на уровне районов. И мы очень надеемся, что мы будем услышаны».

(Представниця центральної влади України)

«Я негативно відношуся до адмінреформи в зв'язку з тим, що дуже багато політиків прийшло в виконавчу гілку влади, які взяли, скажімо, за основу ідею лідера – а ми цього не розуміємо і не будемо розуміти, а воно нам не потрібне».

(Представниця центральної влади України)

«Ми мали досить суттєві і вже підкріплені документальними нормативними документами, положеннями структури, які сьогодні або втрачені, або тимчасово пригальмовані, або самоліквідувалися, або не працюють, або централізовано ліквідовані».

(Представниця НУО)

«В том, что функции-то передали, но они ещё не знают, что с этими функциями делать. У них даже нет структур, у них нет ни департаментов, ни управлений, ничего. Центральная власть пока что не разобралась, как это будет. Т.е. это идёт полнейшая реорганизация, начиная с самого верха и заканчивая самым низом».

(Представниця НУО)

З іншого боку, сама ідея передати питання ґендерної рівності в обов'язки Міністерства соціальної політики однієї із експерток оцінюється **ПОЗИТИВНО**:

«І на сьогоднішній день, якщо говорити про яке міністерство, то чому і не міністерство соціальної політики? На сьогоднішній день чорний ринок і нерегульованість на ринку праці воно впливає на ґендерні питання дуже, дуже впливово. Тому не говориться про назву міністерства, а говориться про підходи і розуміння. Можна в будь-якому міністерстві ввести ґендерне питання в складову і зробити з цього дійсно турботу, яка повинна робитися, або не робити нічого. Тому тут не залежить від того, як ми назвемо це міністерство. Це міністерство є потужним, це міністерство може взятись за ґендерне питання дуже серйозно, якщо вони подивляться через цю призму своїх обов'язків, чи сфер впливу. Це і виплати, це і лікарняні, це і розподіл праці, і в розподіл праці в великому бізнесі, в малому бізнесі. Ну, там, скажімо, стільки питань, які варто підняти в міністерстві соціальної політики і, дай Бог, щоб вони зрозуміли що таке ґендерна сфера і чому вона є наскрізною».

(Представниця центральної влади України)

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

А представниця НУО додає, що *«якщо в міністерстві буде створений окремий відділ, а не департамент, то можна говорити про слабкість цього механізму. Відповідно чому слабкість? Тому що там, де відділ в міністерстві, там одна людина в області і пів-людини на рівні району».*

Також експертки зазначають про проблему **гендерної вертикальної сегрегації у сфері політики:**

«Ну а самая большая проблема на сегодня, если говорить о блоках, то это женщины и принятие решений, вы, наверное, знаете. Т.е. гендерное соотношение на разных административно-территориальных уровнях очень разное. Если говорить о первичных административно-территориальных единицах, это районы, сельские населённые пункты, то там, конечно, представительство женщин достойное, достаточное, по крайней мере, оно почти соответствует тем Целям Тысячелетия, которые мы задекларировали, то если говорить о руководителях, если говорить о представительстве женщин на уровне руководителей министерств и ведомств, в Парламенте, то здесь ситуация очень плачевная и налицо не только прогресс, а регресс».

(Представниця центральної влади України)

Натомість зазначається, що збільшення кількості жінок у політиці призвело б до розв'язання нагальних **соціальних питань** (як-от, дитячі парки, публічний простір для батьків із дітьми, для інвалідів тощо).

Задля покращення існуючої ситуації із малим представництвом жінок на рівні прийняття політичних рішень, експертки зауважують про такий механізм позитивних дій, як **гендерні квоти**.

«Чому квоти потрібні, з моєї точки зору? Тому що в суспільстві, яке монополізувало владу, де влада є монопольною власністю, а антимонопольний закон не поширюється на цю діяльність, іншого способу вийти за замкнене коло відтворення не представленості жінок ми не можемо. І не зможемо».

(Представниця НУО)

«Т.е. партий, которые имеют женское лицо, вообще мало, а те, которые есть, не всегда проходят барьер при выборах. И в списках, как правило, в первой половине списка, как правило, присутствуют мужчины. И, кстати, по этому поводу мы разработали и вместе с народными депутатами, с экспертами закон о внесении изменений в отдельные законы Украины и, в частности, мы предлагаем там внести такое понятие, как квотирование, т.е. чтобы в каждом списке хотя бы два человека были представлены той «статі», которой меньше. Т.е. если трое мужчин, то должно быть минимум две женщины. Ну, сейчас на рассмотрении в Верховном Совете».

(Представниця центральної влади України)

Про які **успішні практики** провадження ґендерної рівності у сфері політики зазначають експертки? Зокрема, позитивно оцінюється досвід **навчальних тренінгів для держслужбовців**:

«Постоянные системы тренингов представителей разных уровней власти на каждом территориальном уровне, допустим, оно даёт свой эффект. Т.е. обучают сначала специалистов, например, на уровне районов, городов приглашают. Потом более высокий уровень. Эта система тренингов уже 5 или 6 лет присутствует в Украине, и я думаю, что она и позволила более серьёзно относиться к этой проблематике».

(Представниця центральної влади України)

Натомість про **регіональні особливості** впровадження ґендерної політики експертки зазначають, що ситуація залежить від так званого особистісного фактору – зацікавленістю питаннями рівних прав і можливостей з боку певних працівників влади, чималий вплив місцевих НУО – зокрема, це два основні чинники, які вплинули на порівняний успіх впровадження ґендерної рівності. Представниця центральної влади України зауважує: *«Якщо з губернаторами інколи було важко, то на рівні управлінців в багатьох областях, і приємно було, що навіть багато районів, які під впливом громадського руху, жіночого громадського руху розуміли, що ґендерні питання це повинні бути складовою політики».* І також називає найбільш успішні, на її погляд, регіони: *«Я би хотіла назвати: це Харківська область, Закарпатська область, це Донецька область. Ці області, я вважаю, такі прогресивні. Житомирська обов'язково, Вінницька».*

У оцінці виконання **Державної програми із утвердження ґендерної рівності до 2010 року** експертками зазначено:

«В ній більше слабких сторін, ніж сильних. Але, скажімо, одна назва програми вже є позитивною. Одна назва програми. Тому що до цього було питання жінок, питання там і трішечки ґендера. Тут питання ґендерне було як би головне і воно було наскрізне, але знов таки, розуміння міністерств ґендерного питання і наклало свій відбиток на всю програму. Наприклад, якщо у міністерстві культури розуміли, що треба випустити марки з жінками, то от це – ґендерне питання для всієї культури. Якщо хтось написав там два заходи для міністерства освіти, то ось вам розуміння міністерством освіти заходів. Тут питання навіть не в програмі, тут питання в тому, що державна програма готувалась, і для цього було витрачено багато коштів на наради з тими, хто писав, на семінари, навчальні семінари по тому, як треба писати і розуміння того, як виписуються якісні і кількісні показники, що таке ґендерні експертизи, що таке ґендерне квотування, що таке позитивні дії. Дуже багато було нарад. Але в кінці-кінців на семінарах і нарадах були одні, а підписували програми і писали зовсім інші люди. Для мене це було просто нонсенс. Я не розуміла, як це може бути. І ми прийшли до того, що

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

коли підписували програму, підписували то ті люди, які не розуміли, що таке гендерне питання. Тому в більшості на 80% програма вона є абсолютно тією, яка не піддається виміру, ні кількісному, ні якісному. Ось вам моя коротка оцінка програми».

(Представниця центральної влади України)

Про фахове виконання Державної програми **на регіональних рівнях** представниця НУО відзивається критично, зазначаючи, що обдуманій і запланованій територіальній специфіці в обласних програмах не відображено: *«Тому я б не сказала, що якщо якась область має більше гендерних проблем, ну, наприклад, в зв'язку з трудовою еміграцією, специфікою техногенною, де буде інакше співвідношення смертності жінок і чоловіків чи, наприклад, їх трудової активності, чи залучення до громадських організацій, то це буде автоматично впливати на перерозподіл бюджетів, на якісь політичні кроки місцевої влади».*

Стосовно відповідної державної програми на наступні п'ять років – Національного плану дій щодо утвердження *гендерної рівності* на період до 2016 року¹⁰⁸ – яка розроблена, але досі не прийнята, зазначено:

«Справа в тому, що програма вчасно була розроблена, подана на погодження, але коли на неї надійшли вже зауваження і рекомендації реагувати на них вже не могли в міністерстві у справах сім'ї і молоді, не могли міністерства освіти і науки, тому що були так перерозподілені повноваження, що структурно частина міністерства сім'ї, молоді і спорту увійшла в державну службу у справах молоді і спорту, але туди не увійшли як раз ті підрозділи, які займалися питаннями гендеру».

(Представниця НУО)

Одна з експерток запропонувала розробити замість державної програми **національну стратегію**, аби підкреслити питання гендерної рівності у державі як пріоритетне:

«В сфере гендерной это должна быть не политика гендерного равенства, которая реализуется бывшим министерством, одним каким-то очень не региональным, а как это, «галузевая программа». Это должна быть национальная стратегия. Например, в контексте гендерного равенства мы достигаем чего? - уменьшения или минимизации риска быть дискриминированным на рынке труда. Вот, например, первая цель на ближайшие 15 лет. И тогда все государственные программы экономические, политические, финансовые – содержат вот эту, вот какие-то мероприятия на реализацию этой единственной цели на 10-15 лет».

(Представниця академічних кіл)

108 Див. наказ Міністра України у справах сім'ї, молоді та спорту про створення робочої групи <http://umdpl.info/files/docs/1277064415.pdf>

Серед проблем на рівні органів державної влади на конкретному прикладі зазначено **брак інформування** громадян стосовно державної політики (зокрема, з боку органів місцевої влади):

«Вот мы получаем энное количество, огромное количество писем, что вот сейчас идёт процесс присуждения женщинам, которые воспитали пять и больше, родили и воспитали пять и больше детей звания мать-героиня. И женщины просто пишут прямо в министерство: «как получить?», «а почему нам не дают?», а почему то, почему сё. Хотя по закону это выдвигается снизу и принимается решение внизу. А потом уже подписывается указ президента. Т.е. элементарная неинформированность и предположение того, что нужно написать в министерство, а ещё лучше президенту прямо, чтобы получить информацию. И это, кстати, тоже недостаток ещё местных органов исполнительной власти».

(Представниця центральної влади України)

Побороти **необізнаність** із питаннями ґендерної рівності та **ґендерні стереотипи**, на думку однієї із експерток, можливо шляхом розв'язання проблеми браку інформації:

«Первая и основная [проблема] - это недостаточная информированность широких слоёв населения. К сожалению, мы не дошли ещё до глубинок, мы ещё не сломали традиции. Если учесть, что Украина, во-первых, большое государство, во-вторых, многонаселённое государство, несмотря ни на какие потери населения, а в-третьих, у нас есть представители разных конфессий. И, например, вот не далее как вчера, по-моему, пришло очередное письмо из очередной какой-то церковной общины о том, что ґендер – это равно геи и равно лесбиянки, и что это наносит урон семье, традициям, национальным, религиозным и т.д. Есть ещё и такое. А это свидетельствует о том, что есть непонимание и значит, мы ещё что-то нечётко объяснили. Это первое. И, кроме того, есть непонимание самого населения, понимаете. Почему вот мы сейчас очень активно говорим о предупреждении насилия, о предупреждении торговли [людьми], ну насилия в частности, да потому что традиционно бьёт – значит любит. Понимаете? Вот так всегда, не зря же все эти пословицы, поговорки и выражения возникли. Потому что традиционно женщина либо не знает куда обратиться, либо считает, что так должно быть, потому что так было испокон веков, либо боится куда-то обратиться, даже если знает куда. А это всё информированность и плюс государственная защита отсюда вытекающая. Т.е. государство должно не только информировать о правах, о возможностях, ну об обязанностях, конечно, в том числе, о том, что есть такие-то формы работы, но государство должно ещё и защитить».

(Представниця центральної влади України)

Гендерна (не)рівність у публічному та приватному житті

Експертки звертають увагу на існування гендерної нерівності **на ринку праці** як України загалом, так і Криму зокрема. Представниця центральної влади України зауважила, що плануються дослідження щодо використання жінками і чоловіками часу на **домашню роботу**, що є важливим аспектом привернення уваги до теми залученості жінок і чоловіків до ринку праці, доступу до часового ресурсу.

Значається проблема різниці в оплаті праці жінок і чоловіків, відсутності доступу жінок до низки професій:

«Естественно, доступ к определённым профессиям закрыт. Вот Европа говорит, что это дискриминация, если, например, женщин не допускают до видов работ с тяжелыми условиями труда. Если женщина хочет, значит, она должна там работать. Поэтому, собственно говоря, у нас, может быть, и уровень оплаты труда отличается потому, что женщины не имеют доступ к тем высокооплачиваемым работам, где высокий уровень оплаты труда, это первое. А второе то, что они в основном исполнители, специалисты, а не руководители. Опять-таки, это связано с оплатой труда».

(Представниця центральної влади України)

«В сфере труда, Вы знаете, если брать заработную плату, то анализ последних лет показывает, что она будет выше у мужчин, где-то на 10-12 %. Причем, в разных отраслях – по-разному. Разрыв между средней заработной платой мужчин и женщин самый большой наблюдается на предприятиях почты и связи. Но, скорей всего, это связано с тем, что, как правило, женщины-почтальоны занимают самые низшие должности и, естественно, у них самая маленькая зарплата, и тем более, там уровень оплаты небольшой. Если анализировать по предприятиям транспорта, – аналогичная ситуация. Там, получается, мужчины получают намного больше, чем женщины. Это связано с тем, что в отрасли транспортной в основном работают мужчины, и женщины, как правило, бухгалтера, диспетчеры, то, естественно, здесь тоже большой разрыв за счет того, что женщин там мало и они занимают отнюдь не руководящие должности. Самый маленький разрыв по итогам первого полугодия, где женщины лидируют, – в области государственного управления. Нас здесь много и женщины занимают неплохие должности, руководящие посты. Женщины здесь перекрывают».

(Представниця влади АР Крим)

Окрім того, експертки критикують **сексизм в оголошеннях про прийом на роботу**. Представниця державної структури ділиться досвідом боротьби із подібними оголошеннями в українських медіа:

«Навіть я пам'ятаю, що ми писали листи. Ми навіть сформулювали лист, в якому ми реагували на будь-які негативні оголошення, пости, об'яви. Це був лист до генеральної прокуратури, до міністерства внутрішніх справ, до міністерства праці, до міністерства культури, в якому ми чітко писали: де

яке оголошення, де яка реклама, зазначалися статті законів, навіть вплоть до того, що писали, де і штрафи, позбавляти, те, те. Ми реагували. Я не знаю як зараз, але в мене є зразок того листа, ми навіть купляли самі газети і журнали, випусували, підкреслювали маркером і направляли такі листи. Це було як один з видів нашої роботи. Хоча це не є рівень міністерства».

(Представниця центральної влади України)

Не дивлячись на те, що законодавство України передбачає залученість чоловіків до **татівства**¹⁰⁹, на рівні суспільного ставлення і гендерних стереотипів все ж таки з батьківством пов'язана, в першу чергу, мама:

«До сих пор все мы как-то привыкли, и в социуме, и в профессиональной среде, что получателем пособия на детей является мама. Я помню, как некоторое время назад, когда встал вопрос: а как же одинокий папа? А как же пособие по уходу за ребенком? То есть сегодня законодательство развивается таким образом, что те пособия, которые связаны с функцией деторождения, и где пособие может получить только женщина, появился целый ряд пособий, которые может получить как женщина, так и мужчина. Но вот насколько я наблюдаю за тем, как происходит реализация этого права, я должна сказать, что все-таки чаще всего, и это считается в нашем обществе нормой, что уходит мама в отпуск по уходу за ребенком. Папа уходит, и такие случаи, скажем, уже не редкость, но папа уходит, если что-то в планах семьи не получается. Либо у папы что-то с карьерой, либо, простите, нужно некоторые неприятности пересидеть, или у папы с зарплатой что-то не в порядке. Или у мамы с гражданством проблемы, так как есть виды пособий, получить которые может женщина только с гражданством Украины. То есть папа идет как запасной вариант. Но может быть и не стоит особо события торопить, все-таки только недавно появилась возможность уйти».

(Представниця влади АР Крим)

Представниця влади АР Крим зазначає про ґендерні особливості у сфері **охорони здоров'я** в Криму, зокрема, на прикладі аналізу розповсюдження ВІЛ/СНІД у Криму:

«Интересную динамику можно наблюдать и по СПИДу, и по ВИЧ-инфицированным. Вообще, если брать общее количество зарегистрированных с таким диагнозом, естественно больше будет мужчин, но в разных возрастных группах должна наблюдаться разная динамика. Если до 18 лет, то преобладают женщины, это уже заболевшие СПИДом. 100% получившие такой диагноз. Те, которые уже получили диагноз, ВИЧ-инфицированные, то у нас получается в возрастной группе от 18 до 24 лет — это женщины, в основном. Т.е. их 65%. Т.е. это активная женщина, которая

¹⁰⁹ Згідно із статтею 179 Кодексу законів про працю відпустка по догляду за дитиною може бути використана також і батьком дитини.

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

социально активная и активная в личной жизни. И это не говорит, что они ведут какую-то антисоциальную личную жизнь, просто, если женщина более активна. То у мужчин уже начинается с возрастной группы от 25 до 49 лет, когда мужчина становится на ноги, более уверен в себе. И в этой возрастной группе уже преобладают мужчины. Вообще-то в целом количестве, если брать, то, естественно, больше будет мужчин».

Особливості гендерної політики і стану гендерних відносин у Криму

Кримський експерт **критично** оцінює нещодавню адміністративну реформу в Криму стосовно гендерної політики:

«И получается, что на сегодняшний день вопрос гендерной политики в Крыму вообще не стоит. Они как бы никому не переданы. Министерство образования является правопреемником министерства семьи, детей и молодежи в одном направлении, а министерство социальной политики в другом направлении, т. е. раздерибанили министерства, а проблема так и осталась».

(Представниця влади АР Крим)

Натомість деякі експертки зауважують, що в різні часи уряд Криму мав різний ступінь чутливості до гендерних питань. Очевидно, це залежало від конкретних особистостей, які займали ключові посади.

Загалом більшість експерток вважають, що немає суттєвої різниці між іншими регіонами України і Кримом стосовно стану гендерних відносин, розповсюдження гендерних стереотипів. З іншого боку, деякі все ж таки зазначають **регіональні особливості** забезпечення гендерної рівності – поліетнічність, територіальна відокремленість від решти країни:

«[Различия] Да, конечно, существуют; ну, во-первых то, что это многонациональный Крым, международное своеобычие; второе, эти обычаи могут немножечко поирать гендерное равенство, и потом в Крыму все-таки отдаленность от центра и то, что у нас вот эта своя автономия, я хочу сказать, что у нас свои особенности есть. И нам надо еще больше работать, чтобы достичь и выйти на международный уровень».

(Представниця НУО)

Окрім того, експертки зазначали про пострадянські ціннісні орієнтації політичної влади Криму, вагомий вплив деяких релігійних організацій. Також серед **проблемних** аспектів цього регіону було відзначено недовикористання експертної бази і недостатнє залучення школярів, підлітків у навчальний процес стосовно питань гендерної рівності.

Одна із експерток зазначає про таку особливість кримського регіону, як проблема із **проституцією**:

«Потому что курортный регион, сюда приезжают люди и за приключениями, и сюда приезжают, естественно, со всей Украины девушки, желающие заработать определённым образом. Т.е. у нас, допустим, уровень проституции, он всегда будет выше. Это тоже [явление] социальное больше, чем гендерное».

(Представниця ЗМІ)

Також експертка надала коментар щодо **ґендерних та вікових проблем ринку праці** в Криму: *«Мужчины в некоторых специальностях, они востребованы после 45-ти. Строители у нас как 20-летние, так и 50-летние, а это у нас всегда приоритетная в Крыму отрасль. Т.е. тут всегда востребованы люди. А сейчас даже реализатором женщине вот такого возраста устроиться проблематично».*

Експертки-журналістки зазначають про сексизм при **працевлаштуванні** в Криму:

«Что касается женщин, чтобы устроиться на работу, вот сколько я сама лично объявлений в газетах просматривала, вот эти стоят возрастные ограничения и это, конечно, смущает. Как будто после 35 лет у женщина уже перестаёт, у неё мозги отказывают и всё на свете. Вот это неприятно».

(Представниця ЗМІ)

«Часто бывают объявления, где требуются только мужчины. В основном юристы... компании берут только мужчин, женщин очень редко».

(Представниця ЗМІ)

Ще один випадок, згаданий у дослідженні, стосується **економічної незалежності певних категорій працюючих жінок**, які займаються промислами:

«В 2002 году мы вместе с "Гармонией" проводили проект, нас поддержал Украинский и Канадский гендерный фонд и мы работали над вопросом экономической независимостью женщин, которые занимаются бизнесом, а именно умельцы, вот и мы как раз когда эту проблему изучали, оказалось, что в основном этим занимаются мужчины, вернее, не занимаются, а достигли чего-то мужчины, а женщины как-то скромно не шли впереди, они подчинялись мужчинам, они вот не создавали ни какие-то там, я не знаю, ни предприятия, ничего, но совместный какой-то бизнес, то всегда возглавлял мужчина. Помощницами можно сказать, да самыми трудолюбивыми единицами. И после нашего проекта у нас была серия семинаров по экономике, они все видели друг друга, видели свои работы и, знаете, вот когда на тренингах женщина раскрывает себя, она становится более уверенной, она верит в свои силы и после этого многие женщины сами, сами уже решили, я не скажу, что они стали частными большими предпринимателями, но они шагнули в бизнес уже совершенно с другими понятиями».

(Представниця НУО)

Представниця громадської організації описала два приклади порушення прав людини в Криму за ознакою свободи віросповідання, які стосувалися жінок-мусульманок:

«У нас недавно был судебный процесс по поводу водительских удостоверений девушки в платке. У нас был такой прецедент: девушки отучились на курсах вождения и уже в момент получения документов начальник МРЭО сказал, что «мы выдадим вам документы, но они будут без платка». И вокруг этого дела, ну, были попытки решить это в форме диалога, визиты проводились. Но потом, когда все это не сработало, перешли к судебным инстанциям и потом, когда этот вопрос начал освещаться в прессе, обсуждаться и т.д. Как бы пресса и представители неисламского, украинского общества, они это комментировали таким образом: «Да ей из дома выходить нельзя, какой там автомобиль, какое вождение?» Там просто не то, что некорректное понимание, там вообще отсутствие знаний ситуации, что разрешает религия, что запрещает и т.д. Я даже не хочу сейчас винить этих людей, которые так пишут, потому что это как раз таки та группа людей, которая еще живет в плену стереотипов и вот именно может быть подобного рода инциденты и случаи, которые нарастают из-за усиления активности женщин в обществе, будут ярким примером и лишним аргументом для тех, кто думает, что это нельзя, или в этом нет нужды и прочее».

«У нас недавно был случай, в школе, что девочка пришла в таком одеянии, в платке. И директор вызвал родителей в школу и сказал, что «я не приемлю такого внешнего вида, пусть девочка снимет платок, и я вам даю срок - неделю – на решение этой проблемы», и мы обратились к руководству этой школы посредством наших партнеров. У нас есть такая правозащитная организация, такое крымское правозащитное движение; и они нанесли визит директору этой школы и объяснили, что это неправомерность его подобного заявления, потому что здесь посягательство даже на совесть и религиозные взгляды человека. И после того, как директор ознакомился с документами с этими, со статьями, он изменил свою позицию. И таких инцидентов по Крыму уже было несколько и они, к счастью, позитивно для этих девочек заканчивались, и со стороны руководства больше не было такого давления. Оно, как правило, связано с незнанием определенных норм и злоупотреблением своей должностью».

Представниця влади АР Крим називає таку **проблему** Криму, як брак дитячих садків, що пов'язана із питанням можливості для жінки успішно працевлаштуватися: *«У нас на данный момент не хватает детских дошкольных учреждений. Если у нас только в Симферополе на 100 мест 140 детей».*

Ще одна експертка, представниця громадянського суспільства, зазначила про важливість окремих подій у сфері забезпечення гендерної рівності для ситуації в Криму:

«Гендерным равенством в Крыму стали заниматься буквально в конце девяностых годов. Девяносто восьмой год, девяносто девятый – это годы

активной работы программы ООН в Крыму, и гендерное равенство это было неотъемлемой частью работы программы. В двухтысячном году по инициативе наших организаций "Женский Форум «Единство»" из Симферополя и "Гармония" из Белогорска, при поддержке программы ООН, мы провели всеукраинскую гендерную конференцию «Женщины на пороге третьего тысячелетия». Я считаю, что вот эта очень интересная конференция была толчком и открытием для многих женщин и представителей властных структур в Крыму».

(Представниця НУО)

Однак серед експерток траплялися і позитивні відгуки про стан гендерних відносин у Криму:

«Мы недавно заканчивали наш сборник «Женщины и мужчины», так вот то, что касается Крыма, у них очень благоприятная ситуация. У них очень высокое представительство женщин в органах власти, в их, на фоне украинской ситуации и ситуации, например, в западных областях тех же или восточных областях. Крым выглядит очень благоприятно в этом смысле. Демографические показатели там благополучны. Рынок труда тоже, уровень безработицы ниже среднеукраинского и женщин и мужчин».

(Представниця центральної влади України)

Освіта і дослідження: чи важливо знати ситуацію із гендерною (не)рівністю?

Експертки зазначають про **позитивні** зрушення стосовно впровадження гендерної рівності у **сфері освіти** в Україні:

«Например, только за последние несколько лет открыто пять кафедр гендерного образования в пяти ВУЗах страны. За последние несколько лет проведена экспертиза учебников школьных по отношению формирования гендерной позиции ... но я ещё помню учебники, когда там «мама мыла раму». Мама – домработница, папа – космонавт. Это нарушение гендерных принципов».

(Представниця центральної влади України)

Окрім того, експертки зазначають про збільшення кількості жінок за останні роки, які отримують наукові ступені: *«Даже, если смотреть, у нас аспирантура и докторантура за последние 10 лет, раньше в основном, это были мужчины, то сейчас женщины более активно начинают себя позиционировать в науке. А почему бы и нет, если есть возможность? Если есть, что предложить».*

(Представниця влади АР Крим)

За останні десять років вийшла **низка публікацій на гендерну тематику**, зокрема, великою мірою за підтримки Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

ЄС-ПРООН та експертки і експертів. Одна із експертки зазначає: *«В генеративному віці, якщо можна сказати, вже виховалися, вирости, зміцнили експерти національні, які, я вважаю, є величезним здобутком і величезним потенціалом країни»*. Причому географічно експертки і експерти сконцентровані найбільшою мірою в Києві, Харкові, Львові, де наявні університети з відповідним навчально-дослідницьким потенціалом. Але до експертного середовища слід відносити не лише науковиць і науковців, а й активісток і активістів громадянського суспільства, вчительок і вчителів.

Експертки вважають, що **гендерне виховання** слід починати зі школи, а то навіть із дитячого садочка. Адже:

«Потом, когда ребенок приходит в школу, то на него навязывают гендерные стереотипы, что мужчина должен быть сильным, что убирать – это женская работа. У нас в основном дежурят, переворачивают стулья мальчики, а девочки моют пол. Конечно, может быть, и правильно, что девочки не поднимают тяжелое, но почему мальчики не могут помыть пол?».

(Представниця влади АР Крим)

Окрім того, зазначається про важливість **гендерної експертизи підручників**, яку було проведено і результати якої представлено у вересні цього року в Криму:

«Гендерное неравенство, оно не только в работниках заключается. Можно просто открыть книги, учебники и посмотреть, как там подается стереотип поведения мальчика и девочки. Восемь лет я работала по одному учебнику и как бы считала это нормальным. Там книжечки, там картиночки, деткам в начальной школе очень всегда было интересно, им поиграть в эти игрушки было очень хорошо, но в Судаке была недавно конференция, где провели гендерный анализ учебников».

(Представниця влади АР Крим)

З іншого боку, іншим важливим аспектом у процесі впровадження гендерної рівності є наявність фахових **статистичних даних**. Одна із експертки зазначає: *«Публикуем свою информацию. Во-первых, размещаем, естественно, на нашем сайте. У нас очень много сборников тематических, в которых широко представлен гендерный аспект, это и труд, это и образование, это, опять-таки, и здравоохранение, и демография, т.е. все показатели, которые можно охарактеризовать по полу, мы характеризуем и, естественно, всё это отражено в публикации»*. Також вона уточнила: *«Мы в последнее время их провели 12 за два года: семинары именно по гендерной статистике в регионах с целью именно довести до пользователей ту информационную базу, которая на сегодня существует в Украине»*. Хоча в Криму відповідні семінари не проходилися.

Однак, траплялися приклади **критики** стосовно вітчизняних статистичних даних і досліджень на гендерну тематику:

«Сначала нужно иметь материал, с чего снимать картину. Мы должны иметь хорошую и социологию, и статистику. У нас ни того, ни другого нет. Фактически никаких исследований, которые нам покажут эти проблемы в разрезе гендерного равенства в регионах, у нас такого, кроме того, что Минстат привёл сегрегированную статистику по трудоустройству, безработице и ещё чему-то, а более у нас ничего нет».

(Представниця академічних кіл)

Роль ЗМІ у забезпеченні ґендерної рівності в Україні та Криму

Експертки переконані, що медіа є важливим актором у сфері впровадження рівних прав і можливостей жінок і чоловіків в Україні. Однак, відповідно до їх думки, ЗМІ не достатньо докладають зусиль у даному напрямку, працюючи зазвичай із «гарячими фактами». Також інформація, яка часто подається, є доволі **стереотипно** «жіночою» і «чоловічою», бракує практичних порад щодо подолання ґендерної нерівності. Тому представниця центральної влади України вважає, що *«у жіночих журналах однозначно должно быть советов юристов больше».*

Представниця НУО доволі критично оцінює сучасні українські медіа стосовно **вiдтворення ґендерних стереотипів:**

«Але проблема полягає в іншому, в тому, що сама ідеологія у всіх медіа на сьогоднішній день, вона пронизана принципами ґендерної дискримінації і насильства. Тобто в морі насильства і дискримінації ми знаходимо окремих журналістів, з якими працюємо, замість того, щоб просто змінити море. І тут, ну це замовлення, замовлення власників, замовлення тих, хто тримає такі канали. І ті передачі, з якими ми неодноразово, проти яких намагалися виступати, це і «Шоу холостяка», і «Жінка на прокат», і «Дружина для фермера», і «Діти на прокат», і хто тільки у нас вже не був на прокат, всі вони, ті, що згадуються, всі, от зараз «Секс місія» почалася, всі ці програми, які не тільки формують, вони ще, скажімо так, утверджують ґендерні стереотипи, но і в тому числі насильницькі способи поведінки».

Стосовно **позитивних** прикладів роботи із медіа в Криму слід назвати приклад, наданий експерткою з Криму: *«Мы постоянно один два раза в месяц даем статьи по гендерному направлению на сайт государственной службы занятости. Мы смотрим такие проблемы, которые могли бы заинтересовать и помочь людям, находим какие-то рекомендации, но все отвечает это непосредственно в гендерном направлении».*

Доцільно зазначити і наявність альтернативної точки зору на проблеми ґендерної рівності із боку представників ЗМІ, коли було зазначено, що: *«Я не знаю, я вообще на Украине пока проблем не вижу для женщин. Т.е. как маме, как женщине, матери им создаются все условия сейчас, чтобы они могли заниматься с семьёй, воспитывать детей».*

Експертки з різних категорій (журналістки і не-журналістки) схильні ставитися по-різному до наявності достатньої кількості публікацій в медіа стосовно питань гендерної рівності. Наприклад, журналістки можуть вважати, що кількість публікацій є достатньою, у той час коли інші експертки зазначають про брак медійних матеріалів. Постає питання: чи достатньою мірою експертки не-журналістки слідкують за медіа матеріалами? Або, з іншого боку, чи дійсно медійних публікацій не достатня кількість? Це, безперечно, питання, що ще потребує на більш ґрунтовне дослідження.

Роль недержавних організацій і співпраця з ними інших акторів процесу впровадження гендерної рівності

Представниця центральної влади України звертає увагу на важливість виникнення і розвитку в Україні тих громадських організацій, які працюють не тільки з традиційно «жіночими» питаннями (материнство, дитинство тощо), а з проблемою гендерної рівності: *«Одними з таких важливих моментів це був розвиток саме жіночих громадських організацій, або просто громадських організацій, які активно виступали не по жіночим питанням, а саме по гендерним питанням. Тому що є жіночі організації, які підтримують жіночі питання і зупиняються на дні Святого Миколая, чи підтримки інтернатних закладів і бачать жінку як мати-берегиню, а я говорю про саме прогресивні громадські організації».*

Серед відомих на всеукраїнському рівні організацій експертки називають Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда – Україна»¹¹⁰, Програму рівних можливостей та прав жінок в Україні – спільний проект Європейського Союзу та Програми розвитку ООН¹¹¹, «Жіночий консорціум України»¹¹², Інформаційно-консультативний жіночий центр¹¹³, які низку років працюють в Україні у сфері забезпечення гендерної рівності.

З іншого боку, зазначається проблема **залежності від грантів** з боку недержавних організацій, яку доцільно брати до уваги:

«Ви знаєте, за 10 років чи за 15 років громадські організації настільки стали прогресивними і стільки всеохоплюючі в напрямках роботи і громадські організації на сьогоднішній день, на жаль, залежать від грантів. Якщо в організації є грант, то вона змінює свій профіль і почне працювати в іншій площині, наприклад. Чи це питання інтернатних закладів, чи це питання гендерне, чи це питання, наприклад, екології.... Зараз багато організацій, які є лідерами в розумінні гендера, але в той же час вони є пасивні в своїй активності. Вони залежать від грантів, вони виконують ці гранти і їм нема просто часу займатися іншими питаннями. В той же час є організації, які залишилися прихильниками гендерних питань і не дивлячись на свою зайнятість вони є активними. Але, знов-таки, як вони можуть бути активними, коли їм треба за щось жити?».

(Представниця центральної влади України)

110 Детальніше про організацію <http://www.la-strada.org.ua/>

111 Детальніше про Програму <http://gender.undp.org.ua>

112 <http://wcu-network.org.ua/>

113 <http://empedu.org.ua/>

Представниця центральної влади України зазначає про такий важливий аспект діяльності профільних міністерств, як **співпраця з недержавними організаціями**: *«Мы ничего не делаем без участия общественности»; «Любое наше желание, любая наша инициатива что-либо изменить, что-либо провести, что-либо написать обязательно связано с сотрудничеством с общественной организацией. Мы обязательно тут же их приглашаем для обсуждения».*

З іншого боку, представниця **кримських** органів влади зазначає стосовно громадських організацій: *«Те общественные организации, которые работают с нами, согласитесь, это больше инвалиды и пенсионеры. Им не до гендера, простите. Гендер для них идет не в первую очередь».*

Критично оцінює діяльність місцевих організацій, які працюють із питаннями забезпечення ґендерної рівності, представниця влади АР Крим: *«Лично мне показалось, что был некий спад. В количестве общественные организации не изменились, все те же на арене, нового ничего не получилось, они заняли свою определенную нишу, и в силу своих возможностей, и пытаются там что-то делать. Так что изменений за последние лет 5 не вижу».*

Окрім того, серед експерток є і ті, що працюють в руслі традиційних уявлень про жіночі і чоловічі ролі у суспільстві. Зокрема, одна з експерток так описує діяльність своєї організації: *«Беременными мы занимаемся, вот в прошлом году был курс мудрой жены, был направлен на то, чтобы женщина узнала о мужской психологии, могла найти эти точки соприкосновения с мужем, понять его, проявить себя, изменить себя, так как когда меняемся мы, тогда меняется все вокруг. И мы, как женщины, должны помочь мужчинам состояться».*

Серед **невдач** у сфері забезпечення ґендерної рівності експертки зазначають активізацію так званих **антиґендерних ініціатив**¹¹⁴:

«Не розуміючи питань вони почали зараз просто заповнювати собою радіоефір, телефір, Інтернет-ефір і почали висловлюватися негативно».

(Представниця центральної влади України)

Міжнародні організації і проекти в Україні: чи можливо сприяти змінам?

Експертки, зокрема і ті, які мають досвід співпраці з **міжнародними організаціями**, зазначають про важливість їх присутності в Україні для впровадження політики ґендерної рівності. Серед позитивних аспектів ґендерної політики зазначено якраз присутність міжнародних організацій (ПРООН, ЮНІСЕФ, ОБСЄ тощо): *«Якщо не будуть тиснути ще і міжнародні організації на нас, то ми взагалі ґендерне питання залишимо далеко позаду»*, – переконана представниця центральної влади України. І не тільки **фінансування** з боку міжнародних організацій і проектів важливе, а також і **чинення впливу** на владу: *«Інколи питання не в грошах, а питання в мотивації, питання в кращому досвіді, питання у, я б сказала, у спонуканні влади до застосування політичної волі».* (Представниця НУО). Адже, за словами експертки:

114 Як-от, <http://stopgender.wordpress.com/>

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

*«Гендерна проблематика практично завжди була в числі тих пріоритетів, на які звертали увагу міжнародна спільнота щодо того, що в країні ця проблема існує. І крім того, експертний ресурс і організаційний ресурс. Тому що **організаційний ресурс** у міжнародних організаціях інколи сам по собі для країни є дуже важливим».*

(Представниця центральної влади України)

Так, саме **міжнародне відрядження** стало у нагоді одній з експерток у процесі створення закону щодо забезпечення гендерної рівності:

«Але конференція конференціями, а в голові весь час крутилося, що необхідно створити закон. Не всі сприймали необхідність написання закону. Але хто ж його в Верховній Раді міг провести? Закон-то можна написати, ідею можна подати. І тоді Лариса дала мені відрядження, я їздила в Литву знайомитися з тим законом про забезпечення гендерної рівності, яку прийняли литовці. Мені подобається, чому я поїхала до Литви, мені подобається сама назва закону. Всі приймають різні назви закону, а в них саме про забезпечення не прав, а забезпечення рівних можливостей називається закон. Тобто в межах Радянського Союзу питання прав зовні виглядали гендерно грамотно, а от можливості проблеми вони не вирішувалися».

(Представниця центральної влади України)

Натомість, деякі експертки **критикують міжнародні проекти** як тимчасові події в житті країни, які не змогли забезпечити сталості своєї діяльності:

*«Але головна проблема всіх міжнародних проектів, які реалізуються самі по собі полягає в тому, що вони не інституціалізуються в Україні. Проект закінчився, люди звільнилися в день закінчення проекту, потім ми до свого офісу вивозимо літературу, яка залишається після того проекту, бо її немає кому розповсюджувати. **Втрачається інституційна пам'ять**».*

(Представниця НУО)

4.4. Триангуляція даних щодо гендерної рівності

На думку експерток із гендерних питань на всеукраїнському рівні, важливим є формування **національного інституційного механізму із впровадження гендерної рівності** як одного з *успіхів* у сфері забезпечення рівних прав і можливостей. Зокрема, успіхом є прийняття Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» у 2005 році. Незважаючи на численні прорахунки, серед нормативно-правових документів також важлива Державна програма з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010, яка була прийнята для виконання Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та Цілей Розвитку Тисячоліття ООН. Відповідні *обласні програми* з утвердження гендерної рівності на період до 2010 року діяли і в АР Крим, м. Севастополі.

Щодо поглядів звичайних громадян, дані опитування демонструють *низьку обізнаність* населення Криму взагалі з *поняттям «ґендерна рівність»*: 77,9% опитаних не знайомі з поняттям ґендерної рівності, і тільки 20,2% вважають, що знають це поняття. Хоча серед тих, хто вважає, що знає значення поняття ґендерної рівності, переважна більшість опитаних (73,8%) притримуються *сучасного погляду* на ґендерну рівність, позаяк стверджують, що ґендерна рівність – це в основному «надання жінкам і чоловікам рівних прав і можливостей».

Незважаючи на термінологічну необізнаність, для більшої частини мешканців Криму (49,5%) *проблема рівних прав і можливостей чоловіків і жінок* все ж важлива. Причому цією проблемою більшою мірою переймаються *жінки*, аніж чоловіки. Найбільш важливою сферою проблеми рівних прав і можливостей чоловіків і жінок була названа *сім'я* (середнє арифметичне відповідей 4,1), а найменш важливою – *політика* (3,4). При цьому *жінки* більшою мірою, ніж чоловіки, відмічають важливість проблеми рівних прав і можливостей чоловіків і жінок на *роботі* (середнє арифметичне відповідей 4 проти 3,7), у *політиці* (3,5 проти 3,3) та у *сім'ї* (4,3 проти 4).

Державою було проголошено, що ґендерна нерівність має бути подолана, тож важливо дізнатись, як виконується ця мета у різних сферах суспільного життя.

Згідно з Цілями Розвитку Тисячоліття для України, завдання № 2 – «скоротити наполовину розрив у доходах жінок і чоловіків» до 2015 р. Очевидно, що дану мету у зазначені строки виконати неможливо. Згідно з аналізом статистичних даних, у сфері праці та управління чоловіки все одно отримують інституційні привілеї, кращі шанси професійного просування й вищу оплату праці, тобто у сфері **праці об'єктивно зберігається ґендерна нерівність на користь чоловіків**. За даними опитування громадської думки, респонденти так само вбачають *найбільшу ґендерну нерівність в економіці* (середнє арифметичне відповідей 2,8), причому *жінки* більшою мірою, ніж чоловіки, викривають ґендерну нерівність в економіці (2,7 проти 3); більш того, на думку опитаних, *жінки* найбільшою мірою потерпають від нерівності саме на *роботі* (середнє арифметичне відповідей 2,7). Експертки також звертають увагу на існування ґендерної нерівності на ринку праці і України в цілому і Криму зокрема; специфічно – проблема різниці в оплаті праці жінок і чоловіків, відсутності доступу жінок до низки професій.

Варто окремо зазначити, що в населення *немає чітко сформованої громадської думки про економічні втрати* від меншого залучення жінок до ринку праці, і відповідні статистичні дані також не були знайдені в межах кабінетного дослідження. Це, однак, свідчить не про відсутність подібних втрат, а радше про те, що на відміну від західних країн, в Україні замало досліджень, що привертають увагу до неефективності сегрегованих ринків праці.

Як свідчить аналіз статистичних даних, ґендерна нерівність у сфері **політики** в АР Крим хоча й дещо більш позитивно відрізняється на загальноукраїнському фоні (зокрема за рівнем представництва жінок в Парламенті та Раді міністрів АРК), продовжує засвідчувати перевагу та домінування там чоловіків. Представництво

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

жінок у владних структурах зменшується із зростанням вертикалі державної влади. В сучасній Україні наявне практичне відсторонення українських жінок від прийняття рішень на найвищому політичному рівні. Подібні тенденції до представництва жінок у владних структурах спостерігаються в АР Крим. Опитані респонденти також вважають гендерну нерівність у *політиці* однією з найбільших (середнє арифметичне відповідей 2,7); припускають, що *жінки* найбільшою мірою потерпають від нерівності у *політиці* (2,8); причому цю нерівність викривають більшою мірою *жінки*, ніж чоловіки (2,5 проти 2,9), та у *сім'ї* (3 проти 3,5). Це збігається з думками експерток, які зауважують проблему гендерної вертикальної сегрегації у сфері політики.

Відповідно ЦРТ, які для себе прийняла Україна, завданням № 1 до 2015 р. є «забезпечити **гендерне співвідношення** на рівні не менше 30 до 70 тієї чи іншої статі у представницьких органах влади та вищих щаблях виконавчої влади».

При цьому з аналізу відкритих джерел відомо, що на даний момент у складі Верховної Ради АРК перебуває 10% жінок, що незначною мірою перевищує представництво жінок в Парламенті України, проте залишається на низькому рівні. Таким чином спостерігаємо, що хоча загалом представленість жінок в управлінських структурах та політичному житті АР Крим є кращою в порівнянні із загальноукраїнським контекстом, *гендерний розрив у сфері політики залишається на високому рівні*.

Згідно з даними проведеного опитування, в цілому мешканці Криму *прихильно* ставляться до можливості зайняття жінками високих посад у владі АР Крим (середнє значення 3,8-4,3), крім «традиційно чоловічих» сфер будівництва (3,2) та безпеки (3,3). Характерно, що *жінки*, більшою мірою, ніж чоловіки, *вважають можливим* зайняття жінками усіх названих посад. Найбільша частина респондентів (41,9%) вважає, що представництво чоловіків і жінок у законодавчій владі має бути *рівним*, хоча прихильників більшого представництва чоловіків (37,4%) більше за прихильників більшого представництва жінок (тільки 8%). Типово, що жінки більше за чоловіків підтримують ідею рівного представництва чоловіків і жінок у законодавчій владі АР Крим. Думки щодо виконавчої та судової влади аналогічні думкам щодо законодавчої влади: найбільше (39%) вважає, що представництво має бути *паритетним*, хоча прихильників більшого представництва чоловіків (38,1%) більше за прихильників більшого представництва жінок (тільки 9,2%). Аналогічно з попереднім питанням, серед жінок більше, ніж серед чоловіків, тих, хто підтримують рівне представництво чоловіків і жінок у виконавчих і судових органах влади АР Крим.

Задля покращення існуючої ситуації із малим представництвом жінок на рівні прийняття політичних рішень, експертки зауважують про такий механізм позитивних дій, як **гендерні квоти**, оскільки збільшення кількості жінок у політиці призвело б до розв'язання нагальних соціальних питань. Відповіді опитаних демонструють, що населення Криму радше *підтримує ідею гендерних квот*, зважаючи на те, що прихильники гендерних квот (43,4%) майже вдвічі переважають супротивників (22,6%). З розподілу також очевидно, що жінки підтримують квоти більшою мірою.

У відповідності з громадською думкою мешканців Криму, однією з найбільших є гендерна нерівність у **сім'ї** (середнє арифметичне відповідей 3,2), понад те, *жінки* найбільшою мірою потерпають від нерівності саме у *сім'ї* (2,8). З погляду представниць *жіночої статі*, *жінки* більшою мірою, ніж чоловіки, потерпають від гендерної нерівності у *сім'ї* (2,7 проти 2,5).

Найменшу гендерну *нерівність* респонденти спостерігають у найменш важливих (з точки зору фінансової та політичної влади) сферах життя: *духовність* (4,2), *дозвілля* (4,1), *освіта* (4,1) та *охорона здоров'я* (4).

Однак, за даними статистики, у сфері **охорони здоров'я** існують значні гендерні розриви. Це, зокрема, коротша на 11 років тривалість життя чоловіків порівняно з жінками та відмінна специфіка їх захворювань, особливо якщо йдеться про так звані соціально обумовлені хвороби, як, наприклад, алкогольна та наркотична залежність. Одна з експерток (представниця влади АР Крим) зазначає наявність гендерних особливостей у сфері охорони здоров'я в Криму. Тобто гендерна нерівність тут є, але ситуація краща у жінок.

Щодо **освіти**, відповідно до наявних статистичних даних, у цілому ситуація характеризується тим, що чоловіки незначною мірою переважають жінок на рівні середньої та середньоспеціальної освіти та значно переважають жінок на рівні найвищих наукових ступенів та посад (доктор наук та професор). Натомість частка жінок, які отримують вищу освіту, є більшою ніж чоловіків, які навчаються у вищих навчальних закладах. Крім того, в освітній сфері в останні роки відбувається зростання кількості жінок, які отримують вищу освіту та здобувають наукові ступені. У наданих інтерв'ю деякі експертки також підтверджують позитивні зрушення стосовно впровадження гендерної рівності у сфері освіти в Україні.

Стосовно **змін**, *найбільше* (41,6%) мешканці Криму схиляються до думки, що за останні 10 років ситуація *не змінилась*. Однак тих, хто відмічає *позитивні зміни* («скоріше» і «значно» покращилась), більш, ніж удвічі більше (32,7%), ніж тих, хто відмічає зміни негативні («скоріше» і «значно» погіршилась) – тільки 12,4%. Проте *жінки* помітно *критичніші*, ніж чоловіки, в оцінці цих змін. Як видно з аналізу статистичних даних та експертних інтерв'ю, деякі позитивні зміни відбуваються тільки в окремих аспектах.

Відповідно до згаданої Державної Програми, у завданні №22 декларувалося «Розроблення для різних верств населення спеціальних просвітницьких програм з подолання **гендерних стереотипів** і формування гендерної культури».

Дані опитування населення дають підстави стверджувати, що респонденти мають найбільш *традиційні* стереотипні уявлення щодо гендерних ролей у сфері *праці*, найбільш *сучасні* уявлення про гендерну рівність – у сферах *охорони здоров'я та освіти*; при цьому найбільш *невизначені* – у сфері *політики* і найбільш суперечливі – стосовно *сім'ї*.

Відчутно *традиційними* є погляди у сфері **праці**, позаяк 71,7% респондентів згодні

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

(середнє арифметичне відповідей 4,1) із тим, що «у ситуаціях, коли перед жінкою стоїть вибір - сім'я чи робота, вона повинна обрати сім'ю», тобто пожертвувати роботою.

Стосовно **політики**, населенню в цілому *складно визначитись*, хто кращі політики – чоловіки чи жінки. При цьому загалом населення більш не згодне з тим, що «жінки не хочуть «іти» у владу і займати керівні посади» (середнє арифметичне відповідей 2,6), хоча так само це більшою мірою заперечують жінки (зовсім не згодні 39%), ніж чоловіки (зовсім не згодні 26,2%).

У сфері **охорони здоров'я** опитані деякою мірою схиляються до згоди з тим, що «система охорони здоров'я приділяє недостатньо уваги чоловічому здоров'ю» (середнє арифметичне відповідей 3,3). Опитані скоріше (18,2%) і зовсім (57,6%) не згодні з тим, що «для того, щоб підвищити народжуваність, потрібно обмежити доступ жінок до освіти і працевлаштування» (середнє арифметичне відповідей 1,9), логічно, що це сильніше заперечують жінки – зовсім не згодні 65,5% жінок і 47,8% чоловіків.

Уявлення щодо гендерних ролей у **сім'ї** виявилися найбільш *суперечливими*.

Так, мешканці Криму переважно скоріше (26,6%) або повністю (64,9%) згодні з тим, що «більшість важливих сімейних питань мають вирішуватись спільно чоловіком і дружиною». Аналогічно, респонденти скоріше (46,3%) або повністю (30,3%) згодні з тим, що «жінки й чоловіки мають рівною мірою суміщати виконання хатньої роботи». І, що характерно, схильні не погоджуватись із тим, що «рівність чоловіків і жінок призводить до послаблення сімейних зв'язків, більшої кількості розлучень, руйнування системи цінностей» – із цим скоріше не згодні 26,5% і зовсім не згодні 34,8% опитаних.

При цьому більшість респондентів скоріше (47,1%) або повністю (28,9%) згодні, що «чоловік має заробляти більше, ніж дружина». Також практично половина опитаних (54,6%) схильні вважати, що «догляд за дітьми – це жіноча справа»; закономірно, що серед чоловіків із цим повністю погоджуються 34%, а серед жінок – 22,5%, тоді як зовсім не погоджуються 14,6% чоловіків і 22,7% жінок. Це підтверджується такою експертною думкою: незважаючи на те, що законодавство України передбачає залученість чоловіків до татівства, на рівні суспільного ставлення і гендерних стереотипів все ж таки з батьківством пов'язана, в першу чергу, мати.

Погляди населення щодо гендерної рівності у сфері **освіти** можна назвати *найпрогресивнішими* у порівнянні з поглядами в інших сферах. Так, 62,1% респондентів скоріше або повністю згодні, що «жінки й чоловіки повинні мати однаковий рівень освіти».

Нагальною проблемою є **гендерна дискримінація**. На думку деяких експертів, важливим аспектом у процесі впровадження гендерної рівності є наявність фахових *статистичних даних*. При цьому, як свідчить проведене кабінетне дослідження, в Україні немає доступних статистичних даних стосовно зафіксованих скарг щодо порушення рівних прав і можливостей чоловіків і жінок, а також стосовно кількості покараних осіб.

За уявленнями опитаних респондентів дискримінація за ознакою статі є поширеною, незважаючи на те, що як одну з трьох найбільш поширених її вбачає 21,2% опитаних. Характерно, що жінки більше за чоловіків помічають дискримінацію за статтю (25,7% і 15,7% відповідно). З відповідей на запитання про спостереження ґендерної дискримінації складається враження, що вона є *поширеною*, позаяк 23,2% опитаних були її свідками.

Найбільш поширеною сферою ґендерної дискримінації є *сфера праці* (68%), *політики* (37,3%) та *сім'ї* (31,5%). Майже усі типові ситуації ґендерної дискримінації є *поширеними*, тобто в середньому трапляються або «інколи», або «часто». В усіх ситуаціях жінки частіше за чоловіків зауважують *ситуації дискримінації*.

У сфері **праці**, перш з все, проблема полягає в тому, що визначені українським законодавством інструменти захисту жінок базуються на необ'єктивних критеріях і справляють дискримінаційний ефект на жінок, знижуючи їх конкурентоспроможність на ринку праці. Більш того, у законі не вказаний ні зміст, ні механізм впровадження позитивних дій, ні відповідальність за їхню відсутність. Наприклад, якщо роботодавець порушить ст. 17 Закону щодо неприпустимості дискримінації за статтю при прийомі на роботу, то покарання не отримає, адже не прописано відповідальність за порушення.

Це підтверджується даними опитування. Зокрема, респонденти «часто» або «постійно» особисто спостерігають такі ситуації ґендерної дискримінації: «У чоловіків більше, ніж у жінок, можливостей влаштуватись на престижну високооплачувану роботу» – 48,1%; «Жінок, у яких є мала дитина, частіше, ніж чоловіків з малою дитиною, упосліджують при прийомі на роботу» – 57,9%; «У робочому колективі чоловіки мають більше шансів отримати службове підвищення, ніж жінки» – 43,4%; «У чоловіків більше можливостей мати вищий заробіток» – 60,8%. Серед родичів і знайомих ситуації ґендерної дискримінації трапляються *на співбесіді при прийомі на роботу* (середнє арифметичне відповідей знаходиться між «інколи» та «часто» – 3,5), а на роботі – між «рідко» та «інколи» (2,4-2,6). Зокрема, про те, що «на співбесіді при прийомі на роботу працедавець цікавився сімейним станом Вашим, Ваших знайомих чи родичів, наявністю дітей або планами їх завести», причому «часто» або «постійно», знають 49,2% опитаних. Однак, на думку 40,2% респондентів, це «ніколи» не призводить до того, що «стать була однією з причин, через яку Вам, Вашим знайомим чи родичам відмовили у прийомі на роботу». Отже, експертки цілком обґрунтовано критикують сексизм в оголошеннях про прийом на роботу, а деякі експертки-журналістки – безпосередньо при працевлаштуванні.

Огляд законодавства свідчить про те, що стосовно **сім'ї** основним стримуючим фактором професійної активності жінок залишається відсутність якісної допомоги у вихованні дітей та виконанні домашньої роботи. З експертного інтерв'ю з представницею влади АР Крим з'ясувалась така проблема Криму, як брак дитячих садків, яка також пов'язана із меншими можливостями успішного працевлаштування жінок. Дані інших досліджень висвітлюють проблему «подвійного» трудового навантаження жінок на ринку праці та в домашньому господарстві.

Громадська думка мешканців Криму полягає в тому, що загальні питання рівності

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

(середнє арифметичне відповідей 4,2) та прийняття рішень у сім'ї (4,4) визнаються і чоловіками, і жінками більш рівними, ніж нерівними (4,2). Так, із рівністю чоловіка і дружини у власній родині «повністю згодні» 51% населення; із тим, що більшість відповідальних питань вирішуються спільно – 55,6%. Однак, конкретні питання вирішення побутових питань (3,3) і догляду за дитиною (3,6) виявляють меншу рівність.

Що стосується обізнаності населення Криму про рамкові інструменти впровадження **державної політики** з гендерної рівності, загалом респонденти *мало обізнані* із законом «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків». Власне, про цей закон нічого не чули 66% опитаних, 30% чули, але не знають змісту, і тільки 2,6% зазначають, що знають зміст закону. Це свідчить про дуже низьку правову грамотність із гендерних питань і співпадає з аналогічними даними по Україні в цілому.

При цьому переважна більшість респондентів (69,5%) вважає, що *держава повинна просувати гендерну рівність*, із цим не згодні тільки 4% опитаних. Показовим є розподіл уявлень про те, хто саме має просувати гендерну рівність: на думку респондентів, це переважно *Верховна Рада України* (39%), *омбудсмен* (50,7%) і *профільне міністерство АР Крим* (36,9%).

За даними опитування, теперішню державну політику забезпечення гендерної рівності населення Криму переважно оцінює як *неефективну*. Експертки також декілька разів підкреслювали *нерозуміння* з боку влади проблеми гендерної нерівності. Хоча сама ідея передати питання гендерної рівності в обов'язки Міністерства соціальної політики однієї із експерток оцінюється *позитивно*. Загалом, як показують результати проведених експертних інтерв'ю, експертки *критично* ставляться до сприйняття сучасною владою питань рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. Одна представниця центральної влади України окремо критикує діяльність офісу Омбудсмена у сфері гендерної політики.

Та ж Державна Програма передбачала розробку для населення *спеціальних просвітницьких програм з подолання гендерних стереотипів і формування гендерної культури*. Стосовно наявної інформації, за свідченнями експертів, за останні десять років вийшла низка публікацій з гендерної тематики, зокрема, значною мірою за підтримки міжнародних програм та проектів.

Однак, як свідчать дані проведеного опитування, висвітлення тематики гендерної рівності у ЗМІ 40% респондентів вважають «скоріше» або «зовсім» *недостатньою*. І взагалі, на думку респондентів, ЗМІ мало впливають на встановлення гендерної рівності. І це при тому, що експертки переконані: медіа є важливим актором у сфері впровадження рівних прав і можливостей жінок і чоловіків в Україні. Експертки з різних категорій (журналістки і не-журналістки) схильні ставитися по-різному до наявності достатньої кількості публікацій в медіа стосовно питань гендерної рівності. Також інформація, яка часто подається, є доволі *стереотипно* «жіночою» і «чоловічою», бракує практичних порад щодо подолання гендерної нерівності. Серед проблем на рівні органів державної влади експерти відмічають *брак інформування* громадян стосовно державної політики (зокрема, з боку органів місцевої влади).

Крім держави, в Україні працює чимало **українських громадських організацій** у галузі забезпечення ґендерної рівності, а також **міжнародних проектів і організацій**, чия підтримка безумовно важлива. Одна представниця центральної влади України звертає увагу на важливість виникнення і розвитку в Україні тих громадських організацій, які працюють не тільки з традиційно «жіночими» питаннями (материнство, дитинство тощо), а з проблемою ґендерної рівності. Інша експертка *критично* оцінює діяльність місцевих організації, які працюють із питаннями забезпечення ґендерної рівності. Тим не менше, на думку респондентів, громадські організації мало впливають на встановлення ґендерної рівності.

Аналіз статистичних даних доводить, що ґендерна нерівність в українському суспільстві загалом та в Криму зокрема є *інституціоналізованою*. Зовсім інший погляд мають громадяни. **Причинами** ґендерної нерівності вони в основному вважають *вплив традицій, релігії та ідеології* (33,2%) та *біологічні чинники*, тобто нерівність від народження (21,6%).

Стосовно **заходів зі встановлення ґендерної рівності**, найбільш ефективним населення вважає *виховання у родині* (29,9%), далі за впливовістю – *законодавчі зміни* (25,2%) та *зміни у соціальній політиці* (17,6%); громадські організації та ЗМІ, на думку респондентів, мало впливають. Причому чоловіки (33,2%) більше, ніж жінки (27,3%), вважають виховання у сім'ї найефективнішим чинником встановлення ґендерної рівності. Майже 2/3 опитаних мешканців Криму (65,6%) «радіше» або «повністю» згодні, що в освітніх закладах потрібно вводити *спеціальний предмет*, присвячений ґендерній рівності. Причому з цим «скоріше» або «повністю» згодні більшою мірою жінки (70%), ніж чоловіки (60,1%). Ці думки співзвучні з міркуваннями експертток, які вважають, що *ґендерне виховання* слід починати зі школи і навіть із дитячого садочка. Окрім того, експертки зауважують важливість *ґендерної експертизи підручників*, яку було проведено і результати якої представлено у вересні цього року в Криму.

4.5. Висновки стосовно ґендерної рівності

На законодавчому рівні важливим є формування **національного інституційного механізму із впровадження ґендерної рівності**. Загалом громадяни виявились мало обізнаними із концепцією ґендерної рівності, хоча у громадській думці *проблема рівних прав і можливостей чоловіків і жінок безумовно важлива*.

Найбільша **ґендерна нерівність** має місце в *економіці*, включно зі сферою праці, у *політиці*, у *сім'ї* та у сфері *охорони здоров'я*. Всупереч державним планам із забезпечення більш рівного представництва жінок у владі, *ґендерний розрив у цій сфері* в АР Крим, хоч і менший, ніж в Україні в цілому, *залишається на високому рівні*; хоча населення підтримує ідею ґендерних квот. Відносна ґендерна рівність зберігається у сферах *освіти, дозвілля та духовності*. Незважаючи на декларовані державою зусилля з подолання ґендерної нерівності, в цілому ситуація мало змінилась, позитивні зміни спостерігаються в окремих аспектах.

Населення Криму має найбільш *традиційні стереотипні уявлення* щодо ґендерних ролей у сфері *праці*, найбільш *сучасні уявлення* про ґендерну рівність

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

– у сферах охорони здоров'я та освіти; при цьому найбільш невизначені – у сфері політики і найбільш суперечливі – стосовно сім'ї.

Представники різних соціально-демографічних категорій демонструють відмінні погляди на гендерну рівність. Як правило, жінки спостерігають більшу гендерну нерівність, ніж чоловіки. Натомість, погляди представників різних етнічних та релігійних груп є неоднозначними. Цілком очікувано, що представники молодших вікових когорт, більших населених пунктів, більш освічені та більш заможні громадяни виявляють більш прогресивні та оптимістичні погляди стосовно гендерної рівності.

З-поміж усіх сфер суспільного життя **гендерна дискримінація** є найбільш поширеною у сферах праці, політики та сім'ї. Майже усі типові ситуації гендерної дискримінації є поширеними.

Українським законодавством передбачена **державна політика** із впровадження гендерної рівності. Однак населення мало обізнане із відповідним законодавством. При цьому переважна більшість громадян вважає, що держава повинна просувати гендерну рівність, і в першу чергу цим мають займатись Верховна Рада України, омбудсмен і профільне міністерство АР Крим. При цьому теперішня державна політика забезпечення гендерної рівності переважно оцінюється як неефективна. Це співпадає із низькою оцінкою повноти висвітлення тематики гендерної рівності у мас-медіа.

Всупереч оптимістичним враженням представників українських та міжнародних **громадських організацій** щодо власних зусиль із встановлення гендерної рівності, на думку населення, на загальну ситуацію вони впливають незначуще.

Гендерна нерівність в українському суспільстві відтворюється через низку соціально сконструйованих інституцій, вагомий вплив також мають такі **чинники**, як традиції, релігії та ідеології.

Найбільш ефективними **заходами зі встановлення гендерної рівності** можуть бути гендерне виховання у родині та у закладах освіти, зміни у законодавстві та у соціальній політиці.

РОЗДІЛ 5. НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї В АР КРИМ**5.1. Стан і динаміка насильства в сім'ї за даними статистики**

Насильство в сім'ї є одним з найбільш істотних порушень прав людини, зокрема таких, як права на життя та повагу гідності, фізичну та психологічну недоторканість. Цей вид насильства охоплює будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого, наслідком чого є порушення його конституційних прав та свобод і нанесення йому моральної шкоди, шкоди його фізичному чи психічному здоров'ю. Попередження насильства в сім'ї, в тому числі насильства щодо жінок та дітей, декларується як пріоритетний напрямок державної політики. Однак реальна ситуація в цій сфері продовжує залишатися дуже проблемною через масовість цього феномену, його часто прихований характер, недосконалість інструментів покарання агресорів та захисту потерпілих, а також обмежений ефект та недостатність превентивних заходів.

Відповідно до даних загальноукраїнських соціологічних досліджень, 44% опитаних відзначають, що зазнавали насильство в сім'ї¹¹⁵. Характерним для насильства в сім'ї є його чітка гендерна специфіка – жертвами найчастіше є жінки та діти, чоловіки ж в більшості випадків виступають агресорами. 24% жінок та 34% чоловіків відзначили, що зазнавали насильства до 18 років. В значній частині таких випадків агресором був батько (59% у випадку чоловіків та 53% у випадку жінок). Мати, як особа, яка вчиняла фізичне насильство над дітьми, була відзначена у 28% випадків серед опитаних жінок та чоловіків. 33% жінок та 23% чоловіків визнали, що ставали жертвами насильства у дорослому віці¹¹⁶. 80% опитаних жінок, які зазнавали фізичне насильство в дорослому віці, відзначили, що вони потерпали від власних чоловіків. Натомість лише 15% чоловіків-жертв сімейного фізичного насильства зізналися, що агресорами були їх дружини¹¹⁷. Факти насильства в сім'ї часто залишаються за закритими дверима, тому можна припустити, що їх реальні показники поширеності є значно вищими. Визнання себе жертвою сімейного насильства має також відмінні соціальні наслідки для чоловіків та жінок. Якщо по відношенню до жінки це зазвичай пов'язано зі співчуттям, то для чоловіка визнання себе жертвою насильства може наражати на соціальну стигматизацію та висміювання. Фізичне та психологічне насильство є найбільш розповсюдженими видами насильства, на які припадає 95% випадків¹¹⁸. Багато проблем виникає в ситуаціях, коли насильство в сім'ї відбувається в стані алкогольного сп'яніння. За свідченням консультантів «гарячих ліній» та правоохоронців, таких випадків абсолютна більшість¹¹⁹.

Офіційна статистика обліку фактів насильства в сім'ї по Україні, яка надана Департаментом сімейної та гендерної політики Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту представлена в Таблиці 5.1.1.

115 Розповсюдженість насильства в українських сім'ях. Результати дослідження, здійсненого на замовлення Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні впродовж листопада-грудня 2009 року, опитано 1800 респондентів у віці від 18 років і старше // http://www.undp.org.ua/files/en_5843415_JAN_violence_prez_fin_UKR.pdf

116 Там само.

117 Там само.

118 Становище сімей в Україні (за підсумками 2000-2009 років): Щорічна державна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище сімей та стан реалізації державної сімейної політики/ Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, Державний інститут розвитку сім'ї та молоді. – Київ, 2010. – 227 с.

119 Становище сімей в Україні (за підсумками 2000-2009 років): Щорічна державна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище сімей та стан реалізації державної сімейної політики/ Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, Державний інститут розвитку сім'ї та молоді. – Київ, 2010. – 227 с.

Офіційний облік фактів насильства в сім'ї¹²⁰

	2008	2009	2010	I півріччя 2011 року
Кількість звернень про випадки насильства в сім'ї	71 860	79 859	110 252	63 152
Кількість звернень про випадки насильства по відношенню до дітей	2779	2 780	924	557
Кількість звернень від: Жінок Чоловіків			100 390 8 938	56 184 6 411
Кількість осіб, направлених на корекційні програми З них: Жінок Чоловіків			4 965 387 4 578	2 494 202 2 292
Кількість осіб, які пройшли корекційні програми			302	198
Кількість винесених офіційних попереджень			95 122	46 733
Кількість винесених захисних приписів			6 801	3 108
Кількість осіб, що перебувають на обліку з приводу вчинення насильства в сім'ї			103 932	84 173
Кількість осіб, охоплених соціальними послугами з приводу насильства в сім'ї			9 521	5 482
Кількість сімей, направлених до центрів соціально-психологічної допомоги			387	81
Кількість здійснених заходів з приводу захисту прав дитини від насильства в сім'ї			19 970	6 983

Наразі в Україні не існує достатньої кількості спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї. Офіційна статистика Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту засвідчує щорічне збільшення кількості таких установ: якщо в 2005 р. кризових центрів нараховувалося 38, то в 2009 р. – 61. В АР Крим є лише один такий центр у Джанкойському районі. В цьому кризовому центрі тимчасово (до 2-х місяців) знаходяться жінки, які стали жертвами насильства в сім'ї. Одночасно там можуть знаходитися до 15 осіб. Водночас, навіть перше порівняння даних щодо кризових центрів та осіб, які перебувають на обліку, свідчить, що кількість центрів є недостатньою для організації соціальної роботи з надання допомоги потерпілим від насильства в сім'ї. Інформація щодо кількості притулків, в яких тимчасово можуть перебувати потерпілі від насильства в сім'ї, взагалі відсутня¹²¹.

Рівень ефективності діяльності, спрямованої в рамках державної політики на

¹²⁰ Дані надані за запитом від Департаменту сімейної та гендерної політики Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту. Вересень 2011 р.

¹²¹ Становище сімей в Україні (за підсумками 2000-2009 років): Щорічна державна доповідь Президентові України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище сімей та стан реалізації державної сімейної політики/ Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, Державний інститут розвитку сім'ї та молоді. – Київ, 2010. – 227 с.

протидію та профілактику насильства в сім'ї, є низьким. У цьому контексті варто також відзначити, що абсолютна більшість санкцій, які призначаються судами у таких випадках, є штрафами. Так, за даними Департаменту громадської безпеки Міністерства внутрішніх справ України, за 6 місяців 2010 р. штрафи склали близько 82% усіх винесених вироків за статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Натомість адміністративні арешти – лише близько 13%¹²². Середня шкода від випадку насильства в сім'ї складає більше 7300 гривень, більшість з цього припадає на платників податків. Не дивлячись на такий досить високий показник, він не враховує оцінку морального збитку. Отже, після звернення до правоохоронних органів із заявою на члена своєї родини щодо випадку насильства в сім'ї, заявник ще має сплатити штраф за свого кривдника, адже більшість кривдників є безробітними. Розмір штрафу складає від 1 до 3 неоподаткованих мінімумів. Таким чином, штраф, переважно, слугує не мірою покарання для кривдника, а мірою покарання для родини – переважно для жінки та дітей, а кривдник фактично не несе адекватного покарання¹²³.

Для збору даних про випадки насильства в сім'ї управління (відділи) у справах сім'ї, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій щокварталу узагальнюють інформацію, яка надходить від служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та органів внутрішніх справ, а також управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту районних (міських) державних адміністрацій, та надсилають її до профільного міністерства.

Непряму інформацію про поширеність насильства дає статистика гарячої лінії стосовно запобігання насильству та захисту прав дітей, що здійснює Міжнародний жіночий правозахисний центр "Ла Страда – Україна". Серед 6445 дзвінків, що були прийняті протягом січня-липня 2011 року, 3,4% були з АР Крим (10 позиція серед всіх регіонів України). Серед головних проблем, з якими звертаються по допомогу, є психологічні проблеми, насильство в сім'ї та жорстоке поводження з дітьми.

Повідомляти про насильство сім'ї громадяни України можуть не лише в правоохоронні органи, а й Уповноваженому з прав людини. Статистика таких звернень, однак, не є високою. Такі звернення складають 13% серед всіх звернень з гендерних питань. З розрахунку на 10 тис. населення України кількість таких звернень становить 0,208. Для АР Крим цей показник є дещо вищим – 0,225. 90% звернень, у яких йдеться про захист від насильства в сім'ї, надходить від жінок¹²⁴.

За даними МВС України, в АР Крим у 2010 р. було зареєстровано 4873 заяви про погрозу чи здійснення насильства в сім'ї. На обліку на кінець 2010 р. знаходилося 3879 осіб, схильних до насильства в сім'ї. Це на 18,9% більше, ніж в 2009 р. Зростання кількості зареєстрованих випадків насильства та осіб, покараних за це

122 Там само.

123 Становище сімей в Україні (за підсумками 2000-2009 років): Щорічна державна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище сімей та стан реалізації державної сімейної політики/ Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, Державний інститут розвитку сім'ї та молоді. – Київ, 2010. – 227 с.

124 Дані отримані за запитом від Представника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Лист 2-1202/2541-11-70 від 13.10.2011

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

правопорушення, не обов'язково є результатом зростання кількості таких випадків. Це може бути також результатом більш ретельної роботи правоохоронних органів та того, що жертви насильства частіше усвідомлюють те, що про цю проблему варто повідомляти у міліцію. Серед поставлених на облік осіб, схильних до насильства в сім'ї, 82,9% складали чоловіки й 17,1% – жінки. Було виявлено 231 сім'ю, в якій застосовувалося насильство по відношенню до членів родини. 9 осіб стали жертвами важких та особливо важких злочинів в сім'ї¹²⁵. На профілактичний облік за насильства в сім'ї поставлено 1891 осіб, в тому числі за фізичне насильство – 1695, психологічне – 124 та економічне – 72 особи. Винесено також 2640 офіційних попереджень про неприпустимість здійснення насильства в сім'ї¹²⁶.

Станом на 01.10.2011 на обліку Головного управління МВС України в АР Крим знаходилося 2733 особи, що здійснювали насильство в сім'ї, з них 2506 чоловіків та 201 жінка¹²⁷. Таким чином, яскраво помітно типову структуру насильства в сім'ї, де чоловік в більшості випадків виступає в ролі агресора.

За 9 місяців 2011 р. на профілактичний облік за здійснення насильства в сім'ї поставлено 2133 особи, з них:

- за фізичне насильство – 1942 особи;
- за психологічне насильство – 123 особи;
- за економічне насильство – 64 особи;
- за сексуальне насильство – 4 особи¹²⁸.

Ці факти, однак, не свідчать про те, що фізичне насильство в сім'ї є найбільш розповсюдженим порівняно з іншими видами насильства. Вони говорять лише про те, що у випадках скоєння такого насильства його жертви найчастіше звертаються за допомогою до правоохоронних органів.

За перші десять місяців 2011 р. особам, що здійснювали насильство в сім'ї, винесено 2133 офіційних попереджень та 174 захисних приписів. До адміністративної відповідальності за здійснення насильства в сім'ї за ст. 173-2 Кодексу України про Адміністративні Правопорушення притягнуто 2991 правопорушників, з них за здійснення насильства в сім'ї 2738 осіб та за невиконання захисного припису – 253 особи. За 648 адміністративних матеріалами судами вже прийняті рішення, відповідно до яких 342 правопорушника притягнуто до штрафів, 294 особи піддано адміністративному арешту, 5 – винесено попередження, 7 осіб засуджено до виправних робіт¹²⁹.

Під час виконання Закону України “Про попередження насильства в сім'ї” у працівників міліції виникають певні труднощі по реалізації його вимог щодо скерування осіб, які скоїли насильство в сім'ї, на проходження психологічно-корегувальної програми в кризових центрах для осіб, які вчинили насильство в

125 Дані отримані за запитом в Головному Управлінні статистики в АРК, вересень 2011.

126 Еліт-Крим. Новини Криму. <http://elit-crimea.ru/print:page,1,314-v-krymu-nasiluyut-detej-na-uchete-stoyat-pochti-4-tys-domashnix-nasilnikov.html>

127 Дані отримані за запитом у МВС України, ГУМВС України в Автономній Республіці Крим та Управлінні профілактики правопорушень, жовтень 2011 р.

128 Там само.

129 Там само.

РОЗДІЛ 5. НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї В АР КРИМ

сім'ї. Згідно Закону створення таких центрів покладено на спеціальні уповноважені органи місцевої влади з питань попередження насильства в сім'ї. Однак у зв'язку з відсутністю фінансування дотепер ці центри не створені. З огляду на це, особи, які вчинили насильство в сім'ї, не проходять психологічно-корегувальні програми¹³⁰.

Для покращення ефективності реагування правоохоронних органів у випадках скоєння насильства в сім'ї, Міністерство внутрішніх справ України та Програма рівних можливостей та прав жінок в Україні (ПРООН) проводять тренінги для дільничних інспекторів. Впродовж перших дев'яти місяців 2011 р. в різних районах АР Крим відбулося 20 таких тренінгів¹³¹. Дані про статистичний облік фактів насильства в сім'ї за останні роки представлені в Таблиці 5.1.2.

Таблиця 5.1.2.

Динаміка обліку насильства в АР Крим за 2006-2009 рр.¹³²

Найменування заходів	2006	2007	2008	2009
Всього перебуває на обліку осіб, які вчинили насильство в сім'ї	2754	3657	3618	3101
Поставлено на профілактичний облік осіб, які вчинили насильство в сім'ї, в т.ч.	2484	3020	2680	2640
фізичне насильство	1990	2274	2057	2089
сексуальне насильство	0	9	0	0
психологічне насильство	395	430	331	329
економічне насильство	99	307	292	222
Із загальної кількості осіб, які вчинили насильство в сім'ї, в т.ч.	2754	3657	3618	3101
особи жіночої статі	554	841	987	814
особи чоловічої статі	2104	2718	2624	2278
неповнолітні	96	98	7	9
Всього винесено офіційних попереджень про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї	2484	3020	2621	2640
Всього винесено офіційних попереджень про неприпустимість віктимної поведінки потенційної жертви насильства в сім'ї	151	336	104	0
Всього винесено захисних приписів	296	429	544	545
Прийнято судами рішення	1790	3732	3414	2935
Попередження	66	791	137	94
Штраф	1547	2655	2884	2295
Виправні роботи	0	0	4	5
Адміністративний арешт	169	219	388	317

130 Там само.

131 Там само.

132 Дані отримані за запитом у МВС України, ГУМВС України в Автономній Республіці Крим та Управлінні профілактики правопорушень, жовтень 2011 р.

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

Ці дані свідчать про незначне коливання кількості випадків насильства та переважання фізичного насильства, як такого, про яке найчастіше повідомляється в органи міліції. Найменш видимим та прихованим залишається сексуальне насильство в сім'ї. Серед поставлених на облік осіб, що скоїли насильство в сім'ї, в декілька разів переважають чоловіки. Головним офіційним інструментом боротьби проти насильства в сім'ї в АР Крим, як і в Україні загалом, продовжують залишатися попередження та штрафи. З огляду на те, що з багатьох причин насильство в сім'ї є латентним правопорушенням, значна частина випадків якого не розголошується та не повідомляється в офіційні органи, дані державної статистики не відображають його реальних масштабів. Більш адекватну оцінку поширеності насильства в сім'ї дають соціологічні опитування населення.

5.2. Думки та погляди населення про насильство в сім'ї

Діаграма 5.2.1.

Інтерпретації насильства

(Розподіл відсотків відповідей на запитання усіма можливими варіантами відповіді; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=32$, підвибірки чоловіків $n_2=12$, підвибірки жінок $n_3=21$)

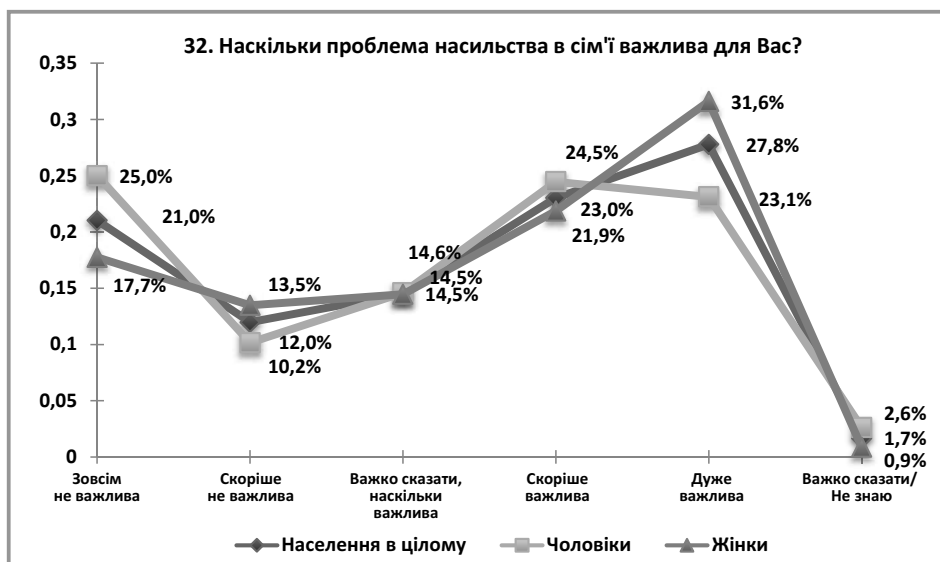
Якщо близько 2/3 опитаних вважають *матеріальне* (67%) і *сексуальне* (61,1%) різновиди насильства власне *насильством*, то тільки менше 1/3 розглядають психологічне (29,3%) і фізичне (25,5%) як насильство. Такий низький відсоток сприйняття фізичного насильства як насильства може означати або звичність, і в цьому сенсі «нормальність», фізичного насильства у сім'ї.

Через малий обсяг вибірки ми не можемо обґрунтовано стверджувати про наявність статистично значущих відмінностей між поглядами чоловіків та жінок щодо цього питання.

Діаграма 5.2.2.

Особиста важливість насильства в сім'ї

(Розподіл відсотків відповідей на запитання; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1168$, підвибірки чоловіків $n_2=428$, підвибірки жінок $n_3=738$)

У відповідях на це запитання фактично виокремлюються 2 підгрупи: для більшості (50,6%) проблема насильства в сім'ї «скоріше» чи «дуже» *важлива* і для меншості (33%) – «скоріше» або «зовсім» не важлива. Можливо, це 2 підгрупи із наявністю або відсутністю досвіду насильства в сім'ї.

І на 8,8% більше жінок (31,6%), ніж чоловіків (23,1%), вважають цю проблему «дуже важливою».

Проблема насильства в сім'ї важливіша для мешканців *менших населених пунктів* (величина кореляції з типом та розміром населеного пункту $r=-0,16$).

Діаграма 5.2.3.

Уявлення про важливість насильства в сім'ї в Криму

(Порівняння середніх арифметичних значень відповідей на запитання за шкалою від 1 – «зовсім не важлива» до 5 – «дуже важлива» та варіантом 7 – «важко сказати/не знаю»; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1225$, підвибірки чоловіків $n_2=445$, підвибірки жінок $n_3=780$)

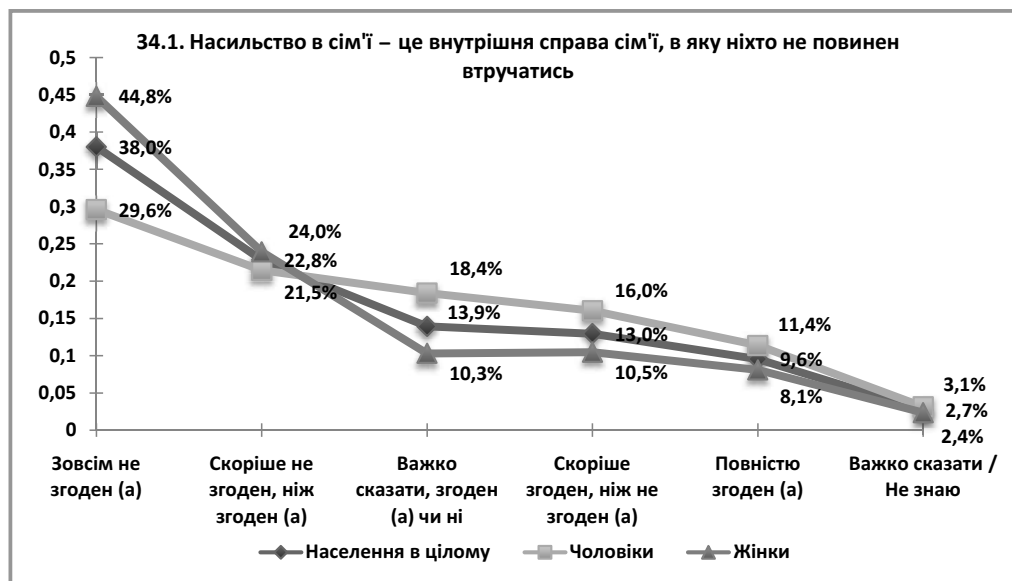

За цими даними усі різновиди насильства «скоріше» чи «дуже» важливі для населення Криму (середнє арифметичне відповідей 4,4-4,5). Непоясненим залишається той факт, чому, незважаючи на менше сприйняття фізичного і психологічного видів насильства як насильства, ці відмінності не відображаються у відповідях на це питання.

Діаграма 5.2.4.

Стереотип стосовно насильства в сім'ї #1

(Порівняння середніх арифметичних значень відповідей на запитання за шкалою від 1 – «зовсім не згоден» до 5 – «повністю згоден» та варіантом 7 – «важко сказати/не знаю»; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1217$, підвибірки чоловіків $n_2=443$, підвибірки жінок $n_3=774$)

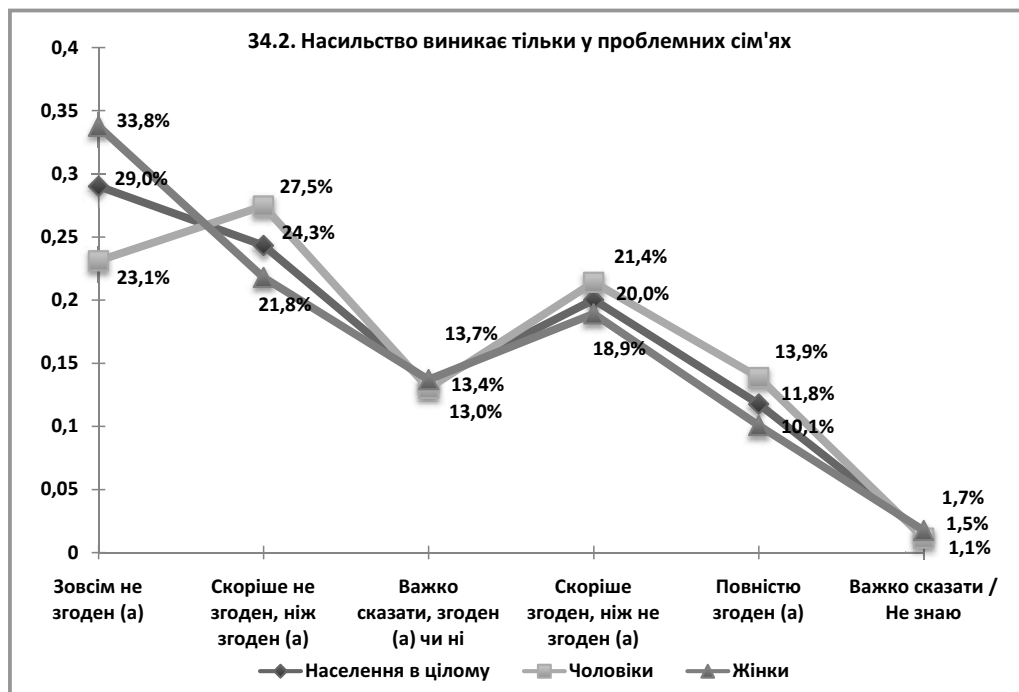

Показово, що близько 2/3 опитаних (60,9%) вважають насильство у сім'ї *соціальною проблемою*, яка заслуговує на зовнішнє втручання, оскільки «скоріше» або «зовсім» не згодні, що в неї не потрібно втручатись.

Проте важлива і розбіжність у тому, що набагато більше – 44,8% – жінок вважають, що це *не внутрішня справа*, і тільки 30% чоловіків підтримують те саме ставлення. Натомість, більше чоловіків (27,4%), ніж жінок (18,6%), скоріше згодні, що в це *втручатись не потрібно*.

Стереотип стосовно насильства в сім'ї #2

(Порівняння середніх арифметичних значень відповідей на запитання за шкалою від 1 – «зовсім не згоден» до 5 – «повністю згоден» та варіантом 7 – «важко сказати/не знаю»; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1216$, підвибірки чоловіків $n_2=442$, підвибірки жінок $n_3=775$)

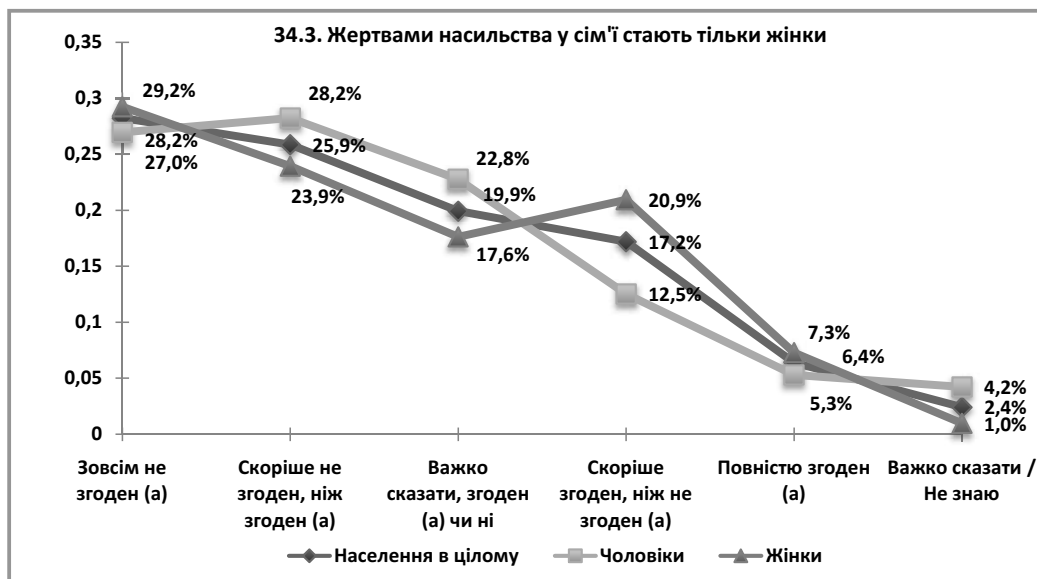
У відповідях на це запитання про стереотип респонденти розділились на 2 підгрупи: із цим «скоріше» чи «зовсім» не згодні 53,3%, тобто більшість, і «скоріше» чи «повністю» згодні 31,8%, тобто виразна меншість; як бачимо, чомусь частина вважає, що насильство в сім'ї виникає не тільки у проблемних сім'ях, а дещо менша частина – що тільки у проблемних.

Найбільші розбіжності у поглядах на цей стереотип проявляються в тому, що «скоріше» не згодні 27,5% чоловіків і 21,8% жінок, а «зовсім» не згодні 33,8% жінок і 23,1% чоловіків.

Діаграма 5.2.6.

Стереотип стосовно насильства в сім'ї #3

(Порівняння середніх арифметичних значень відповідей на запитання за шкалою від 1 – «зовсім не згоден» до 5 – «повністю згоден» та варіантом 7 – «важко сказати/не знаю»; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1217$, підвибірки чоловіків $n_2=442$, підвибірки жінок $n_3=775$)

Переважно мешканці Криму вважають, що жертвами насильства у сім'ї є не лише жінки, із цим «скоріше» або «зовсім» не згодні 54,1%.

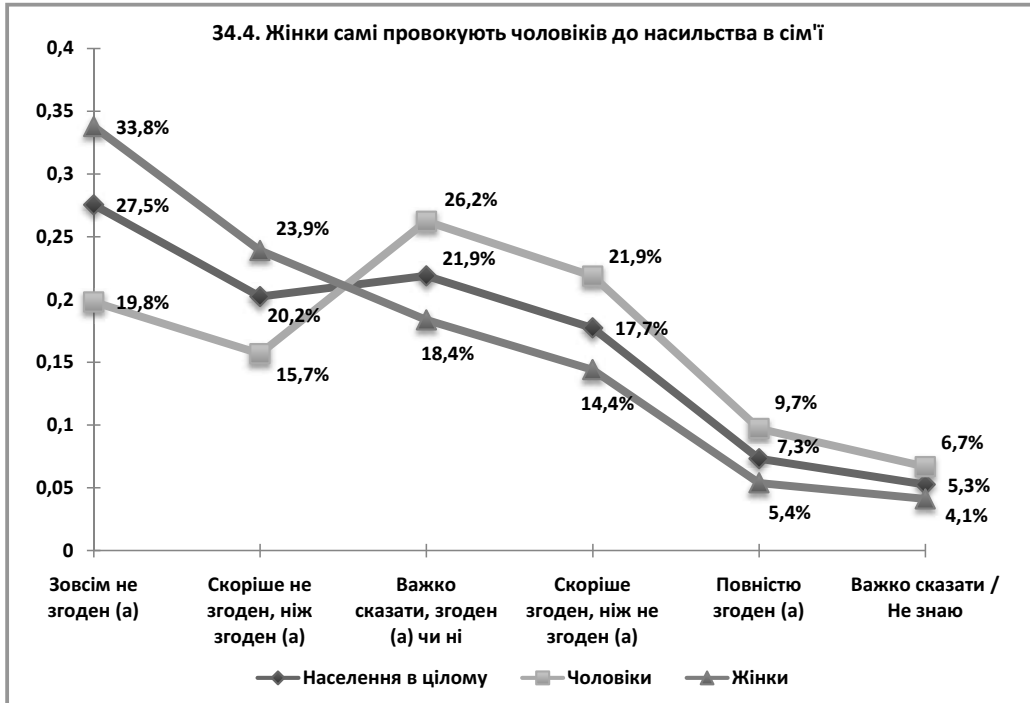
Причому якщо із цим скоріше погоджуються 20,9% жінок, то тільки 12,5% чоловіків.

У цей традиційний гендерний стереотип більше схильні вірити мешканці більших населених пунктів (величина кореляції з типом та розміром населеного пункту $r=+0,12$) та бідніші респонденти (величина кореляції з рівнем фінансового становища $r=-0,14$).

Діаграма 5.2.7.

Стереотип стосовно насильства в сім'ї #4

(Порівняння середніх арифметичних значень відповідей на запитання за шкалою від 1 – «зовсім не згоден» до 5 – «повністю згоден» та варіантом 7 – «важко сказати/не знаю»; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1209$, підвибірки чоловіків $n_2=439$, підвибірки жінок $n_3=770$)

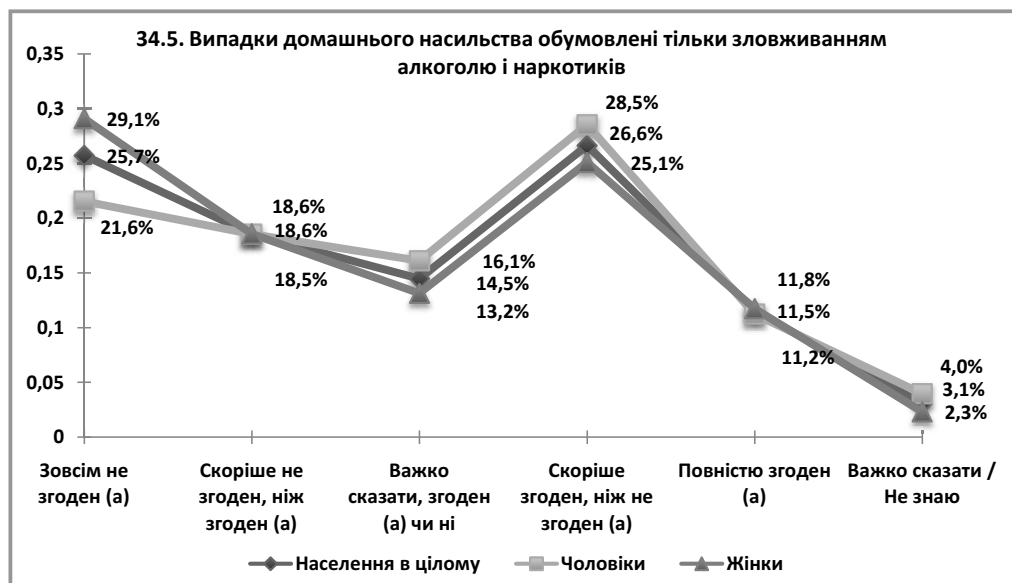
Так само важлива незгода найбільшої частини (47,8%) опитаних із тим стереотипом, що жінки самі провокують чоловіків до насильства.

Проте, якщо подивитись на розподіл за статтю, то 57,7% жінок не згодні або радше не згодні, лише 35,5% чоловіків такої самої думки, тоді як 19,8% жінок згодні і 31,6% чоловіків згодні.

Діаграма 5.2.8.

Стереотип стосовно насильства в сім'ї #5

(Порівняння середніх арифметичних значень відповідей на запитання за шкалою від 1 – «зовсім не згоден» до 5 – «повністю згоден» та варіантом 7 – «важко сказати/не знаю»; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1219$, підвибірки чоловіків $n_2=444$, підвибірки жінок $n_3=774$)

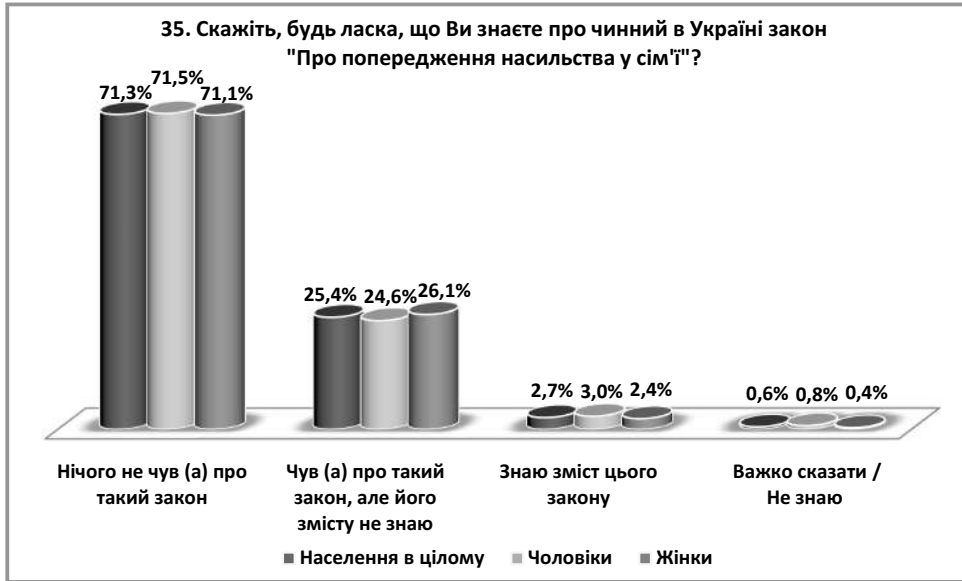

Мешканці Криму поділяються на 2 підгрупи: тих, хто переважно не згоден (44,3%) із тим, що алкоголь і наркотики є джерелом насильства і тих, хто переважно згоден (38,2%).

Діаграма 5.2.9.

Обізнаність із законом «Про попередження насильства у сім'ї»

(Розподіл відсотків відповідей на запитання; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1225$, підвибірки чоловіків $n_2=445$, підвибірки жінок $n_3=780$)

Так само, як і у випадку із законом «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків», більше 70% опитаних не чули про закон «Про попередження насильства у сім'ї» і тільки 2,7% знають його зміст. Це відображає вкрай *низьку обізнаність* населення.

Парадоксально, але мешканці *менших населених пунктів* частіше стверджують, що краще обізнані з цим законом (величина кореляції з типом та розміром населеного пункту $\rho=-0,22$).

Діаграма 5.2.10.

Думки щодо причин насильства в сім'ї

(Розподіл відсотків відповідей на запитання із максимум трьома варіантами відповіді; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1224$, підвибірки чоловіків $n_2=445$, підвибірки жінок $n_3=779$)

Найважливішими чинниками насильства в сім'ї вважають *алкоголізм і наркоманію* (49,1%), *економічні проблеми* (36,8%), *психологічні проблеми агресора* (29%), тобто *чинники агресорів*. Наступні 3 позиції: економічна залежність жертв (25,4%), психологічна залежність жертв (23,3%), фізична слабкість жертви (23,3%) – залежать від жертви.

Найбільші розбіжності у думках щодо причин насильства в сім'ї в тому, що на економічній залежності жертв наголошують 30,7% жінок і тільки 18,9% чоловіків. Натомість, на провокації з боку жертв звертають увагу 25,5% чоловіків і тільки 10,6% жінок, і психологічну залежність жертв відмічають 26,6% чоловіків проти 20,6% жінок. Тут може мати місце віктимна поведінка, тобто поведінка жертви, яка тільки відтворює насильство в сім'ї.

Діаграма 5.2.11.

Думки стосовно ініціаторів насильства в сім'ї

(Розподіл відсотків відповідей на запитання; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1160$, підвибірки чоловіків $n_2=427$, підвибірки жінок $n_3=730$)

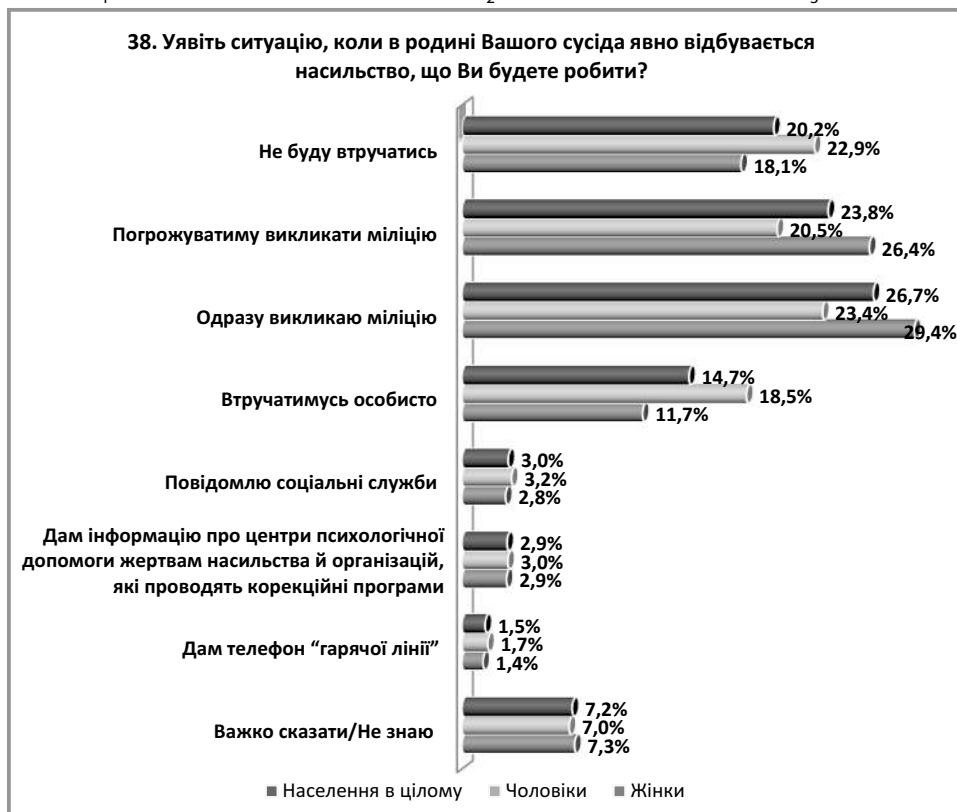
Це одне з небагатьох запитань, де найбільш поширена (33,4%) відповідь – важко сказати, імовірно, через те, що ці респонденти вважають, що у їхніх родині насильства в сім'ї немає. Виокремлюються 3 основні типи провокаторів насильства в сім'ї: чоловік (27,7%), дружина (18,4%) і батьки дружини або чоловіка (12,5%). Діти та інші родичі значно рідше бувають провокаторами.

Характерно, що жінки частіше за чоловіків вважають провокаторами саме чоловіків (37,3% проти 16% відповідно), а чоловіки частіше за жінок – саме дружин (27,1% проти 11,1% відповідно).

Діаграма 5.2.12.

Декларативні твердження стосовно дій у випадку насильства в сім'ї в родині сусіда

(Розподіл відсотків відповідей на запитання; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1225$, підвибірки чоловіків $n_2=445$, підвибірки жінок $n_3=780$)

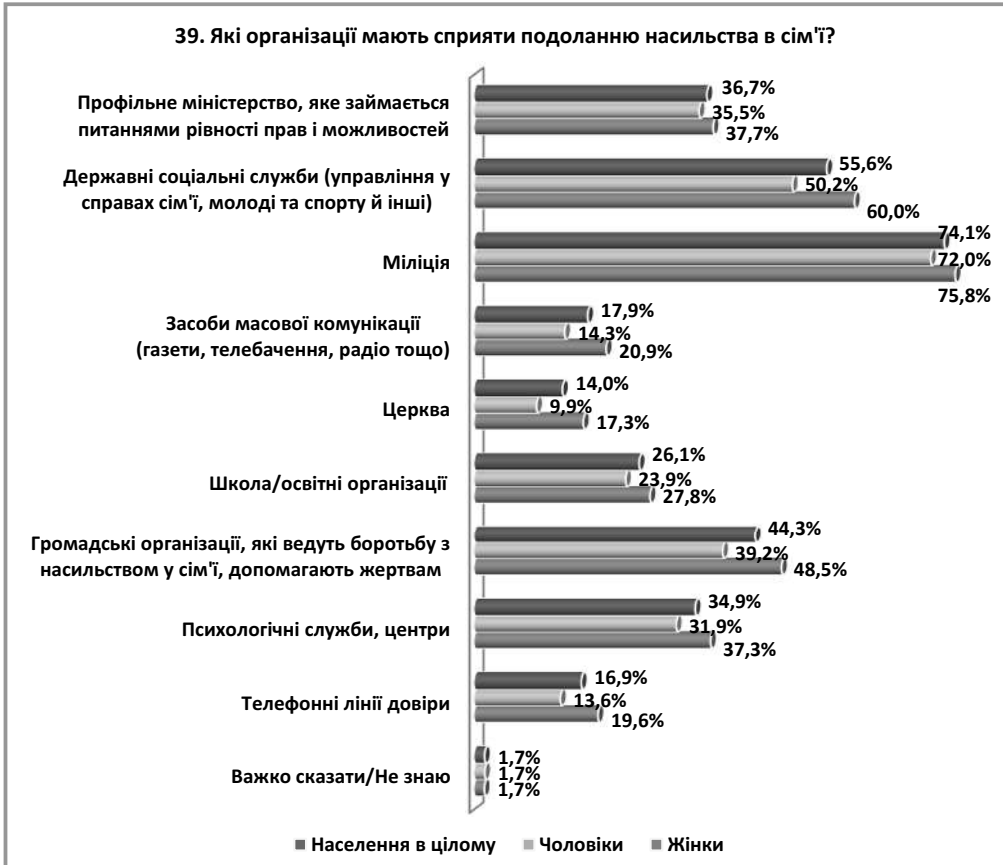
В уявленнях мешканців Криму найбільш виправдана реакція на насильство у родині сусіда – *звернення до міліції*: 23,8% стверджують, що погрожуватимуть викликати міліцію, а 26,7% стверджують, що викличуть міліцію одразу. Неформальний соціальний контроль у вигляді особистого втручання виглядає малопоширеним – до нього готові тільки 14,7%, та й то на словах. Про брак соціальної згуртованості або поширеність соціальної байдужості свідчить і те, що 20,2% взагалі не втручатимуться.

Однак *чоловіки й жінки зорієнтовані реагувати по-різному*: якщо жінки більш, ніж чоловіки, схильні звертатись до формальних інституцій соціального контролю – погрожувати викликати міліцію (26,4% проти 20,5%) або одразу викликати міліцію (29,4% проти 23,4%), то чоловіки більше за жінок схильються до протилежних тактик поведінки – не втручатись (22,9% проти 18,1%) або втручатись особисто (18,5% проти 11,7%).

Діаграма 5.2.13.

Нормативні уявлення про те, які інституції мають сприяти подоланню насильства в сім'ї

(Розподіл відсотків відповідей на запитання усіма можливими варіантами відповіді; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1222$, підвибірки чоловіків $n_2=444$, підвибірки жінок $n_3=778$)

На думку опитаних, долати насильство у сім'ї мають: у першу чергу, державні інституції, такі як міліція (74,1%), державні соціальні служби (55,6%) та профільне міністерство (36,7%); у другу чергу, інституції громадянського суспільства, зокрема, громадські організації (44,3%) та психологічні служби й центри (34,9%); і в третю чергу, заклади освіти, наприклад, школа (26,1%).

Складається враження, що жінки бачать більш комплексне рішення подолання проблеми насильства в сім'ї. Адже опитані жінки частіше, ніж чоловіки, зазначали, що деякі інституції мають долати насильство в сім'ї: державні соціальні служби (60% у порівнянні з 50,2% відповідно), громадські організації (48,5% і 39,2%), мас-медіа (20,9% і 14,3%), церква (17,3% і 9,9%).

Діаграма 5.2.14.

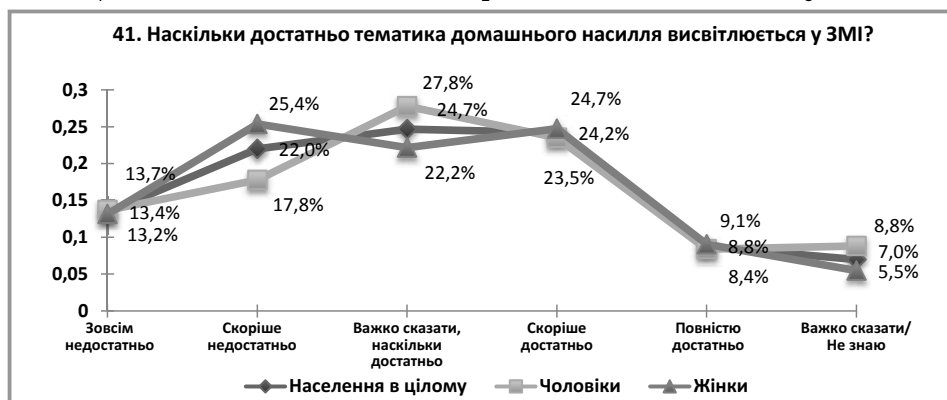
Оцінка ефективності роботи правоохоронних органів щодо насильства в сім'ї
(Розподіл відсотків відповідей на запитання; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1223$, підвибірки чоловіків $n_2=444$, підвибірки жінок $n_3=779$)

Роботу правоохоронних органів із реакції на насильство в сім'ї визнають *переважно неефективною* – як «скоріше» або «зовсім» неефективну її роботу оцінюють 69,7% мешканців Криму. Проте тут може відобразитися і загальний рівень критики чи недовіри до МВС.

Діаграма 5.2.15.

Оцінка повноти висвітлення тематики насильства в сім'ї в мас-медіа
(Розподіл відсотків відповідей на запитання; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1224$, підвибірки чоловіків $n_2=445$, підвибірки жінок $n_3=779$)

Найпоширеніший (24,7%) варіант відповіді «важко сказати, наскільки достатньо», і при цьому відповіді «скоріше недостатньо» і «скоріше достатньо» за кількістю майже однакові.

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

Однак жінки більшою мірою (25,4%), ніж чоловіки (17,8%), схильються до думки, що тематика насильства в сім'ї висвітлюється «скоріше недостатньо», тобто вони очікують ширшого висвітлення цієї проблеми.

Діаграма 5.2.16.

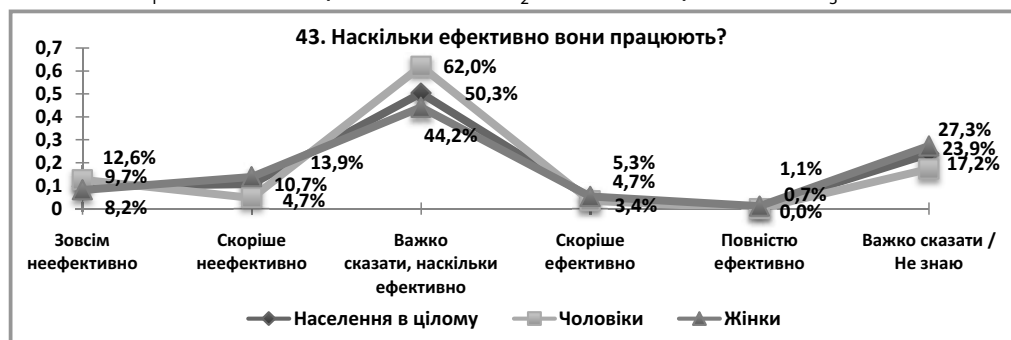
Обізнаність із наявністю притулків для жертв насильства в сім'ї у Криму
(Розподіл відсотків відповідей на запитання; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1217$, підвибірки чоловіків $n_2=442$, підвибірки жінок $n_3=775$)

Майже 90% респондентів не чули про притулки для жертв насильства у Криму, що говорить про *вкрай низьку обізнаність* щодо цих закладів.

Діаграма 5.2.17.

Оцінка ефективності роботи притулків для жертв насильства в сім'ї у Криму
(Розподіл відсотків відповідей на запитання; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=129$, підвибірки чоловіків $n_2=36$, підвибірки жінок $n_3=97$)

З урахуванням відповіді на попереднє питання, цілком закономірно, що половині (50,3%) респондентів *важко сказати, наскільки ефективно* працюють ці притулки.

Діаграма 5.2.18.

Обізнаність із акцією «Стоп насильству!»

(Розподіл відсотків відповідей на запитання; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1202$, підвибірки чоловіків $n_2=435$, підвибірки жінок $n_3=768$)

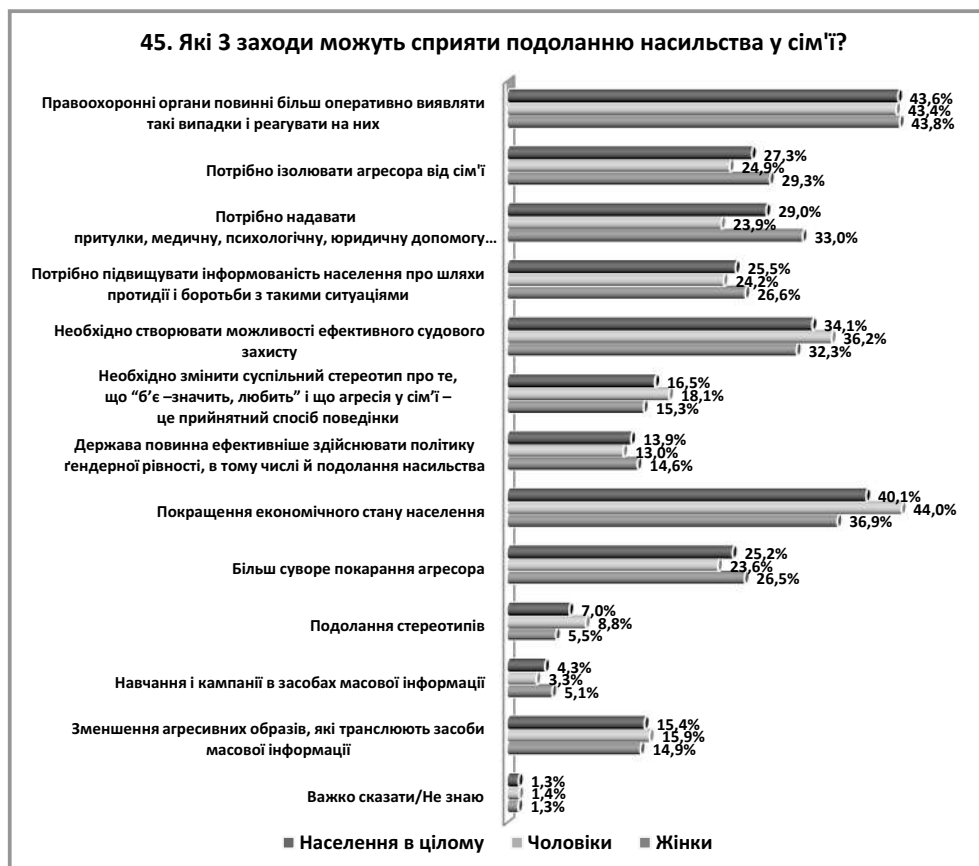

Кожен п'ятий опитаний (22,3%) чув або чула про акцію «Стоп насильству!» у Криму, що свідчить про деяку обізнаність із цією акцією.

Із цією акцією більш обізнані респонденти: *молодші* (величина кореляції з віком $r=+0,12$), мешканці *менших населених пунктів* (величина кореляції з типом та розміром населеного пункту $r=+0,10$), *освіченіші* (величина кореляції з рівнем освіти $r=-0,12$) та *заможніші* (величина кореляції з рівнем фінансового становища $r=-0,11$).

Діаграма 5.2.19.

Думки про те, які інституції можуть сприяти подоланню насильства в сім'ї в сім'ї
 (Розподіл відсотків відповідей на запитання із трьома можливими варіантами відповіді; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1225$, підвибірки чоловіків $n_2=445$, підвибірки жінок $n_3=780$)

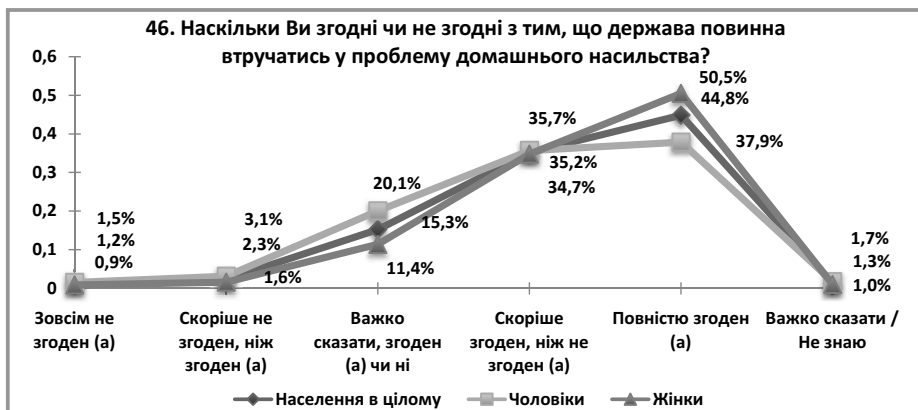
Серед заходів подолання насильства в сім'ї сумарно лідирують *каральні*: оперативніша робота правоохоронних органів (43,6%), ізоляція агресора від сім'ї (27,3%) та суворіше покарання агресора (25,2%). Паралельно *важливими* є іще 2 групи заходів: *структурні*, наприклад, покращення економічного стану населення (40,1%) та *захисні* – можливості ефективного судового захисту (34,1%), надання допомоги жертвам (29%). *Інформаційний вплив* визнається *менш важливим*: підвищення інформованості населення (25,5%), осуд агресії у сім'ї (16,5%), зменшення агресивних образів у ЗМІ (15,4%).

При цьому як заходи подолання насильства в сім'ї покращення економічного стану населення більшою мірою підтримують чоловіки (44%), ніж жінки (36,9%), а надання допомоги жертвам – більшою мірою жінки (33%), ніж чоловіки (23,9%).

Діаграма 5.2.20.

Нормативне уявлення про те, чи повинна держава втручатись у проблему насильства в сім'ї

(Розподіл відсотків відповідей на запитання із трьома можливими варіантами відповіді; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1225$, підвибірки чоловіків $n_2=445$, підвибірки жінок $n_3=780$)

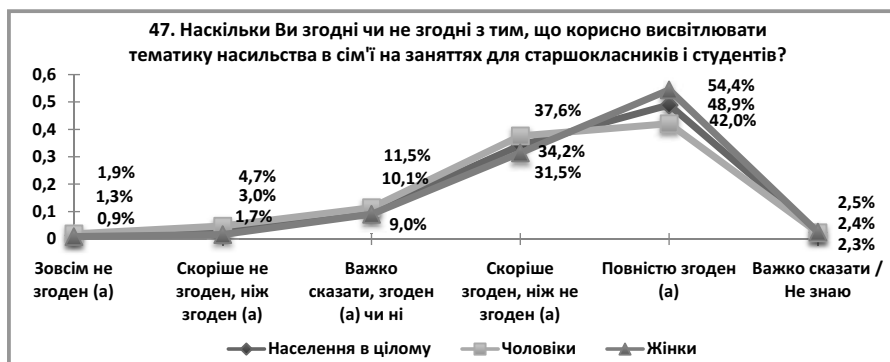

Цілих 80% опитаних переконані, що держава має втручатись у проблему насильства в сім'ї. Із такою соціальною політикою більшою мірою згодні жінки (85,2%), ніж чоловіки (73,6%).

Діаграма 5.2.21.

Нормативне уявлення про те, наскільки корисно висвітлювати тематику насильства в сім'ї на заняттях у закладах освіти

(Розподіл відсотків відповідей на запитання із трьома можливими варіантами відповіді; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1225$, підвибірки чоловіків $n_2=445$, підвибірки жінок $n_3=780$)

Ще більше – більше 83,1% – вважають, що потрібно висвітлювати тематику насильства в сім'ї у закладах освіти. Із цим також більше погоджуються жінки (85,9%), ніж чоловіки (73,7%).

Діаграма 5.2.22.

Джерела інформації з питань сім'ї

(Розподіл відсотків відповідей на запитання усіма можливими варіантами відповіді; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1217$, підвибірки чоловіків $n_2=443$, підвибірки жінок $n_3=774$)

Інформацію з питань сім'ї населення Криму найбільше (37,4%) отримує з телебачення.

Такого роду інформацію отримують з телебачення частіше респонденти *старшого віку* (величина кореляції з віком $r=+0,17$) та *бідніші* (величина кореляції з рівнем фінансового становища $r=-0,13$).

З *радіостанцій* – частіше мешканці *більших населених пунктів* (величина кореляції з типом та розміром населеного пункту $r=+0,11$).

Із *преси* – частіше: мешканці *більших населених пунктів* (величина кореляції з типом та розміром населеного пункту $r=+0,20$), *освіченіші* (величина кореляції з рівнем освіти $r=+0,13$) та *заможніші* (величина кореляції з рівнем фінансового становища $r=+0,10$).

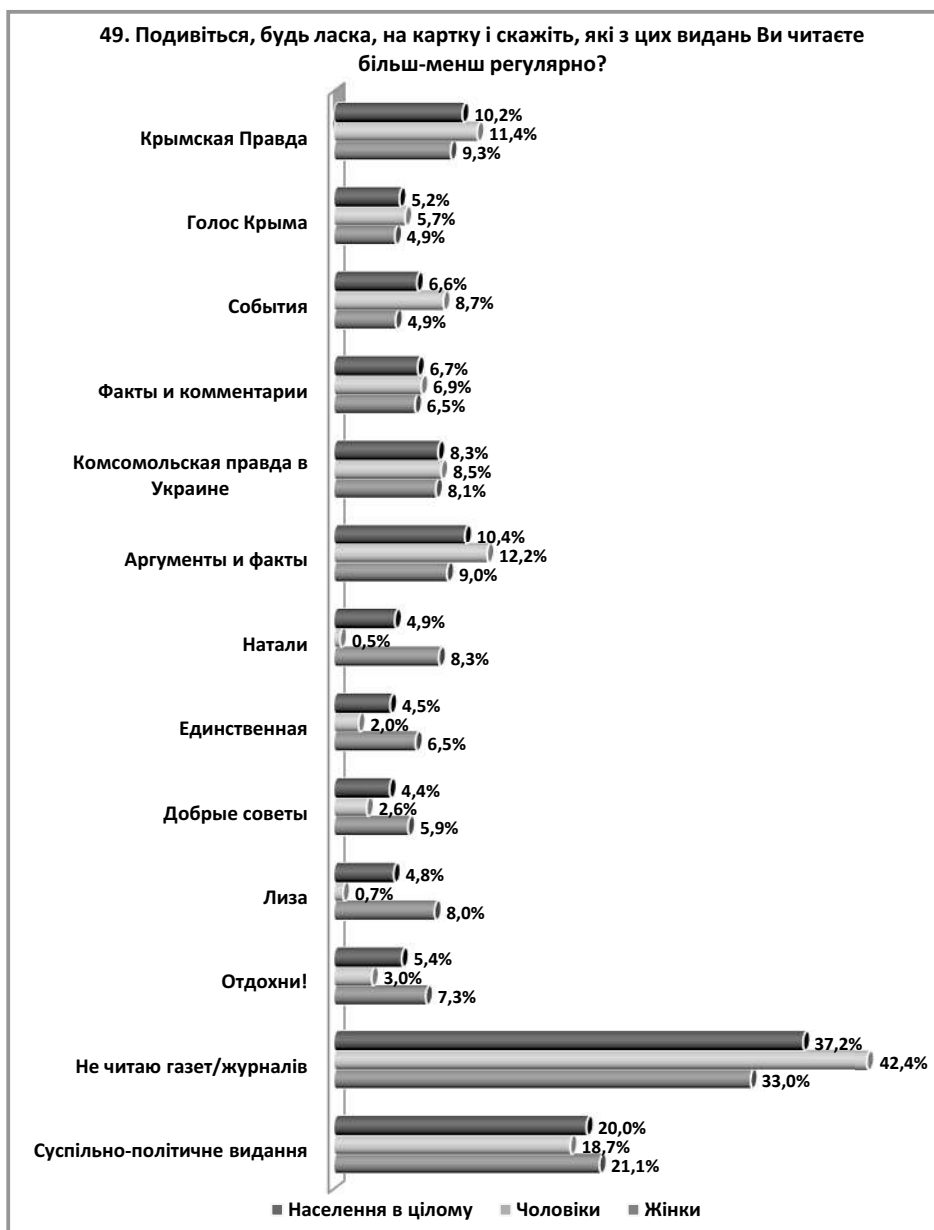
Із *розповідей* – частіше мешканці *більших населених пунктів* (величина кореляції з типом та розміром населеного пункту $r=+0,17$).

З *Інтернету* цілком передбачувано таку інформацію частіше отримують респонденти: *молодші* (величина кореляції з віком $r=-0,41$), мешканці *більших населених пунктів* (величина кореляції з типом та розміром населеного пункту $r=+0,16$), *освіченіші* (величина кореляції з рівнем освіти $r=+0,28$) та *заможніші* (величина кореляції з рівнем фінансового становища $r=+0,28$).

Діаграма 5.2.23.

Друковані ЗМІ, які регулярно читають мешканці Криму

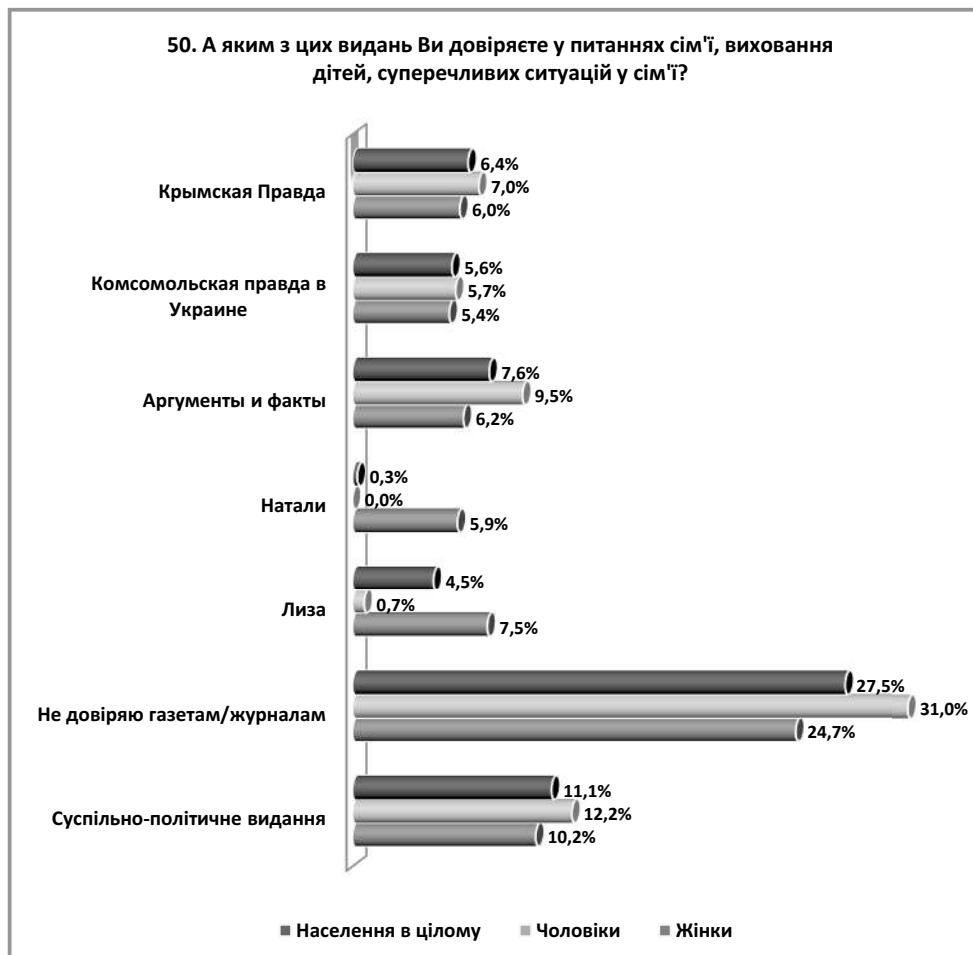
(Розподіл відсотків відповідей на запитання усіма можливими варіантами відповіді; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1216$, підвибірки чоловіків $n_2=441$, підвибірки жінок $n_3=776$)

Діаграма 5.2.24.

Друковані ЗМІ, яким довіряють мешканці Криму

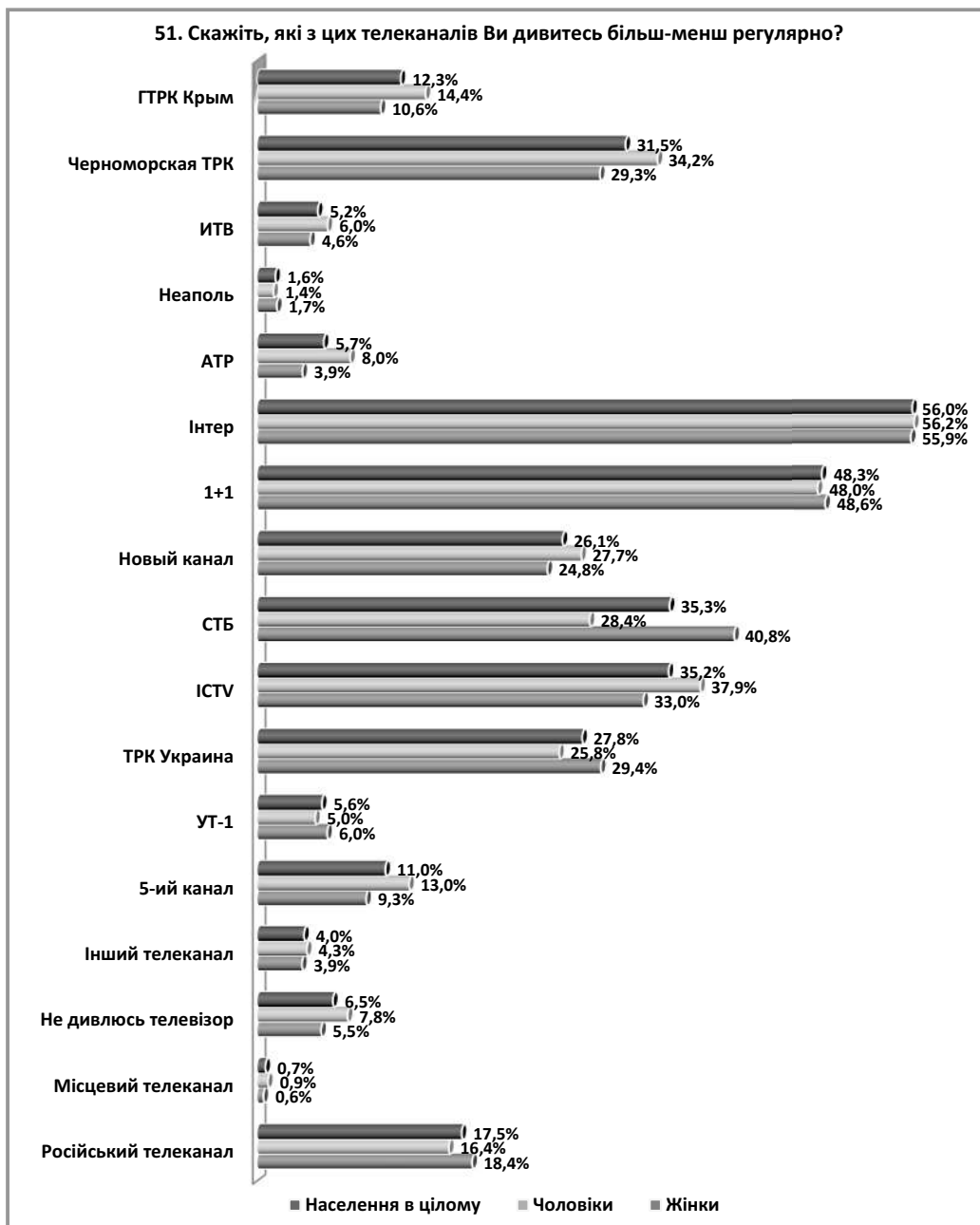
(Розподіл відсотків відповідей на запитання усіма можливими варіантами відповіді; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=925$, підвибірки чоловіків $n_2=329$, підвибірки жінок $n_3=599$)

Діаграма 5.2.25.

Телеканали, які регулярно дивляться мешканці Криму

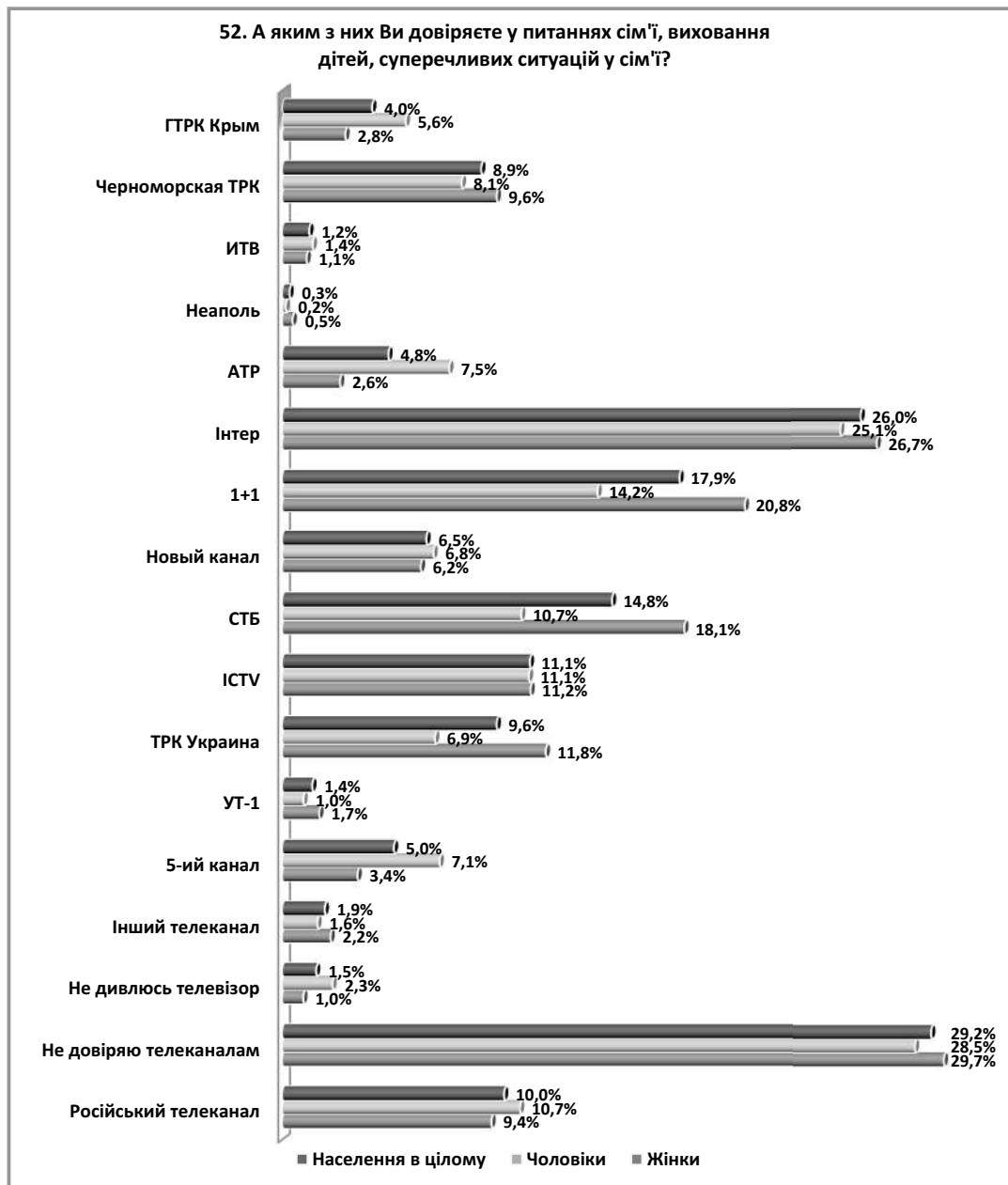
(Розподіл відсотків відповідей на запитання усіма можливими варіантами відповіді; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1212$, підвибірки чоловіків $n_2=443$, підвибірки жінок $n_3=776$)

Діаграма 5.2.26.

Телеканали, яким довіряють мешканці Криму

(Розподіл відсотків відповідей на запитання усіма можливими варіантами відповіді; обсяг вибірки населення в цілому $n_1=1171$, підвибірки чоловіків $n_2=423$, підвибірки жінок $n_3=750$)

5.3. Експертні думки щодо насильства в сім'їНасильство в сім'ї: причини, проблемні аспекти, співпраця задля подолання

Питання насильства в сім'ї досі залишається в Україні **малодослідженим**, згідно з думкою експертки-представниці центральної влади: *«На сьогоднішній день обстеження по насилію не було проведено соціологічних. Ми зараз користуємося виключно інформацією міністерства внутрішніх справ. Касателіно обстеження, то опіть-таки, європейська стат. комісія рекомендує кожній країні провести таке обстеження, но оно очень дорогостоящее. Нужно разработать этические принципы, как провести интервью с женщиной и с мужчиной, т.е. сами понимаете, не каждая сможет сказать об этом. Но явление есть тем не менее».*

Незважаючи на факт прийняття окремого **закону** стосовно попередження насильства в сім'ї¹³³, експертки вказують на низку проблемних аспектів цього документу:

«Я б навіть не про закон про рівні права та можливості говорила, а про закон про попередження насильства в сім'ї. От здавалося б закон, який просто формальний. По ньому, по цьому закону, взагалі не можна захистити жертву насильства, я не кажу про гендерне насильство, а в той же час він так важко йшов. Будь-які зміни, вони впиралися в безліч таких дрібниць, які ставили хрест повністю на роботі з цими законами. Нерозуміння, небажання, а що ви тут бачите, а і так все нормально, а чого ви хочете це робити? Я починала, і весь час ми 2-4 роки починали з того, що пояснювали, для чого це потрібно. Вели статистику, гендерну статистику. Коли ми розбили за статтю жертв насильства, то перші, хто кричав на нас, це Міністерство внутрішніх справ. У нас взагалі раніше навіть статистики не було скільки жінок, скільки чоловіків. Там, наприклад, просто було жінок звернулось, чоловіків. Але ж у нас в законі чітко ведеться мова про сексуальне насильство, про фізичне, психологічне, про кривдників зміни внесли. Треба ж було побачити, хто є кривдниками, хто є жертвами, по якому насильство більше, де, хто. «А для чого?», «а чому?», «а ми не бачимо сенсу»... Навіть ті, хто працював з протидії насильству, вони самі не розуміли, чому вони повинні були це робити. І от таблицька статистика, я сьогодні знову глянула кінцеві таблицьки, які зараз на сьогоднішній день заповнюються органами державними по протидії насильству, залишили статі не у всіх місцях, як ми пропанували. Розумієте? І от вам здавалось би. Міністерство внутрішніх справ, в якому був і гендерний радник, і семінари з гендерних питань проводилися, але чомусь ці семінари проводилися, мабуть, не для тих департаментів чи для кого я не знаю, тому що будь-яка статистика, вона впиралась в нерозуміння. Будь-яка зміна закону, вона впиралась в нерозуміння».

(Представниця центральної влади України)

133 Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 року № 2789-III.

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

Із результатів роботи Національної гарячої лінії, представниця НУО зазначає, що *«в Криму на сьогоднішній день не вистачає таких організацій, які б могли надавати юридичну допомогу, могли супроводжувати справи в суді, і наші юристи, вони виїждять на місце, допомагають оформляти документи».*

Серед **причин** виникнення насильства в сім'ї експертки загалом називають складні економічні умови, зловживання алкоголем з боку агресора, розповсюджені у суспільстві гендерні стереотипи, а також нездатність розв'язувати сімейні проблеми шляхом діалогу і взаєморозуміння. Так, одна з представниць НУО вважає, що *«первая причина возникновения домашнего насилия – это легкомысленное вступление в брак. Потому что люди не подготовлены среди молодежи. Среди среднего возраста – это алкогольная зависимость, наркомания у кого-то из членов семей. Еще должно быть терпение, уважение. Отсутствие этих качеств является причиной возникновения домашнего насилия. Если человек видит, что в семье что-то не ладится, то нужно это разрешить. Если сам не можешь решить проблему, нужно найти специалистов, но не решать это варварским методом».*

Стосовно **притулків** для жертв насильства в сім'ї, то експертки та експерти зазначають їх малу кількість (*«по жертвам насилия у нас 2 центра, один в селе Изумрудном, кризисный центр для людей, пострадавших от домашнего насилия, центр матери и ребенка в селе Чистеньком»*), - представниця влади АР Крим. Вони також підкреслюють доцільність більшого рівня інформованості, звертають увагу на невідповідний стан заявлених державою кризових центрів, роботу лише із жертвами насильства, а не кривдниками:

«Понимаете, я прилетела сейчас в Варшаву, там была ежегодная конференция ОБСЕ, и я послушала, ну все страны, работающие в ОБСЕ, там были представлены, я послушала, у всех, в принципе, та же самая проблема, если речь идёт о насилии. Создаются кризисные центры, создаются приюты для жертв насилия и, понимаете, одна и та же проблема – в этих приютах оказываются женщины и дети. Или мужчины – они тоже терпят насилие. Т.е. те, кто потерпел насилие. А насильник остаётся в своей квартире, в своём доме. И с ним будут, может быть, кстати, это тоже ещё не очень развито, проводит работу с «кривдниками», как мы говорим, или с теми, кто совершил насилие. Но почему-то изымается жертва в приют. А может быть, нужно делать наоборот? Может быть, нужно насильника изолировать, а жертва пусть живёт с детьми в нормальных, человеческих условиях в своём доме, со своими кастрюлями, грубо говоря, со своей постелью? Но это свойственно для всех стран в основном. Мы изымаем жертву и начинаем ей оказывать медицинскую социальную, социологическую, психологическую и все остальные помощи. Параллельно работаем с насильником, но он при этом живёт в более комфортных условиях, чем женщина. А ей потом нужно туда вернуться. Понимаете, т.е. должна быть ещё государственная защита этих прав и этих возможностей. Это законодательная база, естественно, ну, и её реализация».

(Представниця центральної влади України)

Представниця НУО надала приклад **проблемного** випадку в Криму, пов'язаного із закладом для потерпілих від насильства: *«І ось в місті Севастополі є медико-реабілітаційний центр для потерпілих від насильства. Він працює вже багато років, там є штат в цьому центрі, якщо цікаво можна на це подивитися, але за всі роки його існування у них не було жодної особи, яка б звернулася до цього центру. Тобто це з офіційної відповіді, яка надана з міста Севастополь. При тому, що і випадків там чимало за ці всі роки було, і фізичного побиття. Для нас це питання, от ми як раз аналізували їх відповідь і були дуже здивовані: а чому така ситуація, чи то ніхто не знає про те, що є такий центр, чи то ніхто не звертається, чи то немає реклами. Тобто ця відповідь у нас залишається без питання, але факт залишається фактом».*

Натомість представниця медіа зазначає про **брак реальної допомоги жертвам насильства** у Криму: *«В Криму достаточного розпространено. Другое дело, что по-прежнему реальную помощь никто не может предоставить. Говорят у нас очень много, собирают регулярно пресс-конференции, круглые столы, а реальную помощь человеку, который страдает от семейного насилия, оказать не могут».*

Також журналістка привертає увагу до однієї із форм насильства в сім'ї, яке стосується **людей літнього віку**: *«А в Криму, да, пожалуй, я бы такую особенность выделила – это насилие в отношении пожилых людей со стороны детей. И это связано с недвижимостью. Т.е. дети требуют на них переписать недвижимость, чтобы продать её либо распорядиться каким-либо другим образом, и своих пожилых родителей подвергают различным формам насилия, психологического, т.е. весь спектр – психологическое, экономическое, физическое насилие. И такие случаи, кстати, наиболее трудны для того, чтобы реальную помощь оказать, практически невозможно».*

Проте, з іншого боку, зазначається про досить успішну **співпрацю** організації «Ла Страда» з партнерами:

«Знаете, мы співпрацюємо з низкою громадських організацій кримських. У нас є там наші представники тренерської мережі, у нас є такі програми, які реалізуються, молодіжні партнерські проекти і, в принципі, ті люди, ті експерти, з якими ми працюємо, ми задоволені цією роботою. І варто також відмітити дуже позитивну роль, яку відіграє міністерство або управління у справах сім'ї і гендерної рівності, ну ця структура, да, я можу неправильно її називати, вона багато разів змінювала свою назву, і на всі наші пропозиції, ініціативи завжди отримуємо позитивні відгуки і це дуже приємно. Хоча, в принципі, по інших областях у нас схожа ситуація. Просто в Криму багато чого проводиться. Одна з останніх акцій проти насильства щодо дітей, вона відбулася наприкінці серпня в Євпаторії на набережній спільно з міністерством, міським відділом у справах сім'ї і молоді. Було роздано багато матеріалів, тобто робота така ведеться».

Завдяки успішній співпраці з громадськими організаціями відбувається **навчання працівників міліції** стосовно питань насильства в сім'ї, що є важливим аспектом у розв'язанні даної проблеми:

«Единственная проблема может стоять в обучении и наличии специалистов, которые бы занимались этим вопросом. Вот у нас уже который год налаживаются отношения с общественными организациями, и мы проводим обучение участковых инспекторов по вопросам предупреждения насилия в семье, по вопросам торговли людьми. То есть все эти вопросы обрабатываются в комплексе и они напрямую связаны с вопросами гендерной политики».

(Представник влади АР Крим)

Окрім того, експерт із Управління громадської безпеки ГУ МВС України в АР Крим додає: *«У нас в регионе они достаточно активны, проявляют инициативу. У нас этот месяц объявлен как **«месяц борьбы с насилием в семье»**. В этом месяце мы достаточно часто приглашали на уровне города центры социальных служб симферопольского горисполкома, мы приглашали представителей кризисного центра для пострадавших от насилия в семье, мы приглашали руководителей центра по коррекционной программе, который у нас на Лермонтова в опорном пункте. Мы, по крайней мере, принимали меры для того, чтобы наладить надлежащее взаимодействие. Потому что зачастую бывает так, что милиция работает себе в своем направлении, центры социальных служб – в своем направлении».*

Окрім того, активну діяльність із попередження насильства у сім'ї ведуть **громадські організації**, наприклад, громадська організація «Відновлення»: *«Вот, смотрите, у нас есть горячая линия: «Нет домашнему насилию!», «Да счастливой и крепкой семье!». Мы раздаем такие листовки по всем государственным структурам, и они звонят нам. Мы потом даже сами связываемся с милицией, даем адреса тех семей, в которых происходит подобное, принимаем заявления по звонкам соседей».*

Робота з медіа: інформаційні приводи і важливість проблематики

За результатами експертних інтерв'ю, двоє кримських представників мас-медіа зазначили, що насильство у сім'ї – не така важлива проблема, аби приділяти їй увагу у ЗМІ. Можливо, те, що спеціалісти, які працюють у медіа, не вважають цю тему болючою, призводить до недостатнього висвітлення проблеми (одна із кримських журналісток: *«За всё время, пока я проработала, например, на телевидении и занималась журналистикой, этот вопрос ни разу так остро и не вставал. Т.е. не было такой темы, не освещается она настолько у нас»*). Представниця медіа зазначає: *«Эта тема, она всегда освещалась, но недостаточно активно и, мне кажется, что самая главная проблема в том, что проблемы насилия у нас не воспринимают как насилие. Т.е. это обычные бытовые ссоры, обычные бытовые неурядицы. И как принято у нас в Крыму, да и в Украине, что сор из избы не следует выносить. Последние несколько лет я заметила, что этой теме уделяется намного больше внимания. Я думаю, что это связано с тем, что Евросоюз и другие европейские организации более предметно занимаются этим в Украине».*

Одна із проблем роботи із медіа – **необхідність сплати** за медіа продукт: *«Я скажу по поводу средств массовой информации. Я столько раз туда обращалась, но за все нужно платить деньги. Даже социальную рекламу нужно делать через Киев, нужно писать письма, и для этого нужны деньги. В основном по телевизору у нас показывают все то, за что платятся деньги. Общественной организации пробиться туда без денег невозможно».* Про такий аспект зазначила представниця НУО, яка надає психологічну допомогу людям, які потерпають від насильства, а також займається профілактикою цього явища серед шкільної молоді.

Журналістки підкреслюють важливість **інформаційних приводів** задля висвітлення тематики гендерної рівності, зокрема, і питання насильства в сім'ї:

«Вы знаете, это происходит волнами. Если происходит какая-то пресс-конференция в Крыму на эту тему или какое-то мероприятие, то тогда об этом говорят. Т.е. говорит о том, что постоянно об этом вещают, рассказывают – нет».

(Представниця медіа)

Успішним прикладом **співпраці** різних акторів процесу впровадження гендерної рівності, зокрема інформування громадськості через акції та канали поширення інформації, експертки називають щорічну інформаційну кампанію, яка проходить також і в Криму **«Стоп насильству!»**, інформаційна кампанія **«Залишайся людиною»** Програми ЄС «Права жінок і дітей в Україні – комунікаційний компонент». Представниця НУО зазначає про позитивні аспекти кампанії «Залишайся людиною»: *«Вы знаете, я вижу реакцию. Были розовые браслеты с надписью «Оставайся человеком». Акция проходила возле кинотеатра Симферополь, очень много брали интервью, по телевидению показывали, было также выложено в интернет, в прессе было напечатано. И, самое главное, что первое время практически полгорода ходили в розовых браслетах. Потом я пошла делать ногти и увидела, что девочка сидела в розовом браслете. Я у нее спросила, где она его взяла. Она мне ответила: «Раздавали. И Вы знаете, мне даже он помогает. Я дома, когда хочу поругаться, смотрю на браслет и вижу надпись «Оставайся человеком!» и сразу у меня это проходит». Я считаю, что в этом есть смысл».*

5.4. Тріангуляція даних щодо насильства в сім'ї

Стосовно **законодавства** у сфері попередження насильства в сім'ї, незважаючи на факт прийняття окремого закону задля попередження насильства в сім'ї, експертки вказують на низку проблемних аспектів у цьому документі. І якщо для закону існує чотири різновиди насильства в сім'ї, то близько 2/3 опитаних вважають **матеріальне** (67%) і **сексуальне** (61,1%) різновиди насильства власне **наси́льством** і тільки менше 1/3 розглядають психологічне (29,3%) і фізичне (25,5%) як насильство.

Відповідно до даних загальноукраїнського соціологічного дослідження GfK

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

Україна у 2009 році, 44 % опитаних відзначають, що **знавали насильства у сім'ї**. За даними опитування, проведеного КМІС, мешканці Криму фактично виокремлюються 2 підгрупи: для *більшості* (50,6%) проблема насильства в сім'ї «скоріше» чи «дуже» *важлива* і для меншості (33%) – «скоріше» або «зовсім» не важлива. Можна припустити, що це саме і є 2 підгрупи із наявністю або відсутністю досвіду насильства в сім'ї. Причому на 8,8% більше жінок (31,6%), ніж чоловіків (23,1%), вважають цю проблему «дуже важливою».

Необхідно зважити на те, що факти насильства в сім'ї часто замовчуються у родині, тому можна припустити, що їх реальні показники поширеності є значно вищими. У цьому аспекті показово, що близько 2/3 опитаних (60,9%) вважають насильство у сім'ї *соціальною проблемою*, яка заслуговує на зовнішнє втручання (в тому числі державне – 80% респондентів згодні, що держава повинна втручатися).

З іншого боку, зафіксоване у статистиці зростання кількості *zareєстрованих* випадків насильства та осіб, покараних за це правопорушення, не обов'язково є результатом зростання кількості таких випадків. Це може бути також результатом більш ретельної роботи правоохоронних органів та того, що жертви насильства частіше усвідомлюють те, що про цю проблему варто повідомляти у міліцію.

У громадській думці населення Криму *всі різновиди насильства* є «скоріше» чи «дуже» *важливими* (середнє арифметичне відповідей 4,4-4,5). Хоча, за статистикою, *фізичне* та *психологічне* насильство є найбільш розповсюдженими видами насильства в сім'ї, на які припадає 95% випадків. Ці факти, однак, не свідчать про те, що фізичне насильство в сім'ї є найбільш розповсюдженим порівняно з іншими видами насильства. Вони говорять лише про те, що у випадках скоєння такого насильства його жертви найчастіше звертаються за допомогою до правоохоронних органів. Найменш видимим та прихованим залишається сексуальне насильство в сім'ї.

За даними загальноукраїнського опитування GfK Україна у 2009 році, характерним для насильства в сім'ї є його чітка **гендерна специфіка** – *жертвами найчастіше* є *жінки та діти*, чоловіки ж в більшості випадків виступають *агресорами*. В значній частині таких випадків агресором був батько (59% у випадку чоловіків та 53% у випадку жінок). Мати, як особа, яка вчиняла фізичне насильство над дітьми була відзначена у 28% випадків серед опитаних жінок та чоловіків. 80% опитаних жінок, які зазнавали фізичне насильство в дорослому віці, відзначили, що вони потерпали від власних чоловіків. Натомість лише 15% чоловіків-жертв сімейного фізичного насильства зізналися, що агресорами були їх дружини.

Дані опитування КМІС у Криму дають дещо інакшу картину. Переважно мешканці Криму вважають, що *жертвами насильства у сім'ї* є не лише жінки, із цим «скоріше» або «зовсім» не згодні 54,1%. Так само важлива *незгода* найбільшої частини (47,8%) опитаних із тим стереотипом, що *жінки самі провокують чоловіків до насильства*. Виокремлюються 3 основні типи провокаторів насильства в сім'ї: чоловік (27,7%), дружина (18,4%) і батьки дружини або чоловіка (12,5%).

Існує задекларована **державна політика** із запобігання насильству в сім'ї. Разом з цим спостерігається дуже низький рівень взаємодії між різними структурами на

обласному та особливо районному рівні, а також відсутність системної підготовки фахівців для роботи в цій сфері. Проблеми недостатнього фінансування галузі також мають в якості негативного наслідку неефективну політику в сфері попередження та протидії насильства в сім'ї. Рівень ефективності діяльності, спрямованої в рамках державної політики на протидію та профілактику насильства в сім'ї, є низьким.

За даними опитування, так само як і у випадку із законом «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків», більше 70% опитаних не чули про закон «Про попередження насильства у сім'ї» і тільки 2,7% знають його зміст. Це відображає *вкрай низьку обізнаність* населення.

Роботу правоохоронних органів із реакції на насильство в сім'ї мешканці Криму визнають *переважно неефективною* – як «скоріше» або «зовсім» неефективну її роботу оцінюють 69,7% мешканців Криму. Окремою є примітка експертки, що завдяки успішній співпраці з громадськими організаціями відбувається навчання працівників міліції стосовно питань насильства в сім'ї, що є важливим аспектом у розв'язанні даної проблеми. Експертка зі сфери медіа зазначає про *брак реальної допомоги жертвам насильства* у Криму.

Щодо достатності **висвітлення** проблеми насильства в сім'ї, в опитуванні громадської думки найпоширеніший (24,7%) варіант відповіді *«важко сказати, наскільки достатньо»*, і при цьому відповіді *«скоріше недостатньо»* і *«скоріше достатньо»* за кількістю майже однакові. За результатами експертних інтерв'ю, двоє кримських представників мас-медіа зазначили, що насильство у сім'ї – не така важлива проблема, аби приділяти їй увагу у ЗМІ. Натомість журналістки підкреслюють важливість *інформаційних приводів* задля висвітлення тематики гендерної рівності, зокрема, і питання насильства в сім'ї.

Окрім того, активну діяльність із попередження насильства у сім'ї ведуть **громадські організації**. Також в інтерв'ю з експертками зазначається про досить успішну співпрацю організації «Ла Страда» з партнерами.

Комітет ООН з ліквідації всіх форм дискримінації звернув увагу, що необхідно вжити необхідні заходи для того, щоб жінки, які постраждали від насильства в сім'ї, мали повний доступ до **притулків** та відповідних соціальних центрів. Відповідно до відкритих даних, наразі в Україні не існує достатньої кількості спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї. В АР Крим є лише один такий центр у Джанкойському районі. Знаково, що майже 90% респондентів не чули про притулки для жертв насильства у Криму, що говорить про *вкрай низьку обізнаність* щодо цих закладів. З урахуванням відповіді на попереднє питання, цілком закономірно, що половині (50,3%) респондентів *важко сказати, наскільки ефективно* працюють ці притулки. Стосовно притулків для жертв насильства в сім'ї, експертки та експерти зазначають їх малу кількість. Вони також підкреслюють доцільність більшого рівня інформованості, звертають увагу на невідповідний стан заявлених державою кризових центрів, роботу лише із жертвами насильства, а не кривдниками.

Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту, як спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї,

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

у свій час підтримав проведення **Національної кампанії «Стоп насильству!»**, що розпочалась 15 травня 2008 року. У ній взяла участь низка національних та міжнародних організацій. Кожен п'ятий опитаний у Криму (22,3%) чув або чула про акцію «Стоп насильству!» у Криму, що свідчить про *деяку обізнаність* із цією акцією. Тож цілком виправдано ця кампанія є успішним прикладом *співпраці* різних акторів процесу впровадження гендерної рівності, зокрема інформування громадськості через акції та канали поширення інформації. Експертки високо оцінюють щорічну інформаційну кампанію, яка проходить також і в Криму «Стоп насильству!», інформаційну кампанію «Залишайся людиною» Програми ЄС «Права жінок і дітей в Україні – комунікаційний компонент».

Стосовно **чинників** насильства в сім'ї, особливо акцентується фактор алкогольного сп'яніння. За свідченням консультантів «гарячих ліній» та правоохоронців, таких випадків абсолютна більшість. Серед населення частина вважає, що насильство в сім'ї виникає не тільки у проблемних сім'ях, а дещо менша частина – що тільки у проблемних: у відповідях на таке запитання респонденти розділились на 2 підгрупи: із цим «скоріше» чи «зовсім» *не згодні* 53,3%, тобто *більшість*, і «скоріше» чи «повністю» згодні – 31,8%, тобто виразна меншість. Аналогічно, мешканці Криму поділяються на 2 підгрупи: на тих, хто переважно не згоден (44,3%) із тим, що алкоголь і наркотики є джерелом насильства і тих, хто переважно згоден (38,2%).

Мешканці Криму *найважливішими чинниками* насильства в сім'ї вважають *алкоголізм і наркоманію* (49,1%), *економічні проблеми* (36,8%), *психологічні проблеми агресора* (29%), тобто *чинники агресорів*. Наступні 3 позиції: економічна залежність жертв (25,4%), психологічна залежність жертв (23,3%), фізична слабкість жертви (23,3%) – залежать від жертви. Серед причин виникнення насильства в сім'ї експертки загалом називають дещо інший перелік факторів: складні економічні умови, зловживання алкоголем з боку агресора розповсюджені у суспільстві гендерні стереотипи, а також нездатність розв'язувати сімейні проблеми шляхом діалогу і взаєморозуміння.

В уявленнях мешканців Криму найбільш виправдана **реакція** на насильство у родині сусіда – *звернення до міліції*: 23,8% стверджують, що погрозуватимуть викликати міліцію, а 26,7% стверджують, що викличуть міліцію одразу. Неформальний соціальний контроль у вигляді особистого втручання виглядає малопоширеним – до нього готові тільки 14,7%, та й то на словах. Про брак соціальної згуртованості або поширеність соціальної байдужості свідчить і те, що 20,2% взагалі не втручатимуться. Однак *чоловіки й жінки зорієнтовані реагувати по-різному*: якщо жінки більш, ніж чоловіки, схильні звертатись до формальних інституцій соціального контролю – погрозувати викликати міліцію (26,4% проти 20,5%) або одразу викликати міліцію (29,4% проти 23,4%), то чоловіки більше за жінок схильються до протилежних тактик поведінки – не втручатись (22,9% проти 18,1%) або втручатись особисто (18,5% проти 11,7%).

На думку опитаних, **долати** насильство у сім'ї мають: *у першу чергу, державні інституції*, такі як міліція (74,1%), державні соціальні служби (55,6%) та профільне

міністерство (36,7%); у другу чергу, інституції громадянського суспільства, зокрема, громадські організації (44,3%) та психологічні служби й центри (34,9%); і в третю чергу, заклади освіти, наприклад, школа (26,1%). Складається враження, що жінки бачать більш комплексне рішення подолання проблеми насильства в сім'ї. Адже опитані жінки частіше, ніж чоловіки, зазначали, що деякі інституції мають долати насильство в сім'ї: державні соціальні служби (60% у порівнянні з 50,2% відповідно), громадські організації (48,5% і 39,2%), мас-медіа (20,9% і 14,3%), церква (17,3% і 9,9%).

Як зазначено вище, 80% опитаних переконані, що **держава** має втручатись у проблему насильства в сім'ї. Із такою соціальною політикою більшою мірою згодні жінки (85,2%), ніж чоловіки (73,6%). Ще більше – більше 83,1% вважають, що потрібно висвітлювати тематику насильства в сім'ї у закладах освіти. Із цим також більше погоджуються жінки (85,9%), ніж чоловіки (73,7%).

Дослідники виокремлюють інші проблемні аспекти у сфері державної політики попередження насильства у сім'ї. По-перше, це неефективність впливу на правопорушників. У доповіді правозахисних організацій «Права людини в Україні 2009-2010» зазначено, що основними проблемами сучасного стану державної політики попередження та протидії насильству в сім'ї у правоохоронній сфері є *низька ефективність роботи та судового переслідування*, в соціальній сфері – *катастрофічна нестача притулків та центрів допомоги потерпілим від насильства в сім'ї та відсутність умов для роботи із кривдниками*.

Щодо **механізмів впливу**, головним офіційним інструментом боротьби проти насильства в сім'ї в АР Крим, як і в Україні загалом, продовжують залишатися *попередження та штрафи*. За даними опитування, серед заходів подолання насильства в сім'ї сумарно лідирують *каральні*: оперативніша робота правоохоронних органів (43,6%), ізоляція агресора від сім'ї (27,3%) та суворіше покарання агресора (25,2%). Паралельно *важливими* є іще 2 групи заходів: *структурні*, наприклад, покращення економічного стану населення (40,1%), та *захисні* – можливості ефективнішого судового захисту (34,1%), надання допомоги жертвам (29%). *Інформаційний вплив* визнається *менш важливим*: підвищення інформованості населення (25,5%), осуд агресії у сім'ї (16,5%), зменшення агресивних образів у ЗМІ (15,4%). При цьому як заходи подолання насильства в сім'ї покращення економічного стану населення більшою мірою підтримують чоловіки (44%), ніж жінки (36,9%), а надання допомоги жертвам – більшою мірою жінки (33%), ніж чоловіки (23,9%).

5.5. Висновки стосовно насильства в сім'ї

Сфера насильства в сім'ї є **законодавчо визначеною і врегульованою**, хоча є низка проблем із чинним законодавством, в тому числі неврегульованість між положеннями Закону та Адміністративним та Кримінальним кодексами. Проте, населення із цим законодавством обізнано вкрай *недостатньо*.

Хоча у сприйнятті населення не всі **різновиди насильства** визнаються насильством, вони всі радше важливі, і загалом для *більшості* проблема насильства в

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

сім'ї є радше важливою соціальною проблемою. За статистикою фізичне та психологічне насильство є найбільш поширеними видами насильства в сім'ї.

Представники різних соціально-демографічних категорій демонструють відмінні погляди щодо насильства в сім'ї. Як правило, жінки відмічають більший ступінь насильства в сім'ї, ніж чоловіки. Однак, погляди представників різних етнічних та релігійних груп є неоднозначними. Закономірно, що представники молодших вікових когорт, більших населених пунктів, більш освічені та більш заможні громадяни виявляють більш прогресивні та оптимістичні погляди стосовно насильства в сім'ї.

Хоча за статистикою **жертвами** насильства в сім'ї найчастіше є жінки та діти, опитування виявило три основні типи провокаторів насильства в сім'ї: чоловіка, дружину, а також батьків дружини або чоловіка.

Існує задекларована **державна політика** із запобігання насильству в сім'ї, однак за усіма джерелами її можна охарактеризувати як *радше неефективну*. Повнота висвітлення цієї проблеми залишається *недостатньою*. *Недостатньо ефективною* також є робота українських і міжнародних громадських організацій. Притулків для жертв насильства в сім'ї є недостатньо і населення із наявністю притулків мало обізнане. Більш помітний вплив на громадську думку та інформованість справила кампанія «Стоп насильству!».

Найважливішими чинниками насильства в сім'ї є: *структурні чинники* (економічні проблеми, гендерні стереотипи); *чинники агресорів* (алкоголізм і наркоманія, психологічні проблеми агресора, нездатність розв'язувати сімейні проблеми шляхом діалогу і взаєморозуміння) та *чинники жертв* (економічна залежність жертв, психологічна залежність жертв, фізична слабкість жертв).

На думку опитаних, *долати* насильство у сім'ї мають такі **інституції**: у *першу чергу, державні* інституції, такі як міліція, державні соціальні служби та профільне міністерство; у *другу чергу, інституції громадянського суспільства*, зокрема, громадські організації та психологічні служби й центри; і в *третю чергу, заклади освіти*, наприклад, школа. В уявленнях мешканців Криму найбільш виправдана *особиста реакція* на насильство у родині сусіда – *звернення до міліції*. Громадяни переконані, що **держава** має *втручатись у проблему насильства в сім'ї*, однак державна політика у цій сфері є радше неефективною.

За даними опитування, серед бажаних **заходів** подолання насильства в сім'ї сумарно лідирують *каральні*: оперативніша робота правоохоронних органів, ізоляція агресора від сім'ї та суворіше покарання агресора. Також *важливими* є ще дві групи заходів: *структурні*, наприклад, покращення економічного стану населення, та *захисні* – можливості ефективнішого судового захисту, надання допомоги жертвам. *Інформаційний вплив* визнається *менш важливим*: підвищення інформованості населення, осуд агресії у сім'ї, зменшення агресивних образів у ЗМІ.

РОЗДІЛ 6. ВИСНОВКИ, РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ДИСКУСІЯ**6.1. Стислий виклад результатів дослідження**

На законодавчому рівні гендерна рівність в Україні в основному врегульована Законом України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків», прийнятим у 2005 році. *Заходи щодо встановлення гендерної рівності впроваджувались відповідно до Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року, а також до республіканської програми в АР Крим та м. Севастополі.*

Більш, ніж 3/4 (77,9%) опитаних у Криму не знайомі з поняттям гендерної рівності і тільки 20,2% вважають, що знають це поняття. Хоча серед останніх переважна більшість (73,8%) розуміє, що гендерна рівність – це в основному «надання жінкам і чоловікам рівних прав і можливостей».

Для більшої частини мешканців Криму (49,5%) проблема рівних прав і можливостей чоловіків і жінок є важливою, причому для жінок вона є важливішою. Найважливішою сферою для встановлення гендерної рівності є сім'я (середнє арифметичне відповідей 4,1, тобто у середньому «скоріше важлива»), а найменш важливою – політика (3,4). Для жінок найбільш важливими сферами встановлення гендерної рівності є робота, політика та сім'я.

Дані статистики, опитування громадської думки та експертних інтерв'ю свідчать про *найбільшу гендерну нерівність в економіці* (середнє арифметичне відповідей 2,8). На думку населення, *гендерна нерівність у політиці також є однією найбільших* (середнє арифметичне відповідей 2,7). Це підтверджується, наприклад, таким фактом, що на даний момент у складі Верховної Ради АРК перебуває тільки 10% жінок. Тим не менше, в цілому мешканці Криму прихильно ставляться до можливості зайняття жінками високих посад у владі АР Крим (середнє значення 3,8-4,3, тобто у середньому «скоріше згодні»), крім «традиційно чоловічих» сфер будівництва (3,2) та безпеки (3,3). Ідею паритетного представництва чоловіків і жінок підтримує найбільша частина респондентів: щодо законодавчої влади – 41,9%, щодо виконавчої та судової влади аналогічні – 39%. Прихильники гендерних квот (43,4%) майже вдвічі переважають супротивників (22,6%). *У сфері охорони здоров'я існують значні гендерні розриви, зокрема, коротша на 11 років тривалість життя чоловіків порівняно з жінками. На відміну від попередніх сфер, щодо освіти якісні та кількісні дані підтверджують деякі позитивні зрушення стосовно впровадження гендерної рівності. Характерно, що жінки більшою мірою, ніж чоловіки, викривають гендерну нерівність.*

Стосовно оцінки змін, *найбільше (41,6%) мешканці Криму схиляються до думки, що за останні 10 років ситуація з гендерною нерівністю не змінилась.* Статистичні дані та експертні інтерв'ю підтверджують, що деякі позитивні зміни відбуваються тільки в окремих аспектах.

Відчутно традиційними є погляди населення Криму на гендерні ролі у сфері праці, позаяк 71,7% респондентів згодні з тим, що «у ситуаціях, коли перед жінкою стоїть

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

вибір - сім'я чи робота, вона повинна обрати сім'ю», тобто пожертвувати роботою. Стосовно політики, населенню в цілому складно визначитись, хто кращі політики – чоловіки чи жінки. При цьому більшість населення (55,6%) не згодне з тим, що «жінки не хочуть «іти» у владу і займати керівні посади». Також опитані скоріше (18,2%) і зовсім (57,6%) не згодні з тим, що «для того, щоб підвищити народжуваність, потрібно обмежити доступ жінок до освіти і працевлаштування». Уявлення щодо гендерних ролей у сім'ї виявилися найбільш суперечливими. Так, мешканці Криму переважно скоріше (26,6%) або повністю (64,9%) згодні з тим, що «більшість важливих сімейних питань мають вирішуватись спільно чоловіком і дружиною». Аналогічно, респонденти скоріше (46,3%) або повністю (30,3%) згодні з тим, що «жінки й чоловіки мають рівною мірою суміщати виконання хатньої роботи». І, що характерно, схильні не погоджуватись із тим, що «рівність чоловіків і жінок призводить до послаблення сімейних зв'язків, більшої кількості розлучень, руйнування системи цінностей» – із цим скоріше не згодні 26,5% і зовсім не згодні 34,8% опитаних. При цьому більшість респондентів скоріше (47,1%) або повністю (28,9%) згодні, що «чоловік має заробляти більше, ніж дружина». Також практично половина опитаних (54,6%) схильні вважати, що «догляд за дітьми – це жіноча справа». Погляди населення щодо гендерної рівності у сфері освіти є найпрогресивнішими, тому що 62,1% респондентів скоріше або повністю згодні, що «жінки й чоловіки повинні мати однаковий рівень освіти».

Згідно з уявленнями опитаних респондентів, у порівнянні з іншими видами дискримінації, дискримінація за статтю є менш поширеною, оскільки її як одну з трьох найбільш поширених вбачає тільки 21,2% опитаних і тільки 23,2% опитаних були її свідками. Але сама по собі гендерна дискримінація є доволі поширеною, зокрема, у сферах праці (68%), політики (37,3%) та сім'ї (31,5%). Майже усі типові ситуації гендерної дискримінації поширені рівною мірою, тобто в середньому трапляються або «інколи», або «часто». В усіх ситуаціях жінки частіше за чоловіків зауважують ситуації дискримінації.

Опитані «часто» або «постійно» особисто спостерігають низку ситуацій гендерної дискримінації на роботі: «У чоловіків більше, ніж у жінок, можливостей влаштуватись на престижну високооплачувану роботу» – 48,1%; «Жінок, у яких є мала дитина, частіше, ніж чоловіків з малою дитиною, упосліджують при прийомі на роботу» – 57,9%; «У робочому колективі чоловіки мають більше шансів отримати службове підвищення, ніж жінки» – 43,4%; «У чоловіків більше можливостей мати вищий заробіток» – 60,8%. Відповідно до громадської думки мешканців Криму, загальні питання рівності (середнє арифметичне відповідей 4,2, тобто у середньому «скоріше згодні») та прийняття рішень у сім'ї (4,4) визнаються і чоловіками, і жінками більш рівними, ніж нерівними (4,2). Так, із рівністю чоловіка і дружини у власній родині «повністю згодні» 51% населення; із тим, що більшість відповідальних питань вирішуються спільно – 55,6%. Однак, конкретні питання вирішення побутових питань (3,3) і догляду за дитиною (3,6) виявляють меншу рівність.

Про закон «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» нічого не чули 66% опитаних, 30% чули, але не знають змісту, і тільки 2,6% зазначають, що знають зміст закону.

РОЗДІЛ 6. ВИСНОВКИ, РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ДИСКУСІЯ

Переважаюча більшість респондентів (69,5%) вважає, що держава повинна просувати гендерну рівність, із чим не згодні тільки 4% опитаних. На думку найбільшої частини респондентів, просувати гендерну рівність головним чином має Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (50,7%), Верховна Рада України (39%) і профільне міністерство АР Крим (36,9%). При цьому і за даними експертних інтерв'ю, і за даними опитування, *теперішня державна політика забезпечення гендерної рівності оцінюється як неефективна.*

Гендерна нерівність в українському суспільстві загалом та в Криму зокрема є інституціоналізованою. Проте, причинами гендерної нерівності громадяни в основному вважають вплив традицій, релігії та ідеології (33,2%) та біологічні чинники, тобто нерівність від народження (21,6%).

Найефективнішими заходами зі встановлення гендерної рівності населення вважає виховання у родині (29,9%), далі за впливовістю – законодавчі зміни (25,2%) та зміни у соціальній політиці (17,6%); громадські організації та ЗМІ, на думку респондентів, мало впливають на встановлення гендерної рівності. Майже 2/3 опитаних мешканців Криму (65,6%) «радіше» або «повністю» згодні, що в освітніх закладах потрібно вводити спеціальний предмет, присвячений гендерній рівності. Експертки також вважають, що гендерне виховання слід починати зі школи та з дитячого садочка.

Сфера насильства в сім'ї є законодавчо визначеною і врегульованою, зокрема, законом «Про попередження насильства у сім'ї», хоча є низка проблем із чинним законодавством, в тому числі неврегульованість між положеннями Закону та Адміністративним та Кримінальним кодексами.

Законодавчо закріплені чотири різновиди насильства в сім'ї, але близько 2/3 мешканців Криму вважають матеріальне (67%) і сексуальне (61,1%) різновиди насильства власне насильством і тільки менше 1/3 розглядають психологічне (29,3%) і фізичне (25,5%) як насильство.

За даними опитування, проведеного КМІС, мешканці Криму фактично виокремлюються 2 підгрупи: для більшості (50,6%) проблема насильства в сім'ї «скоріше» чи «дуже» важлива і для меншості (33%) – «скоріше» або «зовсім» не важлива. Показово, що близько 2/3 опитаних (60,9%) вважають насильство у сім'ї соціальною проблемою, яка заслуговує на зовнішнє втручання (в тому числі державне – 80% респондентів згодні, що держава повинна втручатися).

У громадській думці населення Криму всі різновиди насильства є «скоріше» чи «дуже» важливими (середнє арифметичне відповідей 4,4-4,5). Хоча за статистикою фізичне та психологічне насильство є найбільш поширеними видами насильства в сім'ї, на які припадає 95 % випадків.

За даними опитування КМІС, переважно мешканці Криму вважають, що жертвами насильства у сім'ї є не лише жінки. Із стереотипним твердженням, що від насильства потерпають тільки жінки, «скоріше» або «зовсім» не згодні 54,1%. Так само важлива незгода найбільшої частини (47,8%) респондентів із тим стереотипом, що жінки

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

самі провокують чоловіків до насильства. Згідно із результатами опитування, виокремлюються 3 основні типи провокаторів насильства в сім'ї: чоловік (27,7%), дружина (18,4%) і батьки дружини або чоловіка (12,5%).

Існує задекларована державна політика із запобігання насильству в сім'ї. Разом з цим спостерігається дуже низький рівень взаємодії між різними структурами на обласному та особливо районному рівні, а також відсутність системної підготовки фахівців для роботи в цій сфері. Проблеми недостатнього фінансування галузі також мають в якості негативного наслідку неефективну політику в сфері попередження та протидії насильства в сім'ї. *Рівень ефективності діяльності, спрямованої в рамках державної політики на протидію та профілактику насильства в сім'ї, є низьким.*

За даними опитування, так само як і у випадку із законом «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків», *більше 70% опитаних не чули про закон «Про попередження насильства у сім'ї» і тільки 2,7% знають його зміст.*

Роботу правоохоронних органів із реакції на насильство в сім'ї мешканці Криму визнають переважно неефективною – як «скоріше» або «зовсім» неефективну її роботу оцінюють 69,7% мешканців Криму. Експертка зі сфери медіа зазначає про брак реальної допомоги жертвам насильства у Криму.

Щодо достатності інформування про проблему насильства в сім'ї, опитування громадської думки виявило, що *населенню найбільше (24,7%) важко визначитись, наскільки достатнім є висвітлення проблеми насильства в сім'ї у засобах масової комунікації.*

Відповідно до відкритих даних, *наразі в АР Крим є лише один центр для жертв насильства в сім'ї у Джанкойському районі.* Знаково, що майже 90% респондентів не чули про притулки для жертв насильства у Криму. З урахуванням відповіді на попереднє питання, цілком закономірно, що половині (50,3%) респондентів важко сказати, наскільки ефективно працюють ці притулки.

Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту свого часу підтримало проведення Національної кампанії «Стоп насильству!», у якій взяла участь низка національних та міжнародних організацій. *Кожен п'ятий опитаний у Криму (22,3%) чув або чула про акцію «Стоп насильству!» у Криму.* Експертки високо оцінюють цю акцію, яка проходить також і в Криму, та браслетну кампанію «Залишайся людиною» Програми ЄС «Права жінок і дітей в Україні – комунікаційний компонент».

Серед населення частина вважає, що насильство в сім'ї виникає не тільки у проблемних сім'ях, а дещо менша частина – що тільки у проблемних: у відповідях на таке запитання респонденти розділились на 2 підгрупи: із тим, що насильство є тільки в проблемних сім'ях, «скоріше» чи «зовсім» не згодні 53,3%, тобто більшість, і «скоріше» чи «повністю» згодні – 31,8%, тобто виразна меншість. Аналогічно, мешканці Криму поділяються на 2 підгрупи: на тих, хто переважно не згоден (44,3%) із тим, що алкоголь і наркотики є джерелом насильства і тих, хто переважно згоден (38,2%).

Мешканці Криму найважливішими чинниками насильства в сім'ї вважають алкоголізм і наркоманію (49,1%), економічні проблеми (36,8%), психологічні проблеми

агресора (29%), тобто чинники агресорів. Наступні 3 позиції: економічна залежність жертв (25,4%), психологічна залежність жертв (23,3%), фізична слабкість жертви (23,3%) – залежать від жертви. До цього переліку факторів експертки додають: розповсюдженість у суспільстві гендерних стереотипів, а також нездатність розв'язувати сімейні проблеми шляхом діалогу і взаєморозуміння.

В уявленнях мешканців Криму найбільш виправдана реакція на насильство у родині сусіда – звернення до міліції: 23,8% стверджують, що погрозуватимуть викликати міліцію, а 26,7% стверджують, що викличуть міліцію одразу. Неформальний соціальний контроль у вигляді особистого втручання виглядає малопоширеним – до нього готові тільки 14,7%, та й то на словах. Про брак соціальної згуртованості або поширеність соціальної байдужості свідчить і те, що 20,2% взагалі не втручатимуться.

На думку опитаних, долати насильство у сім'ї мають: у першу чергу, державні інституції, такі як міліція (74,1%), державні соціальні служби (55,6%) та профільне міністерство (36,7%); у другу чергу, інституції громадянського суспільства, зокрема, громадські організації (44,3%) та психологічні служби й центри (34,9%); і в третю чергу, заклади освіти, наприклад, школа (26,1%).

Опитування продемонструвало: 80% опитаних переконані, що держава має втручатись у проблему насильства в сім'ї. Іще більше – більше 83,1% вважають, що потрібно висвітлювати тематику насильства в сім'ї у закладах освіти. Однак дослідники виокремлюють деякі проблеми у державній політиці з попередження насильства у сім'ї, а саме: неефективність впливу на правопорушників, низька ефективність роботи та судового переслідування, нестача притулків та центрів допомоги потерпілим від насильства в сім'ї та відсутність умов для роботи із кривдниками.

Головним офіційним інструментом боротьби проти насильства в сім'ї в АР Крим, як і в Україні загалом, продовжують залишатися попередження та штрафи. За даними опитування, серед заходів подолання насильства в сім'ї сумарно лідирують каральні: оперативніша робота правоохоронних органів (43,6%), ізоляція агресора від сім'ї (27,3%) та суворіше покарання агресора (25,2%). Також важливими є іще дві групи заходів: структурні, наприклад, покращення економічного стану населення (40,1%), та захисні – можливості ефективного судового захисту (34,1%), надання допомоги жертвам (29%). Інформаційний вплив визнається менш важливим: підвищення інформованості населення (25,5%), осуд агресії у сім'ї (16,5%), зменшення агресивних образів у ЗМІ (15,4%).

6.2. Висновки

На законодавчому рівні важливим фактом залишається формування національного інституційного механізму із впровадження гендерної рівності. Діяльність із встановлення гендерної рівності здійснюють низка організацій: держава, заклади освіти і науки, дослідницькі організації, міжнародні організації, неурядові організації українського суспільства та засоби масової комунікації, – однак

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

ефективність їхньої діяльності вразлива для критики. Зокрема, у дослідженні не було виявлено випадків результативних структурних змін у стані гендерної рівності в Криму.

Незважаючи на те, що в цілому громадськість мало обізнана з концепцією гендерної рівності, **проблема рівних прав і можливостей чоловіків і жінок є важливою для мешканців Криму.**

Гендерна нерівність притаманна всім сферам суспільного життя Криму. Найбільша гендерна нерівність спостерігається в економіці, включно зі сферою праці, де чоловіки отримують інституційні привілеї, доступ до практично всіх професій, кращі шанси професійного просування та вищу оплату праці. Стосовно гіпотетичних економічних втрат від меншого залучення жінок до ринку праці, то такі дані в межах цього дослідження знайдені не були. Це свідчить не так про відсутність втрат держави від неефективної гендерної політики, які можна цілком логічно припустити, як про те, що спеціальних досліджень в цій сфері (незважаючи на працю міжнародних та національних організацій в Україні) обмаль. У сфері політики в АР Крим гендерна нерівність, хоча й дещо менша, ніж в Україні в цілому, і надалі зберігає перевагу та домінування чоловіків. У владних структурах АР Крим представництво жінок зменшується зі зростанням вертикалі державної влади. І це при тому, що мешканці Криму загалом прихильно ставляться до можливості зайняття жінками високих посад у владі АР Крим. Зокрема, населення вважає, що представництво чоловіків і жінок у законодавчій, виконавчій та судовій гілках влади має бути паритетним. Населення також підтримує ідею гендерних квот. У сфері охорони здоров'я гірший стан справ у чоловіків. Відносна гендерна рівність зберігається у сферах освіти, дозвілля та духовності.

Незважаючи на декларовані державою зусилля з подолання гендерної нерівності, за винятком окремих позитивних змін, у цілому гендерна нерівність практично не зменшується.

Гендерні стереотипи поширені у Криму різною мірою. Зокрема, населення Криму має найбільш традиційні уявлення щодо гендерних ролей у сфері праці, найбільш сучасні уявлення про гендерну рівність – у сферах охорони здоров'я та освіти; при цьому найбільш невизначені – у сфері політики і найбільш суперечливі – у сфері сімейних стосунків.

Представники різних соціально-демографічних категорій демонструють відмінні погляди на гендерну рівність. Як правило, жінки спостерігають більшу гендерну нерівність, ніж чоловіки. Натомість, погляди представників різних етнічних та релігійних груп є неоднозначними. Закономірно, що представники молодших вікових когорт, більших населених пунктів, більш освічені та більш заможні громадяни виявляють більш прогресивні та оптимістичні погляди стосовно гендерної рівності.

Згідно з уявленнями населення, дискримінація за ознакою гендеру є доволі поширеною. 3-поміж усіх сфер суспільного життя гендерна дискримінація є найбільш поширеною у сферах праці, політики та сім'ї. У межах зазначеного рівня

поширеності майже усі типові ситуації гендерної дискримінації поширені однаковою мірою. Крім даних опитувань, в Україні немає доступних статистичних даних стосовно зафіксованих скарг щодо порушення рівних прав і можливостей чоловіків і жінок, а також стосовно кількості покараних осіб.

Українським законодавством передбачена державна політика із впровадження гендерної рівності. Однак, у законі не вказаний ні зміст, ні механізм впровадження позитивних дій, ні відповідальність за їхню відсутність. Через це у сфері праці має місце сексизм в оголошеннях про прийом на роботу і при працевлаштуванні. Стосовно сім'ї, основним фактором, який стримує професійну активність жінок, залишається відсутність якісної допомоги у вихованні дітей та виконанні домашньої роботи. Актуальною є проблема «подвійного» трудового навантаження жінок на ринку праці та в домашньому господарстві. У загальних питаннях гендерні стосунки у сім'ї характеризуються респондентами як рівні, але в оцінках конкретних домашніх справ частіше констатується гендерна нерівність.

Населення має дуже низьку правову грамотність із питань впровадження гендерної рівності.

Переважає більшість громадян вважає, що держава повинна просувати гендерну рівність, і в першу чергу цим мають займатись Верховна Рада України, омбудсмен і профільне міністерство АР Крим. При цьому **теперішня державна політика забезпечення гендерної рівності переважно оцінюється як неефективна**. Сучасна влада інколи негативно сприймає питання рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, іще більшої критики зазнає діяльність зі встановлення гендерної рівності.

Хоча з боку законодавства передбачена діяльність з інформування населення з гендерних питань у різних сферах, і експерти вважають таку діяльність важливою, **висвітлення тематики гендерної рівності є недостатнім, і, на думку населення Криму, мас-медіа взагалі мало впливають на стан гендерної рівності**.

Всупереч оптимістичним враженням представників українських та міжнародних громадських організацій щодо власних зусиль із встановлення гендерної рівності, на думку населення, **громадські організації мало впливають на загальну ситуацію з гендерною нерівністю**.

Гендерна нерівність в українському суспільстві відтворюється через низьку соціально сконструйованих інституцій, вагомий вплив також мають такі чинники, як традиції, релігії та ідеології.

Найбільш ефективними заходами зі встановлення гендерної рівності громадяни вважають гендерне виховання у родині та у закладах освіти, зміни у законодавстві та у соціальній політиці. Такими заходами можуть бути законодавчо визначені механізми та суб'єкти встановлення гендерної рівності, цілеспрямована державна політика, в тому числі запровадження спеціального предмету з тематики гендерної рівності та здійснення гендерної експертизи підручників.

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

Незважаючи на факт прийняття окремого закону, **законодавство із запобігання насильству в сім'ї є недосконалим.**

Населення із законодавством про запобігання насильству в сім'ї обізнано вкрай недостатньо, що виявляється в тому, що у сприйнятті кримчан не всі різновиди насильства визнаються насильством. Тим не менше, всі різновиди насильства для мешканців Криму є радше важливими, і загалом **для більшості громадян насильство у сім'ї є радше важливою соціальною проблемою.**

Дані опитування дають тільки опосередковану інформацію – про уявлення респондентів про поширеність насильства в сім'ї. Але оскільки факти насильства в сім'ї часто замовчуються, їх реальні показники поширеності мають бути значно вищими. З іншого боку, зафіксоване у статистиці зростання кількості зареєстрованих випадків насильства та осіб, покараних за це правопорушення, не обов'язково є результатом зростання кількості таких випадків, оскільки може бути результатом кращої звітності органів МВС.

За статистикою фізичне та психологічне насильство є найбільш поширеними видами насильства в сім'ї. Однак, ці різновиди насильства в сім'ї не обов'язково є найбільш поширеними фактично, просто у випадках скоєння такого насильства його жертви найчастіше звертаються за допомогою до правоохоронних органів.

Хоча за статистикою жертвами насильства в сім'ї найчастіше є жінки та діти, опитування виявило три основні типи провокаторів насильства в сім'ї: чоловіка, дружину, а також батьків дружини або чоловіка.

Представники різних соціально-демографічних категорій демонструють відмінні погляди щодо насильства в сім'ї. Як правило, жінки відмічають більший ступінь насильства в сім'ї, ніж чоловіки. Однак, погляди представників різних етнічних та релігійних груп є неоднозначними. Закономірно, що представники молодших вікових когорт, більших населених пунктів, більш освічені та більш заможні громадяни виявляють більш прогресивні та оптимістичні погляди стосовно насильства в сім'ї.

Існує задекларована державна політика із запобігання насильству в сім'ї, однак її можна охарактеризувати як радше неефективну. Повнота висвітлення цієї проблеми залишається недостатньою. **Незважаючи на низку успішних заходів та позитивну оцінку деяких експертів, громадяни мало ознайомлені з діяльністю українських і міжнародних громадських організацій у сфері подолання насильства в сім'ї і тому визнають її недостатньо ефективною.** Притулків для жертв насильства в сім'ї є недостатньо, вони знаходяться у невідповідному стані, і населення із наявністю притулків мало обізнане.

За рівнем впливу на громадську думку та інформованість кампанія «Стоп насильству!» може бути визнана успішним прикладом інформування населення та співпраці різних акторів процесу впровадження гендерної рівності.

Найважливішими чинниками насильства в сім'ї є: структурні чинники (економічні проблеми, гендерні стереотипи); **чинники агресорів** (алкоголізм і

наркоманія, психологічні проблеми агресора, нездатність розв'язувати сімейні проблеми шляхом діалогу і взаєморозуміння) та **чинники жертв** (економічна залежність жертв, психологічна залежність жертв, фізична слабкість жертв).

На думку опитаних, **долати насильство у сім'ї мають**: у першу чергу, **державні інституції**, такі як міліція, державні соціальні служби та профільне міністерство; у другу чергу, **інституції громадянського суспільства**, зокрема, громадські організації та психологічні служби й центри; і в третю чергу, **заклади освіти**, наприклад, школа. В уявленнях мешканців Криму найбільш виправдана **особиста реакція** на насильство у родині сусіда – звернення до міліції. **Громадяни переконані, що держава має втручатись у проблему насильства в сім'ї, однак, на думку опитаних, державна політика у цій сфері є радше неефективною.**

За даними опитування, **серед бажаних заходів подолання насильства в сім'ї сумарно лідирують каральні**: оперативніша робота правоохоронних органів, ізоляція агресора від сім'ї та суворіше покарання агресора. **Також важливими є** іще дві групи заходів: **структурні**, наприклад, покращення економічного стану населення, та **захисні** – можливості ефективнішого судового захисту, надання допомоги жертвам. Інформаційний вплив, зокрема, підвищення інформованості населення, осуд агресії у сім'ї, зменшення агресивних образів у ЗМІ, опитані вважають менш значущим.

6.3. Рекомендації та дискусія

Насамперед, доцільно визначити **основних акторів** процесу впровадження політики гендерної рівності в Україні загалом і національного механізму забезпечення гендерної рівності зокрема. Якщо звернутися до відомої Пекінської платформи дій (прийнятої на Четвертій Всесвітній конференції із становища жінок, Пекін, 1995 р.), то основне завдання національного механізму забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків і жінок повинно полягати у формуванні законодавства щодо питань гендерної рівності і контролі за його виконанням; забезпеченні ефективного функціонування інституцій, відповідальних за реалізацію гендерної політики в державі; забезпеченні розробки спеціальних програм, проектів, планів дій щодо питань гендерної рівності; проведенні досліджень, навчання стосовно забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків і жінок. Таким чином, основні цілі функціонування національних механізмів формування гендерної рівності – це розробка, реалізація, виконання, контроль, оцінка, пропаганда державної гендерної політики. У даному випадку основний акцент ставиться на **інституції держави і політики**, особливо ті, які безпосередньо відповідальні за процес регулювання гендерних відносин у суспільстві.

Однак, як свідчить досвід впровадження політики гендерної рівності у західних країнах, невід'ємну складову інституційного механізму процесу регулювання гендерних відносин становлять також **інституції освіти і науки, дослідницькі**

організації (think tanks), виконуючи важливу функцію постійного моніторингу та проведення фахових досліджень. Очевидно, що відсутність всебічної фахової соціологічної і статистичної інформації унеможлиблює ефективність процесу регулювання і дослідження гендерних відносин в українському суспільстві.

Міжнародні організації є тими структурами, які чинять вплив та допомагають забезпечувати рівні права і можливості громадян, в тому числі і у сфері гендерної рівності. Міжнародні проекти надають основне фінансування задля покращення стану гендерної рівності в Україні та подолання насильства в сім'ї. Окрім того, що важливо, привертають увагу української влади до згаданих питань.

Доцільно додати, що гендерні відносини регулюються в межах *усіх основних суспільних інституцій*, тобто, усі інституції повинні виконувати регулятивну функцію. **ЗМІ**, таким чином, відіграють важливу роль, оскільки є потужним інструментом у соціалізації індивідів та ретранслюють суспільні стереотипи, в тому числі і стосовно питань гендерної рівності та насильства в сім'ї.

Наостанок, доцільно зауважити про роль так званої «дії знизу», яку здійснюють на процес впровадження гендерної рівності в українському суспільстві **громадські організації**, передусім ті, які працюють з питаннями прав жінок, гендерної рівності, попередження і подолання насильства у сім'ї. Дискусійним залишається питання про наявність в Україні більш-менш об'єднаного **жіночого руху** як важливої суспільно-політичної сили, що здатна чинити вплив на процес регулювання гендерних відносин.

Отже, **серед основних акторів, що впливають на процеси впровадження політики гендерної рівності доцільно виділити** таких, що діють, по-перше, на рівні інституцій політики і держави, оскільки приймають політичні рішення (так звана дія «зверху»); по-друге, на рівні громадських ініціатив (представлених, передусім, жіночим рухом, так званою дією «знизу»); по-третє, на рівні інституцій освіти і науки; по-четверте, на рівні міжнародного впливу – міжнародні організації, програми, проекти тощо; по-п'яте (який радше відіграє роль посередника між вказаними інституціями), на рівні інформування громадськості – засоби масової інформації. Причому важливою є не лише робота кожного актора чи групи акторів, а налагоджені **зв'язки** (співпраця) між ними.

Результати даного дослідження підтверджують **недостатню ефективність** процесу регулювання гендерних відносин в Україні, причому як на рівні об'єктивних чинників (статистична інформація по Україні та Криму стосовно питань гендерної рівності та явища насильства у сім'ї, недосконалість механізмів збору гендерної статистики), так і суб'єктивних (опитування громадської думки в Криму, опитування експертів і експертів національного рівня та в АР Крим).

Доцільно розглянути можливі рекомендації стосовно покращення ситуації у сфері гендерної рівності та попередження насильства у сім'ї на рівні окремих акторів процесу впровадження гендерної політики. У цьому підрозділі можливі рекомендації щодо ситуації в Криму та в Україні супроводжуються критичними коментарями, отриманими в результаті проведеного дослідження.

Інституції держави і політики: для АР Крим

Для Верховної Ради АР Крим

1. Включити питання гендерної рівності у завдання і роботу хоча б таких (непрофільних стосовно забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків) Міністерств та інших структур як Міністерства фінансів АРК, Міністерства соціальної політики АРК, Міністерства охорони здоров'я АРК, Міністерства культури АРК, Міністерства курортів і туризму АРК, Кримського республіканського центру зайнятості, Головного управління МВС України в АРК. Таким чином буде впроваджена широко вживана у країнах ЄС ідея політики пріоритизації (gender mainstreaming). Це надасть змогу для влади АР Крим більш ефективно розв'язувати проблеми, пов'язані із гендерною рівністю, інтеграцією жінок у різні сфери (в тому числі, і з найбільш владними позиціями).

2. Розширити завдання профільного щодо питань забезпечення гендерної рівності Міністерства освіти і науки, молоді і спорту АР Крим (сформульовані у Положенні про Міністерство) низкою тем у сфері забезпечення гендерної рівності (в політиці на рівні прийняття рішень, ринку праці) та попередження насильства у сім'ї хоча б у тих аспектах, які зазначені серед завдань Міністерства соціальної політики України (див. у тексті звіту). При цьому слід взяти до уваги, що тематика рівних прав і можливостей жінок і чоловіків занадто часто зводиться до питань сімейної політики (і у Криму, і в Україні загалом), що є певним регресом у інституціоналізації тематики гендерної рівності. Експертки і експерти вважають, що теперішня влада не підтримує ідею гендерної рівності (радіше декларує розуміння важливості цього питання); реформи спричинили руйнування сформованого протягом багатьох років інституційного механізму із забезпечення гендерної рівності в країні на загальноукраїнському та регіональному рівнях.

Доцільно зазначити, що у гендерній політиці України пострадянського періоду роль жінок у суспільному житті сприймається відповідно до так званого *гендерного контракту працюючої матері*¹³⁴. Це, зокрема, видно із назв Комітетів стосовно забезпечення гендерної рівності, які затверджувалися на державному рівні: спочатку в 1995 р. був створений Комітет у справах жінок, материнства і дитинства при Президенті України; вже в 1996 р. функції цього комітету виконує Управління у справах жінок при Міністерстві України у справах сім'ї та молоді; з 1998 р. на рівні Верховної Ради працює Комісія з питань охорони здоров'я, материнства і дитинства; з 2002 р. її функції передано Підкомітету з питань правового статусу жінок, сім'ї і дитинства; в 2006 р. створено Комітет Верховної Ради України з питань сімейної і гендерної політики.¹³⁵ Власне у самих назвах домінуючу роль жінки закріплено за функцією материнства, яке охороняється державою, що суперечить цінності

134 Темкина А.А. Советские гендерные контракты и их трансформация в современной России / А.А. Темкина, А. Роткирх // Социс. – 2002. – № 11. – С. 4-15.

135 Доклад о выполнении в Украине Конвенции ООН о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин / М-во Украины по делам семьи, молодежи и спорта; Гос. ин-т развития семьи и молодежи; Руководители авт. кол.: Л.Е. Леонтьева, А.В. Толстокорова. – Харьков: Фолио, 2007. – С. 13-14.

гендерної рівності, в якій жінкам і чоловікам надаються рівні права і можливості формувати власне життя у приватній і публічній сферах.

3. Збільшити кількість кадрового складу у профільному щодо питань забезпечення гендерної рівності та подолання насильства у сім'ї Міністерстві освіти і науки, молоді і спорту АРК. Адже у Міністерстві, котрому було передано функцію забезпечення гендерної рівності після ліквідації Міністерства молоді, спорту та гендерної політики АРК, вкрай недостатньо спеціалістів задля реалізації такої функції. Не створено окремого управління, або хоча би відділу для опрацювання питань рівних прав та можливостей жінок та чоловіків. Тому було б доцільно у структурі Міністерства створити окреме управління або (хоча би) структурний відділ, що перебере на себе відповідальність за гендерну політику і питання попередження і протидії насильству у сім'ї. Функцію забезпечення гендерної рівності зараз покладено на відділ молодіжної та сімейної політики. Таким чином, безпосередньою роботою в цьому напрямку по всьому Криму, фактично, займаються два фахівці, на яких покладена низка інших функціональних зобов'язань. Тож не дивно, що мешканці Криму, згідно із результатами опитування громадської думки, вважають теперішню державну політику забезпечення гендерної рівності переважно неефективною.

4. Запровадити посаду Уповноваженого з прав людини в АР Крим, яка б включала розгляд питань рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, представників різного етнічного походження та інші. Оскільки доцільно припустити, що АР Крим має особливі (у порівнянні з іншими регіонами України) проблеми, а офіс національного Омбудсмена не справляється з усіма питаннями через недостатню кількість персоналу, то пропонується для АР Крим ввести додаткового Омбудсмена. Окрім того, майже половина опитаних мешканців Криму обрали саме Уповноваженого з прав людини як структуру, яка, на їхній погляд, повинна запроваджувати гендерну рівність.

Для Міністерства освіти і науки, молоді і спорту АРК

1. Сприяти (звертатися із пропозиціями до органів вищої інстанції тощо) розширенню завдань Міністерства низкою тем у сфері забезпечення гендерної рівності (в політиці на рівні прийняття рішень, ринку праці) та попередження насильства у сім'ї хоча б у тих аспектах, які зазначені серед завдань Міністерства соціальної політики України.

2. Включити питання необхідного фінансування на створення достатньої кількості кризових центрів та притулків у оновленій Програмі з розвитку сім'ї та забезпечення прав і можливостей жінок і чоловіків; прописати у відповідній республіканській програмі чіткі заходи для підтримки роботи притулків та кризових центрів із адекватним фінансуванням. Адже основними проблемами сучасного стану державної політики попередження та протидії насильству в сім'ї у правоохоронній сфері є низька ефективність роботи та судового переслідування, в соціальній сфері — нестача притулків (та інформації про них) та центрів допомоги потерпілим від

насильства в сім'ї та відсутність умов і фахівців для роботи із кривдниками. Разом з цим спостерігається недостатній рівень взаємодії між різними структурами на республіканському та особливо районному рівні, а також відсутність системної підготовки фахівців для роботи в цій сфері.

Для Міністерства фінансів АР Крим та Міністерства економічного розвитку і торгівлі АР Крим

1. Включити ґендерно чутливі показники до бюджетних видатків у різних сферах соціально-економічного розвитку АР Крим.

2. Виділити кошти на проведення фахових соціологічних і статистичних досліджень стосовно певних аспектів стану ґендерних відносин у Криму, а також щодо питання насильства в сім'ї. В Україні загалом та у Криму зокрема ще не проводяться регулярні соціологічні дослідження на ґендерну тематику на замовлення органів державної влади чи політичних партій. На даний момент дослідження ґендерних відносин в Україні здійснюються переважно на замовлення міжнародних організацій чи громадського сектору. Це значить, що структури, що приймають рішення, не можуть (навіть як захочуть) зробити обґрунтовані висновки щодо становища жінок і чоловіків та вжити заходів для корегування ситуації із рівністю прав та можливостей обох статей.

Для Міністерства соціальної політики АР Крим

В процесі моніторингу зарплат та інших соціо-економічних показників (наприклад, кількість працівників, які знаходяться в умовах примусової неповної зайнятості) робити розбивку за статтю, аби зрозуміти специфічну для жінок і чоловіків ситуацію та мати можливість більш ефективно її розв'язувати.

Для Міністерства охорони здоров'я АР Крим

Здійснити ефективне інформування населення Криму загалом і Севастополя зокрема стосовно існування та діяльності медико-реабілітаційного центра для жертв насильства у сім'ї, який функціонує у Севастополі та є невідомим для мешканців. Ось що зазначає представниця НУО в інтерв'ю: «І ось в місті Севастополі є медико-реабілітаційний центр для потерпілих від насильства. Він працює вже багато років, там є штат, в цьому центрі, якщо цікаво, можна на це подивитися, але за всі роки його існування у них не було жодної особи, яка б звернулася до цього центру. Тобто це з офіційної відповіді, яка надана з міста Севастополь. Тому, з одного боку, ми можемо констатувати, що в нас дійсно по країні не вистачає різноманітних спеціалізованих інституцій для надання допомоги потерпілим від насильства, а з іншого боку, бачимо, що існуючі інституції не виконують свої функції, бо мало говорити, що створена інституція, важливо, щоб вона відіграла основну свою роль – це надання допомоги потерпілим».

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

Звернути особливу увагу на вразливу щодо певних соціо-демографічних показників, захворюваності, так званих поганих звичок групу як чоловіки, розробити гендерно-чутливу програму стосовно оздоровлення мешканців Криму відповідно до специфіки захворюваностей жінок і чоловіків. Доцільно зауважити про брак програм захисту репродуктивного здоров'я для чоловіків.

Для Міністерства культури АР Крим

1. У дослідженні не виявлено чітких закономірностей між етнічним походженням респондентів та їхніми гендерними стереотипами. Тому не доцільно стверджувати, що представники кримсько-татарських родин є більш схильними до відтворення гендерних стереотипів чи явища насильства у сім'ї. Подібні етнічні упередження можуть підсилювати напругу серед мешканців Криму. Тому слід наголошувати на тому, що проблема насильства у сім'ї стосується усіх без винятку соціально-демографічних груп.

2. При плануванні культурних заходів, спрямованих на підтримку сімейної політики не зводити роль жінок до материнства, звертати чималу увагу на пропагування відповідального татівства та участі чоловіків у вихованні дітей, залучення чоловіків до хатніх обов'язків.

Для Міністерства курортів і туризму АР Крим

У процесі виконання Програми зайнятості АР Крим та з метою впровадження завдання із розвитку інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери АР Крим вивчити і врахувати специфіку зайнятості жінок і чоловіків на будівництвах та інших роботах. Суттєва частина роботи у рекреаційно-туристичній сфері виконується у неформальному секторі економіки, що позбавляє соціального захисту. Масштаби неформальної напівлегальної зайнятості в АР Крим можуть бути достатньо великими і сприяти такій соціальній проблемі, як торгівля людьми.

Для республіканського центру зайнятості АРК

Проводити спеціалізовані тренінги для безробітних жінок і чоловіків стосовно трудових прав і можливостей їх захисту, а також небезпек і ризиків стосовно залученості до неформальних сфер зайнятості.

Для Головного управління МВС України в АР Крим

Запровадити здійснення на постійній основі навчання (підвищення кваліфікації) міліціонерів (КМДД та ДІМ) стосовно питань попередження насильства в сім'ї та ефективної боротьби із його наслідками. Як виявилось в результаті опитувань громадської думки мешканців Криму, саме до міліції зверталися б у першу чергу у випадку насильства у сім'ї. Також респонденти вважають, що саме міліція повинна

сприяти подоланню насильства в сім'ї. З іншого боку, мешканці Криму роботу правоохоронних органів із реакції на насильство в сім'ї визнають переважно неефективною. Такої ж самої думки і експертки та експерти.

Для політичних партій у Криму

1. Ввести питання забезпечення ґендерної рівності в українському суспільстві до програм партій; сприяти створенню жіночих фракцій при партіях. Ні в Україні, ні у Криму немає жіночих фракцій при політичних партіях як активних впливових акторів, і жодну партію при владі не можна назвати дружньою до жінок. У програмах практично усіх політичних партій ґендерні питання є непопулярними, вони зазвичай викривлено тлумачаться і зводяться переважно до вирішення соціальних питань, як-от сім'я, материнство-дитинство, охорона здоров'я, алкоголізм тощо. Демографічна криза і вихід з неї – проблема, на яку звертають увагу майже усі політичні сили. Однак, у програмі партії «Удар»¹³⁶ (Севастополь) існує тематичний блок про ґендерну політику. Це чи не єдина в Україні політична сила, яка надає у програмі подібну інформацію.

2. Запровадити добровільні партійні квоти як тимчасові заходи збільшення кількості жінок у політиці на найвищих рівнях прийняття рішень. Саме такий тип квот, характерний, наприклад, для скандинавських країн, засвідчить про демократичні орієнтації партійних сил і може бути використаний партіями для пропагування власної унікальності на українській політичній сцені.

Інституції держави і політики: загальнонаціональний рівень

Для Верховної Ради України

1. Узгодити Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» з іншими нормативно-правовими актам (зокрема, адміністративним і кримінальним кодексами); внести зміни до Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» та, відповідно, до інших нормативно-правових актів. Зокрема, Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» є радше декларативним документом, адже не містить чітких механізмів подання скарг та покарань за порушення прав. Згідно з думкою експертки і експертів, законодавча база України стосовно ґендерних питань і питань насильства в сім'ї потребує подальшої інституціоналізації, вдосконалення, аби бути ефективним засобом у боротьбі із дискримінацією та попередженні ґендерної нерівності. Наприклад, доцільно змінити у законодавстві поняття «насильство в сім'ї» на «домашнє насильство», яке є ширшим і включає також насильство колишніх шлюбних партнерів та родичів, що не проживають спільно.

2. Запровадити законодавчі квоти (принаймні на рівні 30%) як тимчасові позитивні заходи для збільшення кількості жінок у владі на найвищих рівнях

136 <http://udar.sebastopol.ua/program.php>

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

прийняття рішень. На сьогоднішній день гендерні квоти є доволі поширеними заходами політики позитивних дій багатьох країн світу¹³⁷. Натомість Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» передбачає необхідність представництва жінок і чоловіків без зазначення будь-яких механізмів його досягнення, зокрема квот. Дане питання було найбільш суперечливим протягом дискусій у процесі прийняття Закону. В Україні загалом здійснено понад десять неуспішних спроб законодавчого закріплення позитивних дій для забезпечення збалансованого представництва чоловіків і жінок у найвищому органі законодавчої влади. Питання гендерних квот є актуальним для сучасного українського суспільства, особливо у контексті міжнародних зобов'язань. 25 жовтня 2011 році на міжнародній конференції «Сучасні тенденції розвитку національних механізмів забезпечення рівності жінок та чоловіків в європейських країнах», організованій ПРООН у Києві¹³⁸, представник офісу Уповноваженої з прав людини заявив про необхідність прийняття в Україні 40% законодавчої квоти.

Доцільність запровадження саме законодавчих гендерних партійних квот зумовлена наявною у країні пропорційною виборчою системою із закритими списками, коли партії несуть повну відповідальність за пошук, номінацію і відбір жінок до свого виборчого списку. Якщо проаналізувати склад виборчих списків будь-якої партії (блоку)¹³⁹, що успішно взяла участь у останніх позачергових виборах народних депутатів України (30 вересня 2007 року), то очевидно, що кількість жінок у прохідній частині списку є дуже малою. Партійні лідери, які формують списки партій, не вважають за доцільне дотримуватися паритету стосовно рівних можливостей присутності як чоловіків, так і жінок у прохідній частині виборчого списку партії. Тобто, питання пропагування добровільних партійних квот може бути складнішим, ніж законодавчих.

Окрім того, дані опитувань громадської думки свідчать про те, що українці мають значно позитивніше ставлення до запровадження гендерних квот, ніж представники української політики будь-якого ідеологічного спрямування¹⁴⁰. Опитування громадської думки, проведені КМІС у 2007, 2008 та 2010 роках, свідчать про те, що більшість українців (на рівні як мінімум 50%) підтримують ідею введення гендерних квот задля збільшення кількості жінок у Верховній Раді України.

Для Уповноваженої Верховної Ради України з прав людини

1. Приділяти більше уваги інформуванню громадян стосовно питань забезпечення прав людини у сфері подолання гендерної нерівності загалом і насильства у сім'ї

137 Список країн, які запровадили квоти див. у дослідницькому проєкті «Global Database of Quotas for Women, A Joint Project of International IDEA and Stockholm University» // <http://www.quotaproject.org/>

138 <http://www.unian.net/ukr/news/news-464500.html>

139 Дані взято з офіційного сайту Центральної виборчої Комісії України // Позачергові вибори народних депутатів України 30 вересня 2007 року <http://www.cvk.gov.ua>

140 Оксамитна С. Гендерні аспекти праці та політики у дзеркалі громадської думки // Жінки в політиці: міжнародний досвід для України / За заг. ред. Я. Свердлюк та С. Оксамитної – К.: Атіка, 2006. – С. 156-174 // <http://www.dfc.ukma.kiev.ua/index.php?page=14>

зокрема (принаймні через такий ресурс, як веб-сторінку), розміщувати статистичну інформацію про порушення прав людини на основі статі, а також про судові позови з даного питання тощо. Адже в результаті експертних опитувань виявлено, що деякі експертки критично ставляться до роботи Уповноваженої з прав людини в Україні.

Для Президента України

1. Запровадити окремого Омбудсмена з питань гендерної рівності як незалежну структуру, яка б розв'язувала питання, пов'язані з порушенням прав людини на основі гендеру. Уповноважена з прав людини в Україні займається не лише питаннями забезпечення гендерної рівності, а усіма типами порушень прав людини. Тому поряд з такими проблемами українського суспільства, на які міжнародна спільнота звертає особливу увагу, як порушення прав людини у в'язницях загалом, протягом досудового слідства, тортури при допитах підозрюваних зокрема тощо, питання забезпечення рівності для чоловіків і жінок для Омбудсмена не є першочерговими.

Для Міністерства соціальної політики України

1. Слід залучити більше фахівців для роботи із питаннями гендерної рівності (аби виконати передбачені у положенні про Міністерство близько 15 завдань); зокрема, доцільно використовувати експертну базу, яка сформувалася за останні десять років в Україні; а також унеможливити відтік професійних кадрів, що значно послаблює інституційну спроможність механізму утвердження гендерної рівності в Україні.

2. Затвердити розроблену експертною групою Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо утвердження гендерної рівності на період до 2016 року»¹⁴¹, взявши до уваги критичні коментарі стосовно попередньої програми.

Для Міністерства внутрішніх справ України

1. Запровадити здійснення на постійній основі навчання (підвищення кваліфікації) міліціонерів стосовно питань попередження насильства в сім'ї та ефективної боротьби із його наслідками.

Для Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

1. Здійснити фаховий соціологічний аналіз гендерної сегрегації у сфері освіти, як шкільної, так і університетської. З одного боку, спостерігається кількісне переважання жінок у інституції освіти. З іншого боку, спостерігається явище горизонтальної сегрегації сфери освіти: спеціальностями, в отриманні яких переважають жінки, є гуманітарні науки та мистецтво, сільське, лісове і рибне господарство, охорона здоров'я та освіта; чоловіки ж натомість традиційно домінують в отриманні освіти в галузі транспорту, будівництва та інженерії.

141 http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk/publish/article;jsessionid=9DD2D8EEAE5276C018A22389768E2269?rt_id=116888&cat_id=118283

2. Запровадити у шкільну програму обов'язковий курс стосовно прав людини, в який включити питання гендерної рівності та подолання насильства у сім'ї. Важливо зазначити, що в Криму близько 70% респондентів згодні, що в школах та університетах потрібно вводити спеціальний предмет, присвячений гендерній рівності. Більше 80% вважають, що потрібно висвітлювати тематику насильства в сім'ї у закладах освіти. Відповідно до думки деяких експертів, особливо важливо впроваджувати курси з питань попередження насильства у сім'ї питання гендерної рівності у школі. Зокрема, відповідний посібник вже розроблено: «Ми різні – ми рівні». Основи культури гендерної рівності: Навчальний посібник для учнів 9 – 12 класів загальноосвітніх навчальних закладів / за ред. О. Семиколєнкової – К.: «К.І.С.», 2007. – 176 с¹⁴².

3. Запровадити у навчальну програму із журналістики обов'язковий курс «Гендер і медіа»; а для працівників МВС – «Гендерна рівність і подолання насильства в сім'ї»; для державних службовців «Гендер і політика».

4. Виділити фінансування та педагогічне навантаження на створення кафедр гендерних студій при університетах, які мають відповідну науково-дослідницьку базу.

Інституції освіти і науки (для університетів)

1. Університетам (особливо кафедрам із суспільних наук) слід більшою мірою розвивати співпрацю з НУО, які працюють у сфері подолання гендерного нерівності загалом і насильства в сім'ї зокрема; організовувати спільні заходи. Серед акторів, які досліджують гендерні відносини в Україні, університети найменшою мірою включені до процесу дослідження і регулювання гендерних відносин. З одного боку, таке ставлення можна пояснити тим, що вітчизняна університетська спільнота є досить закритою і не завжди йде на зустріч громадським організаціям і державі з приводу спільних проектів і досліджень; з іншого боку, держава і громадські організації не завжди звертаються за допомогою до університетів.

2. Запровадити до університетської програми певних напрямків підготовки чи то обов'язкового, чи вибіркового курсу стосовно питань гендерної рівності та подолання насильства у сім'ї; у разі необхідності (відсутності кадрів, які б змогли викладати такі курси) відправити на навчання потенційних викладачів і викладачок або запросити на викладання кваліфіковані кадри. Зазначимо, що 70% опитаних мешканців Криму згодні, що в школах та університетах потрібно вводити спеціальний предмет, присвячений гендерній рівності. Більше 80% опитаних вважають, що потрібно висвітлювати тематику насильства в сім'ї у закладах освіти.

Для неурядових організацій

1. З метою здійснення більш активного впливу «знизу» на органи влади, жіночим, гендерним, правозахисним організаціям слід об'єднатися задля спільної мети – подолання гендерної нерівності та насильства в сім'ї. Адже результати опитування громадської думки свідчать про достатньо високий рівень очікувань щодо НУО: майже 50% опитаних мешканок Криму (і 40% чоловіків) вважають, що саме громадські організації повинні сприяти подоланню насильства в сім'ї.

2. Задля більш успішного впливу на органи влади доцільно створити структуру на зразок жіночої Координаційної ради при Раді міністрів АР Крим.

3. Надавати альтернативні звіти стосовно виконання Україною Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) в Криму, беручи до уваги становище вразливих груп жінок.

4. Більш активно налагоджувати зв'язок із ЗМІ задля ефективного висвітлення своїх напрацювань; здійснювати спільні інформаційні кампанії, зокрема, на певні інформаційні приводи, як-от, Міжнародний день боротьби жінок за свої права.

Для засобів масової комунікації

1. Виробити внутрішньоетичні принципи стосовно висвітлення питань насильства у сім'ї, гендерних стереотипів, гендерної нерівності тощо. Телебачення продовжує залишатися потужним транслятором гендерно-рольових стереотипів. Експертки досить незадоволені ситуацією стосовно поширення гендерних стереотипів у ЗМІ загалом. ЗМІ реагують або на «гарячі факти» (вбивства тощо), або на інформаційні приводи.

2. Привертати більше уваги питанням гендерної (не)рівності та подоланню насильства у сім'ї. У результаті опитування громадської думки в Криму доводиться констатувати низьку обізнаність населення Криму стосовно поняття гендерної рівності. Так, майже 90% мешканців Криму не чули про притулки для жертв насильства у Криму. Загалом висвітлення тематики гендерної рівності у ЗМІ респонденти вважають недостатнім. З іншого боку, деякі експертки із медіа сфери зазначають про те, що рівень висвітлення гендерної тематики і питання насильства у сім'ї не є достатнім. Серед причин гендерної нерівності найбільш популярною серед мешканців Криму виявилася ідеологія, релігія, традиції (33%). Ці питання активно пропагуються медіа також.

3. Активно долучатися до висвітлення соціальних подій, які проводяться органами державної влади, НУО. Позитивним прикладом успішної співпраці різних акторів, як ЗМІ, так і органів державної влади, міжнародних організацій, експертів тощо є кампанія «Стоп насильству!». Прикметно, що про цю інформаційну кампанію знає більше 20% мешканців Криму, відповідно до результатів опитування громадської думки.

4. Брати участь у тренінгах стосовно питань гендерної рівності, подолання гендерних стереотипів, висвітлення явища насильства в сім'ї тощо, організованих міжнародними проектами, органами державної влади, НУО.

Для міжнародних проектів у Криму

1. Оскільки деякі експертки вважають Крим більш традиційним стосовно гендерних питань (ніж інші частини України) і більш територіально віддаленим, слід реалізовувати окремі проекти в Криму, які б стосувалися перетинання питань гендеру та інших, наприклад, релігійної приналежності (робота із жінками-мусульманками, чоловіками-мусульманами тощо чи вірянами православних церков тощо).

2. На міжнародному рівні ретельніше працювати із жінками в органах влади Криму, які знаходяться на топ-позиціях (зокрема, обмін досвідом стосовно жіночої солідарності між жінками-лідерками, просування питання гендерної рівності; у разі необхідності проведення додаткового навчання для жінок-лідерок стосовно питань гендерної рівності та попередження насильства у сім'ї). У складі Верховної Ради АРК перебуває 10% жінок, що незначною мірою перевищує представництво жінок в Парламенті України, проте залишається на низькому рівні. Також в Криму жінки займають посади Замісника голови Ради міністрів АР Крим та Керуючої справами Ради міністрів АР Крим, очолюють чотири з дев'яти міністерств: Міністерство економічного розвитку та торгівлі, Міністерство культури, Міністерство соціальної політики, Міністерство освіти, науки, молоді і спорту.

Для міжнародних проектів в Україні

1. Приділяти більше уваги сталості (sustainability) результатів проектною роботи, нарощуванню так званої «інституційної пам'яті», формуванню експертних груп, які могли б після проекту реалізовувати свій експертний потенціал.

2. Більше уваги приділяти на пріоритизацію (mainstreaming) питань гендерної рівності в загальний дискурс прав людини (в Україні важливо і доцільно налагодити співпрацю між правозахисниками, які давно працюють у цій сфері, та гендерною експертною спільнотою, адже мало поширені судові практики у випадку дискримінації за ознакою статі); запровадити відповідні проекти, які б акцентували увагу на порушенні прав людини, в тому числі і за ознакою статі, навчання громадян законодавчій грамотності у сфері прав людини, а також розповсюдженню практик судових звернень.

3. Задля впровадження позитивного досвіду забезпечення гендерної рівності доцільно співпрацювати з партіями (привозити із-за кордону колег з подібних політичних сил задля більш ефективного лобювання гендерної політики); зокрема, рекомендація однієї із експерток стосовно впровадження добровільних партійних квот: *«Там можна внести зміни в устами партій. Можна йти не через закон, не зміни в законі. Вони, бачите, в нашій країні зараз не проходять зміни в законі. А можна йти через те, що з кожною партією говорити, кожну партію переконувати, навіть у кожній партії є партнери з інших країн. І от ці партнери можуть, навіть, їх переконувати, навіть можна робити такі проекти, як обмін досвідом і показувати, як кожна партія вносить і квотування, і гендерне питання вивчає, як вони до них відносяться, до цих гендерних питань. Це вихід з положення».*

4. Для державних службовців, представниць і представників НУО та ЗМІ доцільно і надалі організувати спільне навчання, поїздки, ознайомлення з позитивним досвідом в Україні задля поширення кращих практик.

ДОДАТОК А: ОПИТУВАЛЬНИК ДЛЯ ІНТЕРВ'Ю З НАСЕЛЕННЯМ

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ

Номер анкети в ланцюжку

ШАНОВНИЙ ІНТЕРВ'ЮЄР!

ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ ЗАПИТАННЯ ПРО МОВУ ЧИТАЙТЕ В ІНСТРУКЦІЇ.

Якою мовою респонденту зручніше з вами розмовляти:		
Українською	1	ПРОВОДЬТЕ ІНТЕРВ'Ю УКРАЇНСЬКОЮ
На русском	2	ПРОВОДИТЕ ІНТЕРВ'Ю ПО-РУССКИ
Однаково, але частіше розмовляє українською	3	ПРОВОДЬТЕ ІНТЕРВ'Ю УКРАЇНСЬКОЮ
Важко сказати – відповідає українською	4	
Одинаково, но чаще разговаривает на русском	5	ПРОВОДИТЕ ІНТЕРВ'Ю ПО-РУССКИ
Трудно сказать – отвечает на русском	6	

ЧАС ПОЧАТКУ ІНТЕРВ'Ю: _____ ГОДИН _____ ХВИЛИН

1. Як Ви вважаєте, від чого в основному залежить те, як складається Ваше життя?

КАРТКА 1. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

В основному від зовнішніх обставин	1
Деякою мірою від мене, але більше від зовнішніх обставин	2
Однаковою мірою і від мене, і від зовнішніх обставин	3
Більшою мірою від мене, ніж від зовнішніх обставин	4
В основному від мене	5
ВС/НЗ	7

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

2. Якою мірою Ви задоволені чи не задоволені своїм життям в цілому?

КАРТКА 2. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Зовсім не задоволений (а)	1
Скоріше не задоволений (а)	2
Важко сказати, задоволений (а) чи ні	3
Скоріше задоволений (а)	4
Повністю задоволений (а)	5
ВС/НЗ	7

БЛОК УЯВЛЕНЬ ПРО ГЕНДЕРНУ РІВНІСТЬ

3. Чи знаєте Ви, що таке гендерна рівність?

Так	1			
Ні	2	=> ПЕРЕХІД ДО ЗАПИТАННЯ 6	ВС/НЗ	3

4. Як Ви вважаєте, що таке гендерна рівність?

КАРТКА 4. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Привернення уваги до проблеми нерівності жінок або вирішення проблем жінок, які пов'язані з їх становищем	1
Надання жінкам і чоловікам рівних прав і можливостей (у тому числі, залучення чоловіків до забезпечення рівних прав і можливостей)	2
Привернення уваги до проблеми нерівності чоловіків або вирішення проблем чоловіків, які пов'язані з їх становищем	3
Мені це явище не зрозуміле	4
ВС/НЗ	7

5. Як, на Вашу думку, наскільки поняття «гендерна рівність» відповідає рівності прав між чоловіками та жінками?

КАРТКА 5. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Зовсім не відповідає	1
Скоріше не відповідає	2
Важко сказати, наскільки відповідає	3
Скоріше відповідає	4
Повністю відповідає	5
ВС/НЗ	7

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

6. Наскільки проблема рівних прав і можливостей чоловіків і жінок важлива для Вас?

КАРТКА 6. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Зовсім не важлива	1
Скоріше не важлива	2
Важко сказати, наскільки важлива	3
Скоріше важлива	4
Дуже важлива	5
ВС/НЗ	7

7. Зараз я Вам зачитаю список сфер життя, а Ви оцініть, наскільки проблема рівних прав і можливостей чоловіків і жінок важлива у кожній з них.

КАРТКА 7. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

	Зовсім не важлива	Скоріше не важлива	Важко сказати, наскільки важлива	Скоріше важлива	Дуже важлива	ВС/НЗ
7.1. Робота	1	2	3	4	5	7
7.2. Політика	1	2	3	4	5	7
7.3. Охорона здоров'я	1	2	3	4	5	7
7.4. Сім'я	1	2	3	4	5	7
7.5. Освіта	1	2	3	4	5	7
7.6. Дозвілля та відпочинок	1	2	3	4	5	7
7.7. Духовність	1	2	3	4	5	7

8. Зараз я Вам зачитаю список сфер життя, а Ви оцініть від 1 до 5, де 1 – «найбільша нерівність», а 5 – «найбільша рівність», який ступінь рівності чи нерівності прав і можливостей між чоловіками та жінками у кожній з них у Криму.

	Найбільша нерівність				Найбільша рівність	ВС/НЗ
8.1. Економіка (найм на роботу, можливість займати керівні посади, ринок зайнятості)	1	2	3	4	5	7
8.2. Політика (можливість бути обраним (ою) до органів влади або займати високі посади у державних структурах)	1	2	3	4	5	7

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

8.3. Охорона здоров'я (доступ до охорони здоров'я)	1	2	3	4	5	7
8.4. Сім'я (нерівний розподіл прав і обов'язків у родині)	1	2	3	4	5	7
8.5. Освіта (можливість отримати вищу освіту, просуватись кар'єрною драбиною у науці)	1	2	3	4	5	7
8.6. Дозвілля та відпочинок (можливість вкладати кошти у дозвілля та відпочинок, доступ до різних видів відпочинку)	1	2	3	4	5	7
8.7. Духовність (відвідування церкви або культових споруд, участь у релігійних обрядах)	1	2	3	4	5	7

9. Як Ви вважаєте, хто найчастіше потерпає від проявів нерівності у даних сферах у Криму:

КАРТКА 9. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

	Чоловіки	І ті й інші однаковою мірою	Жінки	ВС/НЗ
9.1. Робота	1	2	3	7
9.2. Політика	1	2	3	7
9.3. Охорона здоров'я	1	2	3	7
9.4. Сім'я	1	2	3	7
9.5. Освіта	1	2	3	7
9.6. Дозвілля та відпочинок	1	2	3	7
9.7. Духовність	1	2	3	7

10. Як Ви вважаєте, яка ситуація з правами та можливостями жінок в Україні в порівнянні з тією, що була 10 років тому?

КАРТКА 10. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Значно погіршилась	1
Скоріше погіршилась	2
Не змінилась	3
Скоріше покращилась	4
Значно покращилась	5
ВС/НЗ	7

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

11. Сьогодні багато говорять про зміну ролей жінок і чоловіків у суспільстві, громадсько-політичному та сімейному житті. Хотілось би дізнатись Вашу думку стосовно цих питань. Для кожного з наступних тверджень скажіть, будь ласка, наскільки Ви згодні чи не згодні з ним:

КАРТКА 11. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Зовсім не згоден (а)	1
Скоріше не згоден, ніж згоден (а)	2
Важко сказати, згоден (а) чи ні	3
Скоріше згоден, ніж не згоден (а)	4
Повністю згоден (а)	5
ВС/НЗ	7

11.1. Якщо рівень безробіття високий, одруженим жінкам краще залишатися вдома, якщо їхні чоловіки мають роботу	1	2	3	4	5	7
11.2. У ситуаціях, коли перед жінкою стоїть вибір - сім'я чи робота, вона повинна обрати сім'ю	1	2	3	4	5	7
11.3. Жінки мають працювати у сферах, які для них традиційні (охорона здоров'я, освіта, сфера послуг)	1	2	3	4	5	7
11.4. Україна потерпає від збитків через те, що недостатньо залучає жінок до ринку праці	1	2	3	4	5	7
11.5. Чоловіки - кращі керівники та політики, ніж жінки, а жінки - кращі виконавці	1	2	3	4	5	7
11.6. Жінки не хочуть "іти" у владу і займати керівні посади	1	2	3	4	5	7
11.7. Система охорони здоров'я приділяє недостатньо уваги чоловічому здоров'ю	1	2	3	4	5	7
11.8. Для того, щоб підвищити народжуваність, потрібно обмежити доступ жінок до освіти і працевлаштування	1	2	3	4	5	7
11.9. Догляд за дітьми - це жіноча справа	1	2	3	4	5	7
11.10. Жінки й чоловіки мають рівною мірою суміщати виконання хатньої роботи	1	2	3	4	5	7
11.11. Чоловік має заробляти більше, ніж дружина	1	2	3	4	5	7
11.12. Більшість важливих сімейних питань мають вирішуватись спільно чоловіком і дружиною	1	2	3	4	5	7
11.13. Рівність чоловіків і жінок призводить до послаблення сімейних зв'язків, більшої кількості розлучень, руйнування системи цінностей	1	2	3	4	5	7
11.14. Жінки й чоловіки повинні мати однаковий рівень освіти	1	2	3	4	5	7

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

12. Сьогодні багато говорять про зміну ролей жінок і чоловіків у суспільстві, громадсько-політичному та сімейному житті. Хотілось би дізнатись Вашу думку стосовно цих питань. Для кожного з наступних тверджень скажіть, будь ласка, наскільки Ви згодні чи не згодні з ним:

КАРТКА 12. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Зовсім не згоден (а)	1
Скоріше не згоден, ніж згоден (а)	2
Важко сказати, згоден (а) чи ні	3
Скоріше згоден, ніж не згоден (а)	4
Повністю згоден (а)	5
ВС/НЗ	7

12.1. Жінка може бути Головою Верховної Ради АР Крим	1	2	3	4	5	7
12.2. Жінка може бути Головою Ради міністрів АР Крим	1	2	3	4	5	7
12.3. Жінка може бути Міністром охорони здоров'я АР Крим	1	2	3	4	5	7
12.4. Жінка може бути Міністром освіти АР Крим	1	2	3	4	5	7
12.5. Жінка може бути Міністром сільського господарства АР Крим	1	2	3	4	5	7
12.6. Жінка може бути Головою Республіканського комітету з будівництва АР Крим	1	2	3	4	5	7
12.7. Жінка може бути Начальником Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в АР Крим	1	2	3	4	5	7

13. Як Ви вважаєте, яким має бути співвідношення жінок і чоловіків у Верховній Раді АР Крим?

КАРТКА 13. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

90% чоловіків и 10% жінок	1
60% чоловіків и 40% жінок	2
50% чоловіків и 50% жінок	3
40% чоловіків и 60% жінок	4
10% чоловіків и 90% жінок	5
Мені байдуже	6
НЗ/ВС	7

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

14. Як Ви вважаєте, яким має бути співвідношення жінок і чоловіків на керівних посадах в інших виконавчих та судових органах влади АР Крим?

КАРТКА 14 ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

90% чоловіків и 10% жінок	1
60% чоловіків и 40% жінок	2
50% чоловіків и 50% жінок	3
40% чоловіків и 60% жінок	4
10% чоловіків и 90% жінок	5
Мені байдуже	6
НЗ/ВС	7

15. Для досягнення паритетного представництва (50% на 50%) пропонується застосувати гендерні квоти, тобто чітко визначити кількість чоловіків та жінок у списках партій для голосування. Як Ви ставитесь до таких пропозицій, наскільки згодні чи не згодні?

КАРТКА 15. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Зовсім не згоден (а)	1
Скоріше не згоден, ніж згоден (а)	2
Важко сказати, згоден (а) чи ні	3
Скоріше згоден, ніж не згоден (а)	4
Повністю згоден (а)	5
ВС/НЗ	7

БЛОК УЯВЛЕНЬ ПРО ГЕНДЕРНУ ДИСКРИМІНАЦІЮ

16. Як Ви вважаєте, за якими ознаками найбільше дискримінації у громадському житті в Криму?

КАРТКА 16. МОЖЛИВІ ДО ТРЬОХ ВАРІАНТІВ

Віросповідання	1
Вік	2
Фізичні вади (інвалідність)	3
Місце проживання	4
Національність	5
Стать	6
Сексуальна орієнтація	7
Питання дискримінації не актуальне для Криму	8
ВС/НЗ	9

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

17. Чи були Ви свідком дискримінації стосовно чоловіків чи жінок протягом останнього року?

Так	1	
Ні	2	=> ПЕРЕХІД ДО ЗАПИТАННЯ 19
ВВ	9	=> ПЕРЕХІД ДО ЗАПИТАННЯ 19

18. У яких сферах?

КАРТКА 18. ВІДМІТЬТЕ УСІ ВІДПОВІДІ

Робота	1
Політика	2
Охорона здоров'я	3
Сім'я	4
Освіта	5
Дозвілля та відпочинок	6
Духовність	7
ВС/НЗ	8

19. Вашого життєвого досвіду, як часто Ви спостерігаєте такі ситуації:

КАРТКА 19. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

	Ніколи	Рідко	Інколи	Часто	Постійно	ВС
19.1. У чоловіків більше, ніж у жінок, можливостей влаштуватись на престижну високооплачувану роботу	1	2	3	4	5	7
19.2. Жінок, у яких є мала дитина, частіше, ніж чоловіків з малою дитиною, упосліджують при прийомі на роботу	1	2	3	4	5	7
19.3. До жінок ставляться як до менш відповідальних працівників у порівнянні з чоловіками	1	2	3	4	5	7
19.4. У робочому колективі чоловіки мають більше шансів отримати службове підвищення, ніж жінки	1	2	3	4	5	7
19.5. У чоловіків більше можливостей мати вищий заробіток	1	2	3	4	5	7
19.6. Під час скорочень жінок скорочують частіше, ніж чоловіків	1	2	3	4	5	7

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

20. Як часто Ви особисто, Ваші знайомі чи родичі стикались із такими ситуаціями:

КАРТКА 20. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

	Ніколи	Рідко	Інколи	Часто	Постійно	ВС
20.1. Стать була однією з причин, через яку Вам, Вашим знайомим чи родичам відмовили у прийомі на роботу	1	2	3	4	5	7
20.2. На співбесіді при прийомі на роботу працедавець цікавився сімейним станом Вашим, Ваших знайомих чи родичів, наявністю дітей або планами їх завести	1	2	3	4	5	7
20.3. Стать була однією з причин того, що зарплатня у Вас, Ваших знайомих чи родичів була нижчою, ніж у колег-представників протилежної статі, які виконували такий же обсяг робіт, як і Ви	1	2	3	4	5	7
20.4. Стать була однією з причин того, що Вам, Вашим знайомим чи родичам важче просуватись кар'єрою, ніж колегам-представникам протилежної статі	1	2	3	4	5	7
20.5. Доводилось чути від колег протилежної статі негідні жарти чи зауваження стосовно Вас, Ваших знайомих чи родичів	1	2	3	4	5	7
20.6. Стать була однією з причин того, що Ви, Ваші знайомі чи родичі втратили роботу	1	2	3	4	5	7

21. Чи знаходитеся Ви у цивільному чи офіційному шлюбі?

Так	1	
Ні	2	=> ПЕРЕХІД ДО ЗАПИТАННЯ 23
ВВ	3	=> ПЕРЕХІД ДО ЗАПИТАННЯ 23

22. Для кожного з наступних тверджень скажіть, будь ласка, наскільки Ви згодні чи не згодні з ним:

КАРТКА 22. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Зовсім не згоден (а)	1
Скоріше не згоден, ніж згоден (а)	2
Важко сказати, згоден (а) чи ні	3
Скоріше згоден, ніж не згоден (а)	4
Повністю згоден (а)	5
ВС/НЗ	7

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

22.1. У нашій сім'ї чоловік і дружина рівні	1	2	3	4	5	7
22.2. Більшість відповідальних питань вирішуються спільно	1	2	3	4	5	7
22.3. Більшість щоденних побутових питань (приготування їжі, прибирання, купівля продуктів, прання тощо) вирішуються спільно	1	2	3	4	5	7
22.4. Догляд за дитиною розподіляється рівною мірою між чоловіком і дружиною	1	2	3	4	5	7

23. Скажіть, будь ласка, що Ви знаєте про чинний в Україні закон «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків»?

КАРТКА 23. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Нічого не чув (а) про такий закон	1
Чув (а) про такий закон, але його змісту не знаю	2
Знаю зміст цього закону	3
ВС/НЗ	7

24. Скажіть, наскільки Ви згодні чи не згодні з тим, що держава має активно просувати рівність прав і можливостей між чоловіками та жінками?

КАРТКА 24. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Зовсім не згоден (а)	1
Скоріше не згоден, ніж згоден (а)	2
Важко сказати, згоден (а) чи ні	3
Скоріше згоден, ніж не згоден (а)	4
Повністю згоден (а)	5
ВС/НЗ	7

25. Які структури чи організації мають, на Вашу думку, займатись просуванням рівних прав і можливостей жінок і чоловіків? Виберіть 3 пріоритети

КАРТКА 25. МОЖЛИВІ ДО ТРЬОХ ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ

Верховна Рада України	1
Уповноважений Верховної Ради України з прав людини	2
Кабінет міністрів України	3
Верховна Рада АР Крим	4
Рада міністрів АР Крим	5
Судова влада в Україні	6
Судова влада в АР Крим	7
Профільне міністерство в АР Крим	8
Інше (ЗАПИШІТЬ) _____	9
ВС/НЗ	10

26. Наскільки ефективною Ви вважаєте теперішню державну політику з просування рівних прав і можливостей чоловіків і жінок?

КАРТКА 26. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Зовсім неефективною	1
Скоріше неефективною	2
Важко сказати, наскільки ефективною	3
Скоріше ефективною	4
Повністю ефективною	5
ВС/НЗ	7

27. Як Ви вважаєте, яка основна причина існування нерівності між чоловіками та жінками?

КАРТКА 27. МОЖЛИВА ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Чоловіки та жінки нерівні від народження	1
У суспільстві існують об'єктивні умови та інститути, які перешкоджають рівності між чоловіками та жінками	2
Чоловіки використовують владу для підтримання нерівності між чоловіками та жінками	3
Ідеологія, релігія і традиції підтримують нерівність між чоловіками та жінками	4
ВС/НЗ	7

28. Який захід, на Вашу думку, може бути найбільше ефективним для встановлення рівних прав і можливостей чоловіків і жінок?

КАРТКА 28. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Покращення законодавства	1
Активніша державна політика	2
Навчання рівності прав і можливостей у школах і ВНЗ	3
Повніше висвітлення у засобах масової інформації	4
Виховання у сім'ї	5
Діяльність громадських організацій	6
ВС/НЗ	7

29. Наскільки повно тематика рівних прав і можливостей жінок і чоловіків висвітлюється на телебаченні та у пресі?

КАРТКА 29. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Зовсім недостатньо	1
Скоріше недостатньо	2
Важко сказати, наскільки достатньо	3
Скоріше достатньо	4
Повністю достатньо	5
ВС/НЗ	7

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

30. Згідно з Вашою думкою, наскільки Ви згодні чи не згодні з тим, що потрібно вводити у школах та університетах спеціальний предмет, присвячений рівності прав жінок і чоловіків?

КАРТКА 30. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Зовсім не згоден (а)	1
Скоріше не згоден, ніж згоден (а)	2
Важко сказати, згоден (а) чи ні	3
Скоріше згоден, ніж не згоден (а)	4
Повністю згоден (а)	5
ВС/НЗ	7

БЛОК УЯВЛЕНЬ ПРО НАСИЛЛЯ В СІМ'І

31. Що з цього Ви вважаєте насильством?

КАРТКА 31. ЗАПИШІТЬ УСІ ВІДПОВІДІ

Фізичне (побиття, нанесення тілесних ушкоджень)	1
Психологічне (образи, залякування)	2
Сексуальне (посягання на сексуальність чи сексуальні дії без згоди жертви)	3
Матеріальне/економічне (позбавлення грошей)	4

32. Наскільки проблема насильства в сім'ї важлива для Вас?

КАРТКА 32. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Зовсім не важлива	1
Скоріше не важлива	2
Важко сказати, наскільки важлива	3
Скоріше важлива	4
Дуже важлива	5
ВС/НЗ	7

33. Зараз я Вам зачитаю список видів домашнього насильства, а Ви оцініть, наскільки кожна проблема насильства в сім'ї важлива для Криму.

КАРТКА 33. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

	Зовсім не важлива	Скоріше не важлива	Важко сказати, наскільки важлива	Скоріше важлива	Дуже важлива	ВС/НЗ
33.1. Фізичне (побиття, нанесення тілесних ушкоджень)	1	2	3	4	5	7
33.2. Психологічне (образи, залякування)	1	2	3	4	5	7
33.3. Сексуальне (посягання на сексуальність чи сексуальні дії без згоди жертви)	1	2	3	4	5	7
33.4. Матеріальне / економічне (позбавлення грошей)	1	2	3	4	5	7

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

34. Хотілось би дізнатись Вашу думку стосовно цих питань. Для кожного з наступних тверджень скажіть, будь ласка, наскільки Ви згодні чи не згодні з ним:

КАРТКА 34. ЗАПИШІТЬ УСІ ВІДПОВІДІ

Зовсім не згоден (а)	1
Скоріше не згоден, ніж згоден (а)	2
Важко сказати, згоден (а) чи ні	3
Скоріше згоден, ніж не згоден (а)	4
Повністю згоден (а)	5
ВС/НЗ	7

34.1. Насильство в сім'ї – це внутрішня справа сім'ї, в яку ніхто не повинен втручатись	1	2	3	4	5	7
34.2. Насильство виникає тільки у проблемних сім'ях	1	2	3	4	5	7
34.3. Жертвами насильства у сім'ї стають тільки жінки	1	2	3	4	5	7
34.4. Жінки самі провокують чоловіків до насильства в сім'ї	1	2	3	4	5	7
34.5. Випадки домашнього насильства обумовлені тільки зловживанням алкоголю і наркотиків	1	2	3	4	5	7

35. Скажіть, будь ласка, що Ви знаєте про чинний в Україні закон «Про попередження насильства у сім'ї»?

КАРТКА 35. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Нічого не чув (а) про такий закон	1
Чув (а) про такий закон, але його змісту не знаю	2
Знаю зміст цього закону	3
ВС/НЗ	7

36. Що з наступного Ви вважаєте причинами насильства у сім'ї – зазначте три найважливіші?

КАРТКА 36. ЗАПИШІТЬ ДО ТРЬОХ ВІДПОВІДЕЙ

Психологічна залежність жертв, те, що вони дозволяють із собою робити ("комплекс жертви")	1
Провокації з боку жертв	2
Економічна залежність жертв (не мають свого доходу, житла тощо)	3
Фізична слабкість жертви	4
Психологічні проблеми агресора, стреси й емоційне навантаження	5
Економічні проблеми, низький рівень життя	6

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

Алкоголізм, наркоманія	7
Традиції та суспільні норми поведінки (б'є – значить, любить)	8
Негативний досвід поведінки у сім'ї батьків	9
Неефективність роботи правоохоронних органів	10
Низький рівень інформованості, як протистояти цьому	11
Поширеність у ЗМІ прикладів насильства у сім'ї	12
Насильство – це основний спосіб вирішення конфліктів у сім'ї	13
Насильство – це спосіб, яким чоловіки утверджують свою владу над жінками	14
ВС/НЗ	15

37. Хто з членів родини, на Вашу думку, найчастіше провокує домашнє насильство?

КАРТКА 37. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Дружина (жінка)	1
Чоловік	2
Батьки дружини або чоловіка (жінки або чоловіка)	3
Діти	4
Інші родичі	5
ВС/НЗ	6

38. Уявіть ситуацію, коли в родині Вашого сусіда явно відбувається насильство, що Ви будете робити?

КАРТКА 38. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Не буду втручатись	1
Погрожуватиму викликати міліцію	2
Одрразу викличу міліцію	3
Втручатимусь особисто	4
Повідомлю соціальні служби	5
Дам інформацію про центри психологічної допомоги жертвам насильства й організацій, які проводять корекційні програми	6
Дам телефон "гарячої лінії"	7
ВС/НЗ	8

39. Які організації мають сприяти подоланню насильства в сім'ї?

КАРТКА 39. ЗАПИШІТЬ УСІ ВІДПОВІДІ

Профільне міністерство, яке займається питаннями рівності прав і можливостей (на теперішній день – Міністерство освіти і науки, молоді та спорту АРК)	1
---	---

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

Державні соціальні служби (управління у справах сім'ї, молоді та спорту й інші)	2
Міліція	3
Засоби масової комунікації (газети, телебачення, радіо тощо)	4
Церква	5
Школа/освітні організації	6
Громадські організації, які ведуть боротьбу з насильством у сім'ї, допомагають жертвам	7
Психологічні служби, центри	8
Телефонні лінії довіри	9
ВС/НЗ	10

40. Наскільки ефективною Ви вважаєте роботу правоохоронних органів з реакції на випадки домашнього насильства?

КАРТКА 40. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Зовсім неефективною	1
Скоріше неефективною	2
Важко сказати, наскільки ефективною	3
Скоріше ефективною	4
Повністю ефективною	5
ВС/НЗ	7

41. Наскільки достатньо тематика домашнього насилля висвітлюється у ЗМІ?

КАРТКА 41. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Зовсім недостатньо	1
Скоріше недостатньо	2
Важко сказати, наскільки достатньо	3
Скоріше достатньо	4
Повністю достатньо	5
ВС/НЗ	7

42. Чи чули Ви про «притулки» для постраждалих від домашнього насильства у Криму?

Так	1	
Ні	2	=> ПЕРЕХІД ДОПИТАННЯ 44
ВС/НЗ	7	=> ПЕРЕХІД ДОПИТАННЯ 44

43. Наскільки ефективно вони працюють?

КАРТКА 43. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Зовсім неефективною	1
Скоріше неефективною	2
Важко сказати, наскільки ефективною	3
Скоріше ефективною	4
Повністю ефективною	5
ВС/НЗ	7

44. Чи чули Ви про всеукраїнську акцію «Стоп насильство»?

Так	1
Ні	2
ВС/НЗ	7

45. Які 3 заходи можуть сприяти подоланню насильства у сім'ї?

КАРТКА 45. ЗАПИШІТЬ ТРИ ВІДПОВІДІ

Правоохоронні органи повинні більш оперативно виявляти такі випадки і реагувати на них	1
Потрібно ізолювати агресора від сім'ї	2
Потрібно надавати притулки, медичну, психологічну, юридичну допомогу жертвам	3
Потрібно підвищувати інформованість населення про шляхи протидії і боротьби з такими ситуаціями	4
Необхідно створювати можливості ефективного судового захисту	5
Необхідно змінити суспільний стереотип про те, що "б'є – значить, любить" і що агресія у сім'ї – це прийнятний спосіб поведінки	6
Держава повинна ефективніше здійснювати політику гендерної рівності, в тому числі й подолання насильства	7
Покращення економічного стану населення	8
Більш суворе покарання агресора	9
Подолання стереотипів	10
Навчання і кампанії в засобах масової інформації	11
Зменшення агресивних образів, які транслиують засоби масової інформації	12
ВС/НЗ	13

46. Наскільки Ви згодні чи не згодні з тим, що держава повинна втручатись у проблему домашнього насильства?

КАРТКА 46. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Зовсім не згоден (а)	1
Скоріше не згоден, ніж згоден (а)	2
Важко сказати, згоден (а) чи ні	3
Скоріше згоден, ніж не згоден (а)	4
Повністю згоден (а)	5
ВС/НЗ	7

47. Наскільки Ви згодні чи не згодні з тим, що корисно висвітлювати тематику насильства в сім'ї на заняттях для старшокласників і студентів?

КАРТКА 47. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Зовсім не згоден (а)	1
Скоріше не згоден, ніж згоден (а)	2
Важко сказати, згоден (а) чи ні	3
Скоріше згоден, ніж не згоден (а)	4
Повністю згоден (а)	5
ВС/НЗ	7

ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

48. Скажіть, будь ласка, звідки Ви вважаєте за краще отримувати інформацію з питань сім'ї, виховання дітей, суперечливим ситуаціям у сім'ї?

КАРТКА 48. ЗАПИШІТЬ УСІ ВІДПОВІДІ.

З передач телеканалів	1
З передач радіостанцій	2
Із преси	3
Із розповідей своїх родичів, знайомих, друзів, колег	4
Через Інтернет	5
Інше (УТОЧНІТЬ, ЩО САМЕ?)	6
ВС/НЗ	7

49. Подивіться, будь ласка, на картку і скажіть, які з цих видань Ви читаєте більш-менш регулярно?

КАРТКА 49-50. ВІДМІТЬТЕ УСІ ВІДПОВІДІ.

50. А яким з цих видань Ви довіряєте у питаннях сім'ї, виховання дітей, суперечливих ситуацій у сім'ї?

КАРТКА 49-50. ЗАПИШІТЬ УСІ ВІДПОВІДІ.

	49. Читають більш-менш регулярно	50. Довіряють у питаннях сім'ї
Крымские Известия	1	1
Крымская Правда	2	2
Крымская Газета	3	3
Полуостров	4	4
Голос Крима	5	5
Первая Крымская	6	6
Крымское Время	7	7
События	8	8
Факты и комментарии	9	9
Сегодня	10	10
Московский Комсомолец	11	11
Комсомольская правда в Украине	12	12
Аргументы и факты	13	13
Голос України	14	14
Труд	15	15
Известия Украина	16	16
День	17	17
Молодь України	18	18
Сільські вісті	19	19
Натали	20	20
Единственная	21	21

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

Добрые советы	22	22
Cosmopolitan	23	23
Burda	24	24
Женский журнал	25	25
Лиза	26	26
МАХІМ	27	27
VIVA!	28	28
Отдохни!	29	29
Караван историй	30	30
Лиза. Мой ребенок	31	31
Единственная. Твой малыш	32	32
Мир Семьи	33	33
Здоровье	34	34
Інше видання (ЗАПИШІТЬ _____)	35	35
Не читаю газет/журналів	36	36
Не довіряю газетам/журналам		37

51. Подивіться, будь ласка, на картку і скажіть, які з цих телеканалів Ви дивитесь більш-менш регулярно?

КАРТКА 51-52. ЗАПИШІТЬ УСІ ВІДПОВІДІ.

52. А яким з них Ви довіряєте у питаннях сім'ї, виховання дітей, суперечливих ситуацій у сім'ї?

КАРТКА 51-52. ЗАПИШІТЬ УСІ ВІДПОВІДІ.

	51. Дивляться більш-менш регулярно	52. Довіряють у питаннях сім'ї
ГТРК Крым	1	1
Черноморская ТРК	2	2
ИТВ	3	3
Неаполь	4	4
АТР	5	5
Інтер	6	6
1+1	7	7
Новый канал	8	8
СТБ	9	9
ICTV	10	10
ТРК Украина	11	11
УТ-1	12	12
5-ий канал	13	13
Інший телеканал (ЗАПИШІТЬ _____)	14	14
Не дивлюсь телевизор	15	15
Не довіряю телеканалам		16

РОЗДІЛ D. СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ЗАПИТАННЯ

D1. ВІДМІТЬТЕ СТАТЬ РЕСПОНДЕНТА: чоловіча...1 жіноча...2

D2. Скільки років Вам уже виповнилось? _____ років

D3. Яка Ваша освіта?

ПЕРЕДАЙТЕ РЕСПОНДЕНТУ КАРТКУ D3

Початкова (менше 7 класів)	1	СПТУ, ПТУ після 10-11 класів	5	
Неповна середня (менше 10 класів)	2	Середня спеціальна (технікум тощо)	6	
РУ, ФЗУ, ПТУ після 7-8 класів	3	Неповна вища (3 курси і більше)	7	
Повна середня, загальна (10-11 класів)	4	Повна вища	8	ВС/НЗ..97

D4. Ваша рідна мова?

ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Українська	1	
Російська	2	
Кримськотатарська	3	
Інша	4	ВС...7

D5. До якої національності Ви себе відносите?

ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Українець	1	
Росіянин	2	
Кримський татарин	3	
Інша	4	ВС...7

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

D6. Чи вважаєте Ви себе приналежним (-ою) до іще якоїсь національної спільноти, крім тієї, яку Ви тільки що назвали?

ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

Так	1	
Ні	2	- ПЕРЕХІД ДО ЗАПИТАННЯ D8
ВАЖКО СКАЗАТИ	3	

D7. Якщо так, то до якої іншої національності чи інших національностей Ви себе відносите?

МОЖЛИВІ ДЕКІЛЬКА ВІДПОВІДЕЙ

Українець	1	
Росіянин	2	
Кримський татарин	3	
Інша	4	ВС...7

D8. До якої релігії чи релігійної групи Ви належите або яку з них Ви вважаєте для себе найближчою? Ви...

ПЕРЕДАЙТЕ КАРТКУ D8. ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ.

Православний Української православної церкви Київського патріархату	1		
Православний Української православної церкви Московського патріархату	2		
Православний Української автокефальної православної церкви	3		
Православний, не відношув до певної церкви	4		
Греко-католик	5		
Римо-католик	6		
Протестант	7		
Мусульманин	8		
Іудей	9		
Іншої (ЗАПИШІТЬ) _____	10		
Вірю в Бога, але не відношу себе до жодної з релігій	11		
Я не вірю в Бога	12	BB	13

D9. Чи працюєте Ви? Якщо ні, то яке Ваше основне заняття у теперішній час

КАРТКА D9

Працюю	1	Займаюсь домашнім господарством	4	
Вчусь	2	Тимчасово не працюю	5	
Знаходжусь на пенсії	3	Знаходжусь на утриманні інших членів сім'ї	6	ВС...7

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

D10. Подивіться, будь ласка, на картку і скажіть, яке з цих суджень найбільш відповідає фінансовому становищу Вашого домогосподарства?

ПЕРЕДАЙТЕ КАРТКУ D9

Нам не вистачає грошей навіть на їжу	1	
Нам вистачає грошей на їжу, але купувати одяг чи взуття вже складно	2	
Нам вистачає грошей на їжу, одяг та ми можемо щось відкласти, але цього недостатньо для покупки таких речей, як, наприклад, холодильник чи телевізор	3	
Ми можемо купувати деякі дорогі речі (як, наприклад, телевізор чи холодильник), але ми не можемо дозволити собі все, чого бажаємо	4	
Ми можемо дозволити собі все, чого бажаємо	5	ВС/НЗ...8

ЧАС ЗАКІНЧЕННЯ ІНТЕРВ'Ю: _____ ГОДИН _____ ХВИЛИН

ЗАПИТАННЯ ДО ІНТЕРВ'ЮЄРА (ЗАПОВНЮЮТЬСЯ ПІСЛЯ ІНТЕРВ'Ю)

10. МОВА ОПИТНИКА – 1

11. МОВА, ЯКОЮ ВІДПОВІДАВ РЕСПОНДЕНТ:

Українська	1
Суміш української та російської мови	2
Російська	3

12-3. ДАТА ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕРВ'Ю: ЧИСЛО: _____ вересень 2011

15. ТИП ТА РОЗМІР НАСЕЛЕНОГО ПУНКТУ:

Село	1	Середнє місто (20-99 тисяч мешканців)	4
Селище міського типу	2	Велике місто (100-499 мешканців)	5
Маленьке місто (до 20 тисяч мешканців)	3	Дуже велике місто (більше 500 тисяч мешканців)	6

16. НАЗВА НАСЕЛЕНОГО ПУНКТУ ОПИТУВАННЯ _____

КОД БРИГАДИ _____

17. ІНТЕРВ'ЮЄР: ПРИЗВИЩЕ, ІМ'Я, ПО БАТЬКОВІ _____

Підпис _____

18. БРИГАДИР: ПРИЗВИЩЕ, ІМ'Я, ПО БАТЬКОВІ _____

Підпис _____

ДЯКУЄМО ВАМ, ШАНОВНІ КОЛЕГИ!

Працівники КМІС

ДОДАТОК Б: КЕРІВНИЦТВО ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ГЛИБИННОГО ІНТЕРВ'Ю З ЕКСПЕРТАМИ**КЕРІВНИЦТВО ІНТЕРВ'ЮЄРУ****для проведення глибоких інтерв'ю з експертами на тему****«ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ»**

Добрий день, мене звати _____, я працюю в Київському міжнародному інституті соціології. Ми проводимо дослідження на тему гендерної рівності та гендерного насильства в Криму на замовлення Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні ЄС-ПРООН. Вас порекомендували як експерта, і нам важливо дізнатись Вашу думку. Це інтерв'ю займе не більше години часу. Для точного відтворення наша бесіда буде записана на диктофон, і Ваші експертні думки будуть зацитовані у звіті з дослідження.

1. Як би Ви в цілому могли охарактеризувати стан гендерної рівності в Криму?
 - а. Давайте поговоримо детальніше про гендерну рівність в окремих сферах суспільного життя. Як Ви оцінюєте стан гендерної рівності у...*
 - сфері праці (у державному та приватному секторі, за офіційною та неофіційною зайнятістю);*
 - політиці;*
 - сім'ї;*
 - охороні здоров'я;*
 - освіті;*
 - сфері дозвілля та відпочинку;*
 - сфері духовності.*
 - б. Яка ситуація з гендерною рівністю і нерівністю в Криму в порівнянні з ситуацією в Україні в цілому?*
 - в. Чи існують якісь особливості стосовно гендерної рівності в Криму в порівнянні з ситуацією в Україні в цілому?*
 - г. Наскільки часто/детально/професійно/коректно ця проблематика висвітлюється у пресі?*

2. Стосовно гендерної нерівності в Криму, чи були якісь зміни протягом останніх 10 років? Якщо так, то які?

а. У якій зі сфер, про які ми говорили раніше (праця, політика, сім'я, охорона здоров'я, освіта, сфера дозвілля та відпочинку, сфера духовності) зміни найбільш разючі? Будь ласка, наведіть один чи два приклади.

3. Наведіть один-два найбільш характерні приклади гендерної дискримінації в Криму, з якими довелося зіткнутися Вам особисто або щодо яких до Вас звертались.

а. Чи є якісь особливості такої дискримінації в Криму в порівнянні з Україною в цілому?

4. Як би Ви оцінили якість законодавчої бази стосовно проблеми гендерної нерівності?

5. Як би Ви могли охарактеризувати результати виконання Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві у період до 2010 року включно?

а. У яких регіонах України ця програма була реалізована найбільш успішно? Чому?

б. Чи могли б Ви розповісти про якісь українські історії успіху, пов'язані з виконанням цієї програми?

в. Чи бачили Ви якісь труднощі у виконанні в Криму Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві у період до 2010 року?

г. Що потрібно зробити для того, щоб наступна Державна програма стала більш продуманою, цілісною?

6. Що Ви могли б розказати про роботу експертного співтовариства з питань гендерної рівності в Криму?

а. Хто найчастіше виступає експертами і в яких організаціях працюють (державні, недержавні, міжнародні)?

7. Наскільки активно в Криму працюють державні організації у сфері гендерної рівності?

а. Які методи роботи найбільш поширені (робота з жертвами, профілактика, інформаційні кампанії, тренінги тощо)?

б. Наскільки сильно вони впливають на громадську думку (наскільки вони «помітні» у пресі, телебаченні, наскільки вони «на слуху»)?

в. Які позиції вони займають?

г. Чи є якісь зміни в їх роботі за останні роки?

д. Як можна охарактеризувати їх цінності – як більш традиційні чи як більш ліберальні?

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

8. Наскільки активною є співпраця у сфері гендерної нерівності в сім'ї між НУО, державними структурами та мас-медіа?

- а. Яка форма співпраці найбільш поширена?*
- б. Хто зазвичай виступає ініціатором співпраці?*
- в. ДЛЯ ЗМІ та НУО: Наскільки державні служби відкриті для співпраці?*
- г. ДЛЯ ПРЕДСТАВНИКІВ ДЕРЖАВНИХ СТРУКТУР: Наскільки ЗМІ та НУО відкриті для співпраці?*
- д. Яким чином можливо покращити співпрацю цих сторін?*

9. Будь ласка, назвіть три основні причини, які ведуть до існування гендерної нерівності в Криму.

- а. Назвіть три основні перепони на шляху досягнення гендерної рівності в Криму.*

10. Які три основні рекомендації з покращення гендерної рівності в Криму Ви могли б дати?

- а. На всеукраїнському рівні?*
- б. У сфері політики на рівні Криму?*

11. Чи могли б Ви дати приблизну оцінку того, від яких матеріальних витрат потерпає Крим у цілому через неефективне залучення жінок до економіки, політики та соціального життя?

12. Наскільки в Криму поширене таке явище, як домашнє насильство?

- а. Чи можете Ви навести якісь дані з цієї проблематики?*

13. Чи є якісь особливості прояву домашнього насильства в Криму?

- а. Наприклад, якихось типів насильства більше, ніж в інших регіонах України, проблема висвітлюється більше чи менше?*

14. Як Ви оцінюєте якість законодавчої бази стосовно проблеми домашнього насильства?

15. Як Ви охарактеризуєте реалізацію державної політики з боротьби з домашнім насильством у Криму?

- а. Чи існують кризові центри для жертв насильства в Криму?*
- б. Чи достатньо їх?*
- в. Чи усі категорії населення мають до них доступ?*

16. Наскільки активно в Криму працюють громадські організації у сфері боротьби з домашнім насильством?

- а. Наскільки активно є співпраця у сфері боротьби з домашнім насильством між НУО, державними структурами та мас-медіа?*
- б. Яку реакцію викликала в Криму акція «Стоп насильству!» і наскільки широко вона висвітлювалась у пресі?*
- в. Хто брав у ній найбільш активну участь?*

17. Будь ласка, назвіть три основні причини виникнення домашнього насильства і три основні перешкоди на шляху подолання домашнього насильства в Криму?

18. Чи знаєте Ви про спеціальні дослідження, які присвячені тому, скільки «коштує» домашнє насильство державі Україна?

- а. Якщо так, то чи могли б Ви поділитися з нами цими результатами?*
- б. Якщо ні, то чи могли б Ви дати приблизну експертну оцінку?*

19. Які три основні рекомендації з подолання домашнього насильства в Криму Ви можете запропонувати?

- а. На всеукраїнському рівні?*
- б. У сфері політики на рівні Криму?*

Дякую Вам за Ваші експертні думки та рекомендації!

ДОДАТОК В: СПИСОК ЕКСПЕРТІВ

ПІБ	Посада	Тип експерта	№ ПІ
Іваненко Тетяна Василівна	Заступник директора департаменту сімейної та гендерної політики Міністерства України у справах сім'ї, молоді і спорту	представник центральної влади України	ПІ 1
Калачова Ірина Володимирівна	Директор департаменту статистики послуг Державної служби статистики України	представник центральної влади України	ПІ 2
Ламах Елла Борисівна	Екс-директор департаменту сімейної і гендерної політики Міністерства України у справах сім'ї, молоді і спорту	представник центральної влади України	ПІ 3
Мельник Тамара Михайлівна	Радник Міністра України у справах сім'ї, молоді та спорту	представник центральної влади України	ПІ 4
Володіна Олена Вікторівна	Методист із соціальної роботи Сімферопольського міського методичного центру	представник влади АР Крим	ПІ 5
Коржов Дмитро Павлович	Заступник начальника відділу дільничних інспекторів міліції Управління громадської безпеки ГУ МВС України в АР Крим	представник влади АР Крим	ПІ 6
Кручек Ірина Володимирівна	Перший заступник Міністра соціальної політики АР Крим	представник влади АР Крим	ПІ 7
Петруненко Людмила Миколаївна	Начальник управління статистики послуг ГУ статистики в АР Крим	представник влади АР Крим	ПІ 8
Теряєв Максим Анатолійович	Директор Сімферопольського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді	представник влади АР Крим	ПІ 9
Юровська Ольга Олександрівна	Начальник відділу організації профорієнтації Центру зайнятості АР Крим	представник влади АР Крим	ПІ 10
Бекаєва Ельвіра	Голова правління Сімферопольської міської громадської організації «Жіночий форум «Єдність»»	представник НУО	ПІ 11
Зудієва Лутфіє Ремзієвна	Голова правління громадської організації «Ліга мусульманок «Інсаф»»	представник НУО	ПІ 12
Кобелянська Лариса Станіславівна	Координатор Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні ЄС-ПРООН	представник НУО	ПІ 13
Левченко Катерина Борисівна	Президент Міжнародного жіночого правозахисного центру «Ла Страда-Україна»	представник НУО	ПІ 14

ҐЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ КРИМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

Литвин Тетяна Вікторівна	Голова благодійної організації «За майбутнє жінки»	представник НУО	ПІ 15
Семиколєнова Олена Іванівна	Директорка громадської організації «Жіноча ініціатива»	представник НУО	ПІ 16
Тарановська Антоніна Юрївна	Керівник Центру проблем сім'ї та ґендерної політики Державного інституту розвитку сім'ї та молоді	представник академічних кіл	ПІ 17
Фесун Олена Григорівна	Виконавчий директор «Ліги соціальних працівників України»	представник НУО	ПІ 18
Чередниченко Людмила Василівна	Президент громадської організації «Відновлення»	представник НУО	ПІ 19
Дремова Наталія Володимирівна	Журналіст газети «Перша Кримська»	представник ЗМІ	ПІ 20
Еміров Айдер Решатович	Головний редактор республіканської газети «Півострів»	представник ЗМІ	ПІ 21
Козубська Лариса Миколаївна	Редактор газети «Телесвіт»	представник ЗМІ	ПІ 22
Литвин Діана Гівієвна	Журналіст газети «Кримська правда»	представник ЗМІ	ПІ 23
Росицька Марина	Відповідальний випускаючий редактор ТО Новинний випуск ГТРК Крим «12 хвилин новин»	представник ЗМІ	ПІ 24
Сермягіна Марина	Кореспондент Чорноморської телерадіокомпанії	представник ЗМІ	ПІ 25

